МУЗЕЈ ОСНОВНЕ ШКОЛЕ „СТАРИНА НОВАК“

Библиотека *НОВАКОВА РУКОВЕТ*

Књига 5

Библиотека *НОВАКОВА РУКОВЕТ*

Књига 5

Главни и одговорни уредник

Влада Вучинић

Уредник

Марија Марковић

Лектор-коректор

Марија Марковић

Компјутерска обрада

Драган Ђорђевић, штампарија "ПЛУС", Орфелинова 35 Београд

Предња корица

Идејно решење споменика Старини Новаку проф.др Здравка Јоксимовића, на раскрсници улица Цвијићеве и Старине Новака

Задња корица

Хол ОШ „Старина Новак"

Милош Пекић

ГОРОМ ЈАШЕ СТАРИНА НОВАЧЕ

АНТОЛОГИЈА НАРОДНИХ ПЕСАМА О СТАРИНИ НОВАКУ

књига пета

(свеске 6, 12 и 14)

НОВАК
ДОДАТАК
август 2021. * број 17

Садржај

Предговор петој књизи – Измиче ли нам дубљи смисао?	6
Историјски лик Старине Новака	6
Епски лик Старине Новака	11
Старина Новак и Јуда од Приморја	15
Син Старине Новака	21
Старина Новак и Старац Обрадина	26
Старина Новак и Мамут-ага	35
Женидба Иве Сењанина	41
Гором јаше Дебелић Новаче	45
Цвили, плаче стар Новаче	48
Новак и Радивој у Цариграду	50
Писма од кнеза Валиславе и од Грујице	52
Ђерзелез Алија	58
Женидба Приморац Илије	63
Грујо Новаков	73
Женидба од Јанока бана	87
Новак и љуба	106
Стар-Новак и Турско момче	107
Умјет`, имјет`	108
Старина Новак и бан Радивоје	109
Марко Краљевић тражи брата Андрију	113
Шетао се Новак јунак	119

Изашла је та звезда Даница 120
Кад се Марко препануо 123
Невирство жене грујичине 130
Мужко коло 134
Грујица детенце и Турче Асан-ага 135
Убава девојка 139
Четири војводе 140
Два побратима 147
Стари Новак, Момчил јунак, Момчилица и паша Влааина;
Момчилова погибел 148
Груица и Хајдар харамија 151
Болен Новак, мајка му Новачица и љубовникот и Марко 153
Јана и мажот је Грујо кесеџија 155
Седум јунаци и Арапин 158
Naşterea lui Novac (Рођење Новаково) 170
Novac şî Gruia răpesc haracll (Новак и Груја хараче богаташе) 175
Напомене 180
Литература 187
Речник страних, архаичних речи и појмова 189
Списак објављених књига 189

Предговор

ИЗМИЧЕ ЛИ НАМ ДУБЉИ СМИСАО?

Памтим да ми је прабаба објашњавала значење црногорске капе и да сам тада мислио да њене речи нећу никада заборавити. Али, од свега једино ми је остало у сећању њено објашњење да црногорска капа има по ободу црни флор који означава свесрпску тугу за изгубљеним Косовом и српским царством. Силне златне украсе на темену капе, на црвеној чоји, који су полукружно уоквиравали крст са четири оцила, објашњавала ми је детаљно. Свака „квржица“ означавала је неки бој, исход битке, догађаје важне за Србе. Гледајући у теме црногорске капе причала ми је, чинило се, читаву српску историју од најранијих времена. Тада сам био задивљен а она пресрећна што има праунука који то тако слуша. Али, данас се ипак не сећам скоро ничега и од свега је остало горко знање да полукругови и полукружићи причају велику причу коју ја данас не знам и која је за мене тајна, а да је дубоки смисао свих детаља црногорске капе свео се на пуку декорацију. После пете објављене књиге српских народних песама осетио сам исту стрепњу – да ли нам промиче дубљи смисао песама које објављујемо а да ни не покушавамо да проверимо да ли прикривени смисао ипак постоји, слепо верујући савременој књижевности и савременој науци? Какав смисао се наслућује а да га најмудрије главе нашег времена нису напипале?

Да бисте разумели ову слутњу покушајте да се укључите у следећи мисаони експеримент. Замислите да сте српски сељак петнаестог, шеснаестог или седамнаестог века. Турци су узимали данак у крви, спавали прву ноћ са младом, отимали сваку вредност у кући, гонили на кулук и у ропство. А орало се воловима или кравицама, живело у дрвеним кућицама без прозора и са огњиштем изнад кога је дим одлазио кроз кров. Хране премало, нема воде, нема струје, нема лекара нити лекова. Ђаци би рекли – црни бедак! Шта је у таквој ситуацији српском сељаку било најважније? Да ли да смишља песме и слуша гусларе или да рмбачи на њиви и пољу како би уграбио нешто хране да му породица преживи? А, гле чуда, међу таквим Србима гуслари су били важне личности. Док су гуслали, чељад би чак устајала из поштовања. Зашто би гуслари имали толику важност? Е ту се

налази слутња да су народне песме имале још неки значај сем разбибриге уз певање. Није спеченом српском сељаку било до разбрибриге, већ му је било важно да припреми и обави орање, сејање, жетву. А за планирање ових активности од изузетног значаја је било да зна временске прилике и кретање годишњег доба. Једном речју – календар. Можда су народне песме биле нека врста календара који су гуслари, како-тако, чували у симболици својих песама. Ако би ову предпоставку прихватили, бар за тренутак као тачну, искрсло би да су народне песме за сељака од изузетне важности, а њихов значај добио би дубљи смисао од онога који сада прихватамо. Има ли бар назнака да је оваква предпоставка са макар трунком потенцијалне оправданости?

Песме које су овој књизи објављене углавном су настајале (прикупљене) у областима за које данас држимо да нису српске и због тога би неки други народи могли полагати право на њих као своју културну баштину. Ипак, постоји много показатеља који указују да се ради о српским песмама за које се, евентуално, може рећи да су само претрпеле одређене модификације које су, пре свега, у домену естетцког али не и суштинског. Без амбиције да се овај предговор претвори у научни или стручни рад, навешћемо неке примере. У песми *Старина Новак и Мамут-ага* следећи стихови неизоставно описују Мусу Кесеџију, односно, потпуно се поклапају са стиховима који описују смрт Мусе Кесеџије:

У Турчина три срца јуначка:
Једно му се истом уморило,
А друго му се истом разиграло,
Али треће још за бој не знаде;
На трећем је гуја троглавкиња.

У песми *Писма од кнеза Валиславе и од Грујице* се још упадљивије појављују стихови који неодољиво подсећају на песму *Бановић Страхиња,* помиње се баш *девет шура* (девет Југовића!):

„Чујете ли девет мојих шура,
Повадите оковане ноже,
Све исеците пашине делије,“

У песми *Ђерзелез Алија* помиње се српски новац:

Не даде му паре ни динара.

што наводи на закључак да творац (творци) песме имају неспорне српске одлике, односно, да су српски песници.

Може се још песама навести у контексту на који указујемо али ћемо се, ипак, зауставити са примером песме *Женидба Приморац Илије* јер нам се чини да смо способни да објаснимо дубљи смисао њених стихова који указују на српског песника. Посебно је у овој песми интригантно да се Сибињанин Јанко (од Сибиља Анко) доводи у везу са Старином Новаком. Званичним стручњацима ово би изгледало неспојиво али се, заправо, у овој вези крије дубоки смисао који, овом прилико и заслугом ОШ"Старина Новак" и њеног Музеја школе, може бити објашњен. Најславнији бранилац Београда, престонице српског деспота Стефана, био је Сибињанин Јанко (Јан Хуњади). У Београду је умро од болести али је ипак сахрањен у једном другом Београду – Ердељском Београду који се данас налази у Румунији и преименован је у Алба Јулија. Старина Новак је Ердељски Београд на челу велике редовне војске, као главни официр и генерал, ослободио од Турака! Дакле, иако Старина Новак није од Турака ослободио Београд на ушћу Саве у Дунав, ипак је ослободио Београд у Ердељу у коме и данас почива наславнији бранилац Београда. Ето у чему је народни српски певач, с правом, видео смислену везу Сибињанин Јанка и Старине Новака који нису били савременици.

Вратимо се на смелу хипотезу да српске народне песме садрже у себи елементе календара који су представљерни симболиком и зато савременом човеку неуочљиви (савремени књижевник није способан да у песничким сликама препозна астрономске елементе, тј., основу за календар). Српске народне песме су изразито историјске, што указује да је уметничка функција у подређеном положају (можда је ово доказ о дубљим значењима српских народних песама, значења које тек треба да откријемо а које су се Србину старих времена подразумевале и зато нису сачуване, односно, Србин старих времена није сматрао да је потребно осмислити начин да се сачува нешто што се свима подразумева). Како објаснити чињеницу да изразито историјске

песме ипак нису историски доследне због чега не могу бити примарни историјски извор? Одмах пада на памет да постоји нешто још важније од важне историчности. Нама, признајемо искрено, напамет пада једино календар. Неки разлози за ову предпоставку су већ изнети али ево још неких. Хајдучки састанци и растанци су два важна календарска обележја, важна за сељачку популацију која је морала имати смернице када сејати, када жњети, када је време киша, када је време снегова итд. Како је сељак старих времена, неписмен и необразован, тачно знао одговоре на сва поменута питања и успешно их планирао иако је вековима имао јарам над главом? Негде је ипак морао имати похрањен орјентир и својеврсни подседник. Народне песме су му једине биле на располагању. Песме о Старини Новаку се уклапају у ову предпоставку. Старина Новак је приказан као хајдук што би било у неслагању са историјским чињеницама које показују да је био писмен, образован официр који је говорио и највероватније писао на више језика и под командом имао велике војне формације; да му шума и гора нису биле једини амбијент у којем је био непобедив (поред краља Милутина једини је српски историјски лик који никада није војно поражен). Ако се пође од премисе да народне песме имају дубље значење, произилази да је хајдуковање Старине Новака важно јер је у функцији календара, у функцији орјентисаности у следу смене временских прилика и годишњих доба, и у том смислу је његов статус једнако важан као и ранг велможе. Односно, придавање хајдучких особина Старини Новаку није у супротности са историјским чињеницама које га утврђују као образованог генерала, јер се хајдучки састанци и хајдучки растанци, као и много других феномена који су у вези са вегетацијом (шумом и гором) скопчане са практичном страном календара, потребном српском сељаку. Многи стихови из песама књиге која је пред вама загонетни су и необјашњиви модерним схватањем народних песама. Осврнимо се само на већ поменуте песме. У песми *Писма од кнеза Валиславе и од Грујице* хајдучки састанак се помиње тако да изазива помисао да је у служби календара:

Киша паде о дневу Ђурђеву,
Па не пада до трећег Ђурђева,

А у већ помињаној песми *Ђерзелез Алија* на самом крају песме налазе се стихови који немају много значења савременом читаоцу, скоро да изгледају кабасто и непотребно, али који интригантно добијају нове боје ако посумњамо да симболички имају скривене везе са календарем:

Мили Боже на свему ти фала!
Све у страху Бога великога:
Пјану ти је лако запивати,
А жалосној мајци заплакати,
А још лакше, Богом побратиме,
Из облака киши ударити!
Све ти вриме за временом прође.
Земан куле по котарим гради,
Земан гради земан разграђује.
Нек се окреће коло на около!

Када би сваки стих засебно загледали, скоро да би их могли помешати са српским народним загонеткама. Да ли је то случајно? Да ли је то траг за сасвим нова истраживања и откривања нових значења српских народних песама које смо, отуђени од свога корена и халапљиви за туђим, заборавили?

Сем Марка Краљевића и Светог Саве само још Старина Новак има топониме у српским земљама и сва тројица су, на неки начин, у вези са календаром. Марко Краљевић *оре цареве друмове* што савремен читалац доживљава буквално и не запита се да није можда у питању небески цар, Господ Бог, а да нису можда цареви друмови, заправо, небески свод по коме клизе *три товара блага* која представљају живот од сунца које се претаче у жито (пшеницу бјелицу) па отуда је Марко својој Јевросими мајци поручио *То сам ти данас изорао!* јер је тиме указао на жито које је наливено сунцем са царевих друмова сазрело до вредности три товара блага. И ето календара који, ако у народним песмам заиста постоји сакривен симболиком, мора да је био много суптилнији и препознатљивији ондашњем Србину од нас данас. И Свети Сава је важан за календар. Подсетимо, опреза ради, да је Свети Сава установио Српски календар који је био у званичној употреби све до деветнаестог века, а који је имао 13 месеци, а сваки месец 30 дана (савремени календар има 12 месеци а месеци немају једнак број дана па кад почнемо

прваке да учимо календару, љутимо се што запиткују зашто сви месеци немају исти број дан). А Старина Новак, нагађамо, у вези је са календаром на начин који смо већ назначили. Можда ова корелација чињенице да три поменута српска великана једини имају топониме по српским земљама, а да су сва три у некој вези са календарем, није случајна и безначајна и да тек треба да нам открије целу истину.

Дубљи смисао српских народних песама предпоставили смо у сакривеном садржају календара, али оне имају и историјски значај. Историјски значај није стављен као примарни јер, упркос изразитој историчности српских народних песама, доследност и историографска поузданост у народним песмама не постоји. Но, ако не пођемо од ове доследности већ се сконцентришемо на смисао догађаја и ликова у народним песмама игноришући хронологију, ствари се појављују у новом светлу. Вероватно да је народном певачу било најважније да се не изгуби природа и карактер догађаја о којима пева, да опева њихову суштину и истинска својства, што је супротно прилазу савременог аналитичара који не уважава наводе који немају формално-правну потврду у историјским изворима (мада не полазе од тога да и историски извори могу бити фалсификати). Дакле, српске народне песме свакако нису примарни историјски извори у савременом значењу. Нису, чак, ни секундарни, али свакако могу да конкуришу за терцијалне историјске изворе који о историјским догађајима и ликовима не износе податке већ описују њихову суштину.

Тако су вероватно настале народне песме – спој некадашњих календарских знања потребних за свакодневни живот (пре свега за пољопривреду), историјског сећања (које је свакако могло бити код простог народа само у сировом, несистематизованом и импровизаторском облику јер историографија њима и није била важна већ суштина и смисао, карактер догађаја) и наде за будуће ослобођење. Спајање поменутих аспеката детерминисало је народне песме, односно, да оне буду изразито историјске а да истовремено мешају историјске догађаје, да чувају стихове, модерном човеку неразумљиве, у којима још лежи затрпана недешифрована симболика која нарочито упада у очи загонетним навођењем бројева и набрајања, који су можда директно у функцији календара а ми их не разумемо нити дајемо тумачење – као на пример у песми *Женидба Приморац Илије* где се загонетно износе бројке: *Метаћемо до седам бусија/На бусији по дваес` топова*, а да

нико у данашњем времену не зна шта значе ови бројеви и зашто су баш они изабрани. У све поменуто мешају се песничке слике историјски потврђених турских вазала, као да то нису, него као да од њих дрхте и моћни Турци, што је рефлекс наде у будуће ослобођење која се преточила у народну песму. Дакле, има разлога да слутимо дубљи смисао српских народних песама од онога што сада имамо.

Ако сте се преварили па овај предговор прочитали до краја, знајте да сте жртва подле завере. Док су предговори у ранијим књигама били аналитични, стандардни и суво објективни нико жив се на њих у јавности није осврнао. Са оваквим предговором, крцатим смелим предпоставкама које миришу на теорије завере, са густом дозом ироније, шанса да се изазове реакција ријалити, ботокс-силиконске јавности – процењујемо да се повећава. Па, можда се неком омакне па прочита и по неку песму. Све и да су изнета нова виђења народних песама погрешна, у основи су имала за циљ да скрену пажњу на песме. А ако се којим случајем испостави да изнесене предпоставке јесу утемељене, нека силни институти академије факултети владине и невладине агенције за стучна усавршавања, не правдају се да нису били упозорени, макар то било и од мале основне школе.

Влада Вучинић

главни и одговорни уредник

Милош Пекић

ГОРОМ ЈАШЕ СТАРИНА НОВАЧЕ

АНТОЛОГИЈА НАРОДНИХ ПЕСАМА О СТАРИНИ НОВАКУ

ИСТОРИЈСКИ ЛИК СТАРИНЕ НОВАКА

Крајем 16. века турско Османско царство најзад престаје успешно ширење своје власти европским просторима. Балканско полуострво постаје жариште побуна, устанака и војиште хришћанских сила против исламске царевине. Европске силе наивно верују да је Турској крај. Читаво полуострво, од Црног и Јонског до Јадранског мора, пуно је агената и авантуриста, сејача лажних нада, послатих са европских дворова који сањају поделу територија.

Османлије нису успеле да освоје Сисак 1593. године и тиме започиње Дуги рат Хазбуршке монархије и Турске. Рат је трајао до 1606. године и ускоро је показао своје безумно лице сукоба свих против свих, уз учешће Немаца, Турака, Мађара, Молдаваца, Пољака, Козака, Албанаца, Татара, чак и Италијана из Тоскане и ,наравно, Срба, којих је било и на страни хришћанске лиге и још увек у повлашћеним војним редовима Османлија. Српски народ, после више од пола века, излази на историјску сцену, нажалост, не као целина, већ подељен по многим удаљеним крајевима. Почело је тешко и смутно време.

Највећи султан, Сулејман Величанствени, није више међу живима, а његов чувени велики везир Мехмед-паша Соколовић је убијен 1579. године. Човека који је обновио Пећку патријаршију и под чијом су владом Срби уживали повластице, заменили су неспособнији и многа права почињу да се гасе. Хришћанска пропаганда је позвала Србе и друге народе у акцију о којој се није много размишљало.

Уследили су многи догађаји који су узбуркали читав српски етнички простор. Подигнут је велики устанак у Банату, на Врачару су спаљене мошти Светога Саве, ускоци освајају Клис, на буну су се дигли Херцеговци и Кучи, српски патријарх Јован је у дипломатским аранжманима чак и са удаљеним шпанским двором. Размишља о унији, обраћа се папи, руском цару и другим европским владарима. Свуда ничу хајдучке дружине. Многостраној господи нуђена је српска круна – Сигисмунду Баторију, угарском племићу, пустолову Карлу Емануелу из Савоје, аустријском цару Рудолфу II. Устаници прилазе

влашком војводи Михалу. На крају рата показало се да су Срби добили најмање и да су сви пре свега хтели војнике за своје уске феудалне интересе. Многи ови догађаји, услед каснијих потреса, заборављени су у историјском предању Срба.

Постојала су три средишта окупљања мартолоза, харамија, хајдука и ускока који су се ставили у службу европских сила и племства. Највећи сукоби у рату су били у дунавском басену – Банат, Трансилванија, Влашка, Славонија и северна Бугарска. Затим, ту су планински предели западног Балкана и јадранско залеђе. Повлашћени и помоћни војни одреди Османлија нису више задовољни ни послушни. Из њихових редова израстају устаници, хајдуци и најамници.

Наш јунак, Старина Новак, рођен је у Поречу код Смедерева (данашњи Доњи Милановац), негде између 1520. и 1530. године. Рођен је на дунавској граници која је од XV века борбена крајина Угарске краљевине. После њене пропасти, Дунав је од Смедерева до Кладова и даље, средиште крајине, овога пута турске, где Срби обављају многе дужности у славу султана. Они су мартолози, шајкаши и дербенџије, ослобођени многих пореза због чувања утврђења, клисура и пружања помоћи у речном саобраћају. Крајем 16. века, тачније 1586. године, много се тога изменило на штету хришћана, што ће их и повести на стазе побуне против турске империје.

Бележи се да је Старина Новак као сарахор био у служби одржавања смедеревске тврђаве, да је дошао у сукоб са Турцима и да се одметнуо. Убрзо је био ухваћен. Живот му је поштеђен због ратничких способности. Неки историјски извори наводе да се Старина Новак потурчио, да је постао и субаша, међутим поново је дошао у сукоб са турским властима и одметнуо се у хајдуке. Пао је и у турско заточеништво из којег се избавио. По мишљењу многих тамо је у мучењу изгубио све зубе, па отуда и назив Баба-Новак. Хајдуковао је у Тимочкој крајини, али највећи део живота провео је у Босни, на Романији. Добро је изучио занат оружара и окупљао је и предводио многе одметнике и незадовољнике. Често је долазио до Београда, а врхунац његове војничке каријере отпочиње када се придружује румунском војводи Михају Витјазулу-Храбром.

Војвода Михај у Дугом рату борио се за ослобођење Румуна и уједињење њихових кнежевина. Заинтересован је и за устанак Срба у Банату који је брзо пропао, као и за преношење сукоба јужно од Дунава, у источну Србију и Бугарску, где народ ишчекује хришћанску силу. Највернији командант и вођа најамника је харамбаша Старина Новак.

Извори га описују као старог, али смелог генерала (прешао већ 65. годину), велике храбрости и искуства. На челу је коњице и његов одред најчешће броји 700-800 бораца, међу којима су Срби, Власи, Сикули, Молдавци и други најамници и хајдуци. Памти се његов долазак у Влашку, 1594. године, преко залеђеног Дунава са 2000 хајдука. Херојски се држао следеће године у освајању Трговишта, Букурешта и Ђурђа. Смелост је показао у неуспешном нападу на Софију 1596. године. Поред њега, истакли су се и други Срби, као Дели-Марко и Ђорђе Рац, али само за Новака је забележено да је чувен по војничкој врлини и извежбан у ратној вештини. Плен његовог одреда је био огроман – стока, ратни провијант, заробљеници. Бунио је и одводи сељаке у борбу. Хиљаде дуката и талира је задобио од откупа богатих Турака и Јевреја у похараним градовима.

Октобра месеца 1599. године војвода Михај је потписао примирје са Турцима. Окреће се румунским кнежевинама Трансилванији и Молдавији и тиме улази у комплот нерашчишћених односа земљишне аристократије. Следеће године за кратко време обнавља сукоб са Турцима у Банату, па шаље свог вечитог извидника, Старину Новака, у Молдавију. Захваљујући Новаковом успешном војевању, прогласио је владавину над свим кнежевинама: Влашком, Трансилванијом и Молдавијом.

Ускоро долази до побуне ердељских мађарских племића, предвођених вероломном браћом Батори, Сигисмундом и кардиналом Андрејом. Придружују му се и многа саска господа и незадовољни најамници. Јаче су биле локалне феудалне борбе и традиције, него рат са иноверном империјом. До одсудне битке дошло је у септембру 1600. године код села Мирослава, недалеко од града Алба-Јулије. На страни побуњеника је аустријски генерал и плаћеник Ђорђе Баста, албанског порекла, рођен у Италији. Предводио је немачку и фламанску оклопну коњицу, француске и валонске мускетаре који су нанели пораз Михајевој војсци.

Неки сматрају да Старина Новак није учествовао у овој бици, да није на време дошао са трупама Михајевог сина из Влашке. Опет, други извори говоре да се храбро борио на десном крилу и да му је изгорела коса и брада у жестини битке. После ове пропасти, војвода Михај се ипак одржао тражећи помоћ аустријског цара. Новак га није напуштао, остао је доследан и веран и, претпостављамо, његов последњи битни командант. Као такав, успешно предводи последње акције против Пољака на северу, чија је намера била да искористе метеж ради задобијања територија.

По савету румунског војводе, Старина Новак је своје ратничке услуге понудио Аустрији, и то баш генералу Басти. Овај га је оберучке примио са 1000 коњаника и 600 пешака и послао на службу на Липар, на немирној граници.

После избора Сигисмунда Баторија за ердељског војводу, мађарско племство, посебно под вођством Иштвана Чакија, свети се Србима и Сикулима у долини реке Мориш. Новак је оптужен за издајство и договарање са Турцима о наводној предаји утврђења на граници. Сам генерал Баста је био под присмотром и није ништа урадио за свог новог крајишког команданта. На племићкој скупштини, харамбаша и православни свештеник његове војске осуђени су на сурову смрт.

Варварска егзекуција Старине Новака и свештеника била је на тргу града Клужа 5. фебруара 1601. године. Џелати су им одрали кожу и живе пекли на ражњу. Поливани су водом да би се мучење што више продужило. Генерал Баста се заузима да страдалницима скрати муке. После више од сат времена, њихова тела су одвезена из града и побијена на колац. Хроничари су забележили стравичну гозбу гавранова и написали да овај чин превазилази турска зверства на срамоту хришћанске Европе.

Војвода Михај се тада налазио у Бечу и Прагу. Када се вратио у Трансилванију, побио је заставу на месту погубљења Старине Новака и новчано оглобио град Клуж. У лето те године и он губи живот. Генерал Баста извршава наређење и убија Храброг по дворским налозима. У далеком Цариграду, пошто је одлучио да не пређе у ислам и стави се у турску службу, погубљен је и Дели-Марко.

У знак одмазде, српски војвода Ђорђе Рац, у столном Београду, руши гробље племићке породице Батори, кривце за Новакову смрт.

Други рат није донео крупне последице. Османлијско царство није изгубило територије, али престала је епоха успешних освајања. Европски и магнатски дворови чекали су нову бољу прилику. Српски народ и његова прегнућа нису дала резултате. Покренуо се на сеобе, које скоро нису заостајале за онима сто година касније под Чарнојевићем.

Старина Новак је био учен човек. Писао је и читао старословенски и знао је више језика својих бораца: турски, грчки, влашки...Румунски историчар из 19. века В. А. Урекија у библиотеци града Мадрида, пронашао је један спис, који је касније публиковао. Документ се наводно односи на један крајње инспиритиван и мотивациони говор генерала Новака пред једну битку у Молдавији. Имао је прави говорнички дар, а и због тога је био популаран код своје дружине и осталих војника.

Крајем 16. и почетком 17. века српски народ, предвођен Пећком патријаршијом коренито мења политику у Османсој царевини. Турске власти су изненађене и огорчене. Тиме се и завршава успон и класичан период царевине.

ЕПСКИ ЛИК СТАРИНЕ НОВАКА

Наша усмена књижевност и митологија запамтиле су ускоке и хајдуке, нарочито круг око харамбаше Старине Новака. Народна епика око нашег јунака Новака окупља и ликове брата-побратима дели-Радивоја, синове Татомира и дијете Грујицу. Везује га за планину Романију код Сарајева: Од Гласинца поља широкога, на високој гори Романији, а историја за североисточне српске крајине према или у Румунији и Бугарској. Можда народни певач прави збрку са топографијом, мешајући планину, земљу, турску Румелију или Ромејско царство – Византију.

По традицији, рођен је у околини Смедерева, а одметнуо се у хајдуке због зулума деспотице Јерине приликом градње чувене тврђаве. Разлог одласка у хајдуке сигурно није био тај, већ, највероватније, социјални терор турског феудализма и државе. О томе нам сведоче следећи стихови:

Узех будак, с чим сам аргатовао,
Па са будаком одох у хајдуке.

Народни певач, опевајући Старину Новака, има магловито сећање на више историјских личности из различитих времена и крајева јужнословенских и балканских земаља. То је Новак Гребострек из 14. века, ратник краља Милутина; Новак Караџук из животописа деспота Стефана Лазаревића, кесар Новак од Преспанског језера, Новак Дебељак или Дебељић из пера путописаца 16. века или румунски Баба-Новак. Наш јунак је прави прототип средњовековног витеза и горског хајдука. Гуслар га описује као турског делију и мегданџију:

На њему је страшно одијело:
На њему је кожух од међеда,
На глави му капа вучетина,
А за капом крила од лабуда,

Очи су му двије купе вина,
Трепавице од утине крило;
И он носи сабљу староковку.

Појављује се у многим поднебљим јужнословенских земаља, у Бугарској, Македонији, у Румунији, па и шире у класичним мотивима епске поезије. Налази се у свадбеним поворкама, другује са вилама, сећа се разлога зашто се одметнуо у хајдуке, свети се неверној љуби и посестрими, свађа се око деобе плена, бежи из заточеништва и оплакује смрт побратима. Хајдучки је харамбаша, понекад кукавица, брижни остарели јунак и родитељ, у многим митским и нестварним ситуацијама. Поједине песме га помињу као средњовековног витеза у пантеону српских јунака. У многима има епизодну улогу, а појављује се и као ковач, кујунџија и крзнар.

Влада мишљење да је његов лик у поезији најцеловитије истакнут и песнички веома осмишљен. Сједињује многе мане и врлине, храбар је, непоколебљив, али је често гневан и права прзница. Љути је мегданџија, а противници су му турски зулумћари и јунаци, као и непознати борци за које често каже да су бољи од њега. Песма воли његове двобоје и велича његову бруталност и умешност:

Посред паса – укиде га с гласа
Ни земља га жива не дочека.

Добри познаваоци митологије откривају многе наслаге паганске традиције. Старина се намеће као бог и заштитник ратника, као словенски Дажбог – творац живота, родоначелник који непрестано штити своје потомке. Има натприродан глас, често суров и бруталан, као сви пагански богови:

Ал повика Старина Новаче;
Како викну као да ала рикну,

Све са земље трава полијеће,
А са горе лишће опадоше.

Народни певач ипак показује да је чувени харамбаша од крви и меса. За то је најбољи пример када пева о његовој смрти. Скрхан од бола због погибије синова и немогућности да им помогне, себи одузима живот:

Тада маши Стари Новачина,
Маши, каже, своју стару сабљу
Те убоде своје живо срце:
Да се знаде како сви јунаци
Стари отац сас четири сина,
Међу собом, каже, погинусмо,
А за једну, је ли, женску главу.

Уз Марка Краљевића и Светога Саву, Старина Новак је једини српски јунак који има своје топониме у српским земљама. Најпознатија је Новакова пећина на Романији, „Новакуша“ пећина код Невесиња, затим, објекти на Старој планини, Романији, у моравском крају, Качанику, Конавлима. У Семберији постоји предање да су Новак и брат Радивоје ктитори манастира Тавна.

Увек је била танка линија између хајдука као народних осветника и обичних друмских разбојника. Следећи стихови народне песме доказују више оно друго, поред чувених речи, често цитираних, о способности харамбаше Новака:

Дочекујем Сарајлије младе,
Те отимам и сребро и злато
И лијепу чоху и кадифу
Одијевам и себе и друштво,
А кадар сам стићи и утећи

И на страшном мјесту постојати
Не бојим се никога до бога!

Епске песме о Старини Новаку су веома бројне и забележене су код многих сакљупача у 18. и 19. веку. Представљају вероватно најпопуларнији циклус и лик код гусларских певача широм Балканског полуострва. По процени стручњака и познаваоца наше усмене књижевности, њих има око две стотине, убрајајући многе верзије и варијанте разних гуслара и приповедача из скоро свих јужнословенских крајева. Певају на свим дијалектима штокавског говора. Најпознатије и уметнички највредније су из Вукових записа и збирки. Познато је да Караџић пише о својим певачима и да је имао можда најталентованије казиваче у бурном времену Српске револуције. Песме о Старини Новаку и његовом хајдучком кругу бележио је код Старца Милије, Стојана Хајдука, Старца Рашка, Слепе Живане, поп Филипа, Марка Утвића, Максима Шкрљића и, најпознатију – „Старина Новак и кнез Богосав“, од слепог Личанина Гаје Балаћа. Најстарији записи из 16. 17. и 18. века долазе нам из Дубровника и осталог јадранског приморја и његовог залеђа. То су већином песме дугог стиха – бугарштице, познате више као хронике стварних догађаја. Међу њима јединствена је песма из дубровачког рукописа – „Како је Новаку утекла вила, његова љубовца“, сачувана од Валтазара Богишића. Песма дугог стиха има пре свега има лирски и епски карактер. У чувеном Ерлангенском рукопису са почетака 18. века о Новаковићима има десет песама. После Вукове епохе највише нам долазе забележене песме са подручја Херцеговине, Црне Горе и Босне. Песме са краја 19. века, представљају позне, лошије варијанте. У овом корпусу народних умотворина, достојних правог циклуса песама, треба рећи да постоје и десетине на македонском, бугарском и румунском језику.

У граду Клужу, у Републици Румунији, 5. фебруара, на дан погубљења Старине Новака, 1976. године, подигнут је бронзани споменик у част Србину, Старини Новаку, најбољем команданту, румунског националног јунака Михаја Храброг.

СТАРИНА НОВАК И ЈУДА ОД ПРИМОРЈА

Чету купи старина Новаче
У горици под јелом зеленом,
Мала чету, стотину Турака',
Од стотину мање ни једнога,
Од стотини више ни једнога.
Кад је старац чету сакупио,
Сиеде старац по јелу зелену,
Па он пије вина руменога;
Ал' говори Старина Новаче:
„Ој јунаци драга диецо моја!
„Лието прође а зима нам дође,
„По земљици трава посахнула,
„Са горице листак салетио;
„Погледајте један по другоме,
„Не видите да смо огољели?
„Је ли мајка родила јунака,
„Јуначким га називала гласом,
„Свиленим га опасала пасом?
„Би л' ко знао дворе неробљене,
„Неробљене нит' ватром паљене?“
Сви јунаци ником поникоше
И у црну земљу погледаше,
Они гледе како трава расте;
Трава расте када киша паде,
Ка' но дојке у младе диевојке.

Не пониче турско момче младо,
Већ говори турско момче младо:
„Драги бабо Старина Новаче!
„Мене мајка родила јунака,
„Јуначким ме називала гласом,
„Свиленим ме опасала пасом,
„Да ја знадем дворе неробљене,
„Неробљене, ни ватром паљене.
„У Приморју, у 'ног Јуде млада,
„Служио сам девет годин' дана',
„Нтс' ми дали ручка ни ужине,
„Од вечере ни спомена нема;
„Он имаде три бијеле куле:
„Једна кула до неба ведрога,
„Друга кула до облака' дошла,
„Трећа кула од тридесет хвати';
„Која кула до неба ведрога,
„У оној је чоха немиерена;
„Која кула до облака' дошла,
„У оној је свила и кадифа;
„А која је од тридесет хвати',
„У оној су шкуди и дукати.
„А Јуда је оша по Приморју,
„По Приморју закупљиват' робе;
„А Јудкиња добра и предобра,
„Ласно ћемо преварит' ју младу:
„Пред кућом јој дрво јаворово,
„На дрво ћу с' горе попињати,

„Закукати ка' но кукавица,
„А превраћат ка' но ластавица
„У по зиме кад јој није вриеме;
„Оћутит' ће слушкињица млада,
„Пробудит' ће Јудкињу госпоју.“
Кад је старац риечи разумио,
Он ухвати јарца деветака,
Деветака од девет година',
Па он стаде жива дерат' јарца
Јарца дере а све јарац реве;
А говори Старина Новаче:
„Ој јунаци драга диецо моја!
„Ко не може 'ваке муке трпит',
„Нек не иде у чету јуначку!“
У вечер их стотину омркло,
А у јутро тридесет освануло,
Све јунака', све голих Турака',
Који нема ни отца ни мајке,
Нити брата нит' рођене секе,
А за љубу нигде и незнаде:
Пушка шарка и отац и мајка,
А десница братац и сестрица,
Бритка сабља овијерна љуба,
На сабкји му трострука канџија,
Кабаница кућа каменита,
Која стере и обућу даје,
Кому жао погинути није.
Па одоше под Јудине дворе.

Кад су дошли под Јудине дворе,
Ништа неста Туре нежењено,
Па се пење горе на јавора,
А закука ка' но кукавица,
А превраћа ка' но ластавица
У сриед зиме кад јој није вриеме;
Ал' очути слушкињица млада,
Она буди Јудкињу госпоју;
„Ајд' устани Јудкињо госпојо!
„Дошао је Јуда из Приморја,
„Довео је три синџира робља'.“
Кад оћути Јудкиња госпоја,
Она скочи на ноге лагахне,
Босонога и још гологлава,
Головрата и још разпасана,
Па отвори на граду капију;
Кад за собом обазриела млада,
Ал' авлија пуна арамија',
Од Турака' никог непознаје,
Већ познаје турско момче младо,
Служило је девет годин' дана'.
Ал ' говори турско момче младо:
„Госпојице, Јудинице млада!
„Донеси нам од кулина' кључе,
„Да носимо 'робу свакојаку.“
Ал' говори Јудиница млада:
„Давор јесте Турци јањичари!
„Чедо с' јучер с кључевим играло,

„Пак је чедо кључе погубило.“
Ниш' нестаде Туре нежењено,
Већ узима троструку канџију,
Па удара Јуденицу младу.
Кад је јадна млада угледала
Да нијʼ друкче, да датʼ кључе мора,
Она оде у горње чардаке,
Па донесе од кулинаʼ кључе
И отвори на кулинамʼ врата.
Кад стадоше плијенити Турци,
Из кулинаʼ благо износити,
Тад не оста паре ни крајцаре;
Заођеше себе и коњице,
Подиелише благо с калпацима;
Чоху носе од јеле до јеле,
Док у гору опет замакоше.
Па одоше с Богом пиевајући,
Јудиница оста тугујући.

СИН СТАРИНЕ НОВАКА

Рано рани старина Новаче,
Заметнуо тикву на мотику,
Па он иде садит’ винограде;
Како коју лозу усађује,
Тако ону сузом подалиева.
Туд је легла тањена стазица,

По њој шеће незнана делија,

Па говори незнана делија:

„Ај Бога ти старина Новаче!

„Не чудим се што виноград садиш,

„Но се чудим што сузом залиеваш?“

Ал' говори старина Новаче:

„Ој Бога ти делијо незнана!

„Нечуди се што сузам залиевам,

„Већ се чуди што виноград садим:

„Јер ја имах јединога сина

„И послах га на цареву војску;

„Ево данас девет годин' дана'

„Нит' ми сина, нит' од сина гласа;

„Сад ми снаша ране позлеђује,

„Јер се млада за другог удала,

„К вечери ће сватови јој доћи.“

Ал' говори незнана делија:

„Ој Бога ти Старина Новаче!

„Би л' ми знао казивати дворе?“

„Ласно ћеш ми познавати дворе:

„Двори су ми шиндром покривени,

„Око двора, копје и јабуке,

„А по двору чоха постерана.“

Ал’ он иде двору бијеломе,

Па он нађе стару милу мајку,

Дворе мете а сузе пролиева.

Ал’ је пита делија незнана:

„Ај Бога ти стара мила бако!

„Не чудим се што ти дворе метеш,

„Но се чудим што ти сузе пролиеваш?”

Ал’ говори стара мила мајка:

„Ај Бога ти делијо незнана!

„Не чуди се што сузе пролиевам,

„Већ се чуди што ја дворе метем:

„а имадох сина јединога

„И послах га на цареву војску;

„Ево данас девет годин’ дана’

„Нит’ ми сина, нит’ од сина гласа;

„Сад ми снаша ране позлеђује,

„Јер се млада за другог удала,

„К вечери ће сватови јој доћи.”

Ал' говори незнана делија:

„Ај Бога ти стара мила бако!

„А гдие ми је твоја мила снаша?

„Ено ј’ она горе на чардаци,

„Она слаже своје рухо драго.“

Он њој иде на горње чардаке,

Лијепу јој помоћ називао:

„Бог помого моја мила снашо!“

Лиепо му је снаша одвраћала:

„Бог помагао делијо незнана!“

На тој њојзи незнана делија:

„Та' Бога ти моја мила снашо!

„Не

чудим се што ти рухо слажеш,

„Но се чудим што сузом залиеваш?“

Ал' снашица њему бесиедила:

„О Бога ти незнана делијо!

„Не чуди се што сузом залиевам,

Већ се чуди што ја рухом слажем;

„Један пут ми саложила мајка,

„Друга ми је разложила мајка,

„Сад га морам на ново салагат':

„Имала сам у првога војна,

„Пак послала на цареву војску;

„Ево данас девет годин' дана',

„Сад нит' војна, нит' од војна гласа,

Сад ја свекру ране позлеђујем,

„Аи мојом премилој свекрви:

„Ја се млада за другог удала,

„К вечери ће сватови ми доћи.“

Истом они то у риечи били,

Ал’ ето ти кићени сватови,

С њима иде старина Новаче,

Заметнуо тикву на мотику.

Кад сиедоше вечер вечерати,

С њима сиеде делија незнана,

Па пиевају што и који знаде;

Ал’ говори старина Новаче:

„О Бога ти незнано делијо!

„Дер запиевај двије до три риечи.”

Ал’ говори делија незнана:

„Је ли тестир мени запиевати,

„Запиевати двије до три риечи?”

„Тестир ти је колико ти драго!“

Он запиева у грло бијело:

„Мили Боже и мила Маријо!

„Вила гниездо тица ластавица,

„Вила га је девет годин’ дана’;

„А кад га је хтиела надовити,

„Налетијо соко птица дивна,

„Па он хоће да обори гниездо;

„Ал’ туд легал тањена стазица,

„По њој шеће делија незнана,

„Па он неда оборити гниездо,

„Већ га прави вишег надовити.“

Кад пођеше чаше наздрављати,

Сви сватови чаше наздрављаше,

Најпосље ће делија незнана:

Полак пије, полак снахи даје,

И у чаше злаћеног прстена,

Још што му је баба приказала;

По прстену познаде га љуба.

Ал' говори делија незнана:

„Ај дружино драга браћо моја!

„Сад хајдете кудгод који знате,

„Моји двори и моји тимари

„И моја је стара мила мајка,

„И старина мој мио бабајко

„А моја је и превиерна љуба!“

СТАРИНА НОВАК И СТАРАЦ ОБРАДИНА

Пије вино тридесет јунака'

У горици под јелом зеленом,

И мед њима стари Обрадина;

Вино служи црни Арапине.

Када су се понапили вина,

Рујна вина, студене ракије,

Стадоше се неко нечим хвалит’;

Ал’ се хвали стари Обрадина:

„Ни јунака над мене старине!

„Нит’ коњица над дората мога!”

Ал' говори црни Арапине:

„Небудали стари Обрадино!

„Ак' савезеш Старину Новака,

„И његова стрица Татумира

„И његова Грујицу војводу

„И његова нејака Стевана,

„Дат' ћу теби стотину дуката.“

Ал' се скочи стари Обрадина,

Па узјаши свога дорота,

Па он иде гори Новаковој.

Ал' је Грујо рано лов ловио,

Па је њему жеђа додијала,

Па он иде крчмарици Мари,

Па он пије хлађано вино.

Туда иде стари Обрадина,

Из далека старац повикује:

„Ој Бога ти крчмарице Маро!

„Изнеси ми сто дуката' вина.“

Све му Мара у чабровие' вуче;

Он ми пије и дору напаја:

„Пиј ми доро, пиј ми добро моје!

„Далеко је гора Новакова

„И у гори Новакови двори;

„Док савежем старину Новака,

„И његова стрица Татумира

„И његова Грујица војвода

„И његовог нејаког Стевана,

„У томе ће дост’ вриемена проћи.”

Кад је Грујо риечи разумио.

На њему се жива кожа миењa.

Ал’ говори стари Обрадина:

„Ој Бога ти незнана делијо!

„Ил’ те љуто твоја боли глава,

„Или ти је на ум пала драга,

„Па се на теб’ жива кожац миењa?”

„Ал’ говори Грујица војвода:

„Није мени на ум пала драга,

„Нити мене моја боли глава,

„Веће мени зубак забољава.”

Па он иде двору бијеломе.

Кад је дошо двору бијеломе

Ал’ говори Грујица војвода:

„Јао’ бабо Старина Новаче!

„Каква сила Романију стиска!

„Ал’ ме тиска стари Обрадина.

„Он је дошо крчмарици Мари,

„Па он купи сто дуката’ вина,

„Пије вино, коњица напија:

„ „Пиј ми доро, пиј ми добро моје!

„ „Далеко је гора Новакова

„ „И у гори Новакови двори;

„ „Док савежем Старину Новака,

„ „И његова стрица Татумира

„ „И његова Грујицу војводу

„ „И његова нејака Стевана,

„ „У томе ће дост' вриемена проћи.““

Ал' говори Старина Новаче:

„Иди седлај својега ђогина,

„Па ти узму оковану ћорду

„И ти узми троструку канџију;

„Ак' погубиш старог Обрадину,

„Млада ће те оженити бабо.“

Оде Грујо јере ити мора,

Па он седла својега ђогина

И узима оковану ћорду

И узима троструку канџију,

Па он иде староме Обрадину;

Из далека повикује Грујо:

„Врат' се натраг стари Обрадино.

„У лудо ћеш изгубити главу.“

На то старац хаје и не хаје.

На њег' Грујо коња нагоњује;

Ударише с' коњици прсима,

Јуначкима јунаци плећима.

Ниш' нестаде стари Обрадина,

Он узима троструку канџију,

Па удари Грују по појасу;

Како га је лако ударио,

С црном га је земљом саставио;

Грујо паде а Обрад попаде,

Савеза му и ноге и руке,

Па га меће у струњару торбу.

Кад то смотри Старина Новаче,

Он ми шаље нејаког Стевана:

„Иди седлај својега дората!

„Па ти узми оковану ћорду,

„И ти узми троструку канџију

„Па погуби старог Обрадину;

„Млада ће те оженити бабо,

„Грија нећу никад ни женити.”

Оде Стево јер му бити мора;

Он оседла својега дората

И узима оковану ђорду,

Па он иде старом Обрадину;

Из далека Стево повикује:

„Врат' се натраг стари Обрадино.

„Врат' се натраг изгубит' ћеш главу!

„И пусти ми мога брата Грују.“

На то старац хаје и не хаје.

На њег' Стево коња нагоњује;

Ударише с' коњици прсима,

Јуначкими јунаци плећима;

Ниш' нестаде стари Обрадина,

Па истрже троструку канџију,

Па удара Стеву по појасу;

Како га је лако ударио,

С црном га је земљом саставио;

Стево паде а старац попаде,

Савеза му и ноге и руке,

Па га меће у струњару торбу.

Кад то смотри старина Новаче,

Ал' говори Старина Новаче:

„Иди сриче, иди Татумире!

„Иди седлај својега вранчића,

„И ти узми оковану ђорду,

„Па ти узми троструку канџију,

„Па погуби старог Обрадину.“

Оде сртриче јер му бити мора,

Па он седла својега вранчића

И узима оковану ђорду,

Па узима троструку канџију,

Па он иде старом Обрадину.

Из далека стриче подвикује:

„Врат' се натраг стари Обрадино!

„Пусти моја два синовца млада,

„У лудо ћеш изгубити главу.“

На то старац хаје и не хаје.

На њег' стриче коња нагоњује;

Ударише с' коњици прсима,

Јуначкима јунаци плећима,

Ниш' нестаде стари Обрадина,

Он истрже троструку каннџију

Па удара стрица по појасу;

Како га је лако ударио,

С црном га је земљом сатавио;

Стриче паде а старац попаде,

Савеза му и ноге и руке,

Па га меће у струњару торбу.

Кад то смотри Старина Новаче,

Па он седла својега алата

И узима оковану ђорду

И узима лака буздована

И узима троструку канџију,

Па он иде старом Обрадину:

„Врат' се натраг стари Обрадино!

„У лудо ћеш изгубити главу;

„Па ми пусти два млађана сина,

„И пусти ми стрица Татумира.“

На то старац хаје и не хаје.

На њег' Новак коња нагоњује;

Ударише с' коњици прсима,

Јуначкима јунаци плећима,

Истргоше троструке канџије,

Један другог по очију' бије;

Потргоше троструке канџије,

У зелену похиташе траву.

Потргоше лаке буздоване,

У рукама су их покршили,

У зелену траву положили.

Истргоше оковане ђорде,

У рукама су их покрсили,

У зелену траву полошили.

Ухватише с' о кости јуначке,

Па падоше на зелену траву;

Дрзаше се два бијела дана',

Ваљају се од јеле до јеле,

Сваку јелу у темељу крену;

Он спопаде Старину Новака,

Па Обрад га љуто савезује:

Савеза му и ноге и руке,

На њег' меће троје лисичине

И јоштера троје букагије,

Троје нове, а троје половне,

Па га виеша седлу о ункашу,

Па он иде кроз гору зелену.

Ал' говори Старина Новаче:

„Ој Бога ти стари Обрадино!

„Право кажи што ћу те питати,

„Што си с нама сада наумио?“

Ал' говори стари Обрадина:

„Кад ме питаш право ћу ти казат':

„Ево данас девет годин' дана'

„Како правим ја нова виешала,

„Још никога објесио нисам,

„Првога ћу тебе објесити.“

Кад је Новак риечи разумијо,

Он се миче плећима јуначким,

Попуцаше троје букагије,

Попуцаше троје лисичине;

Ухвати га Старина Новаче,

Ухвати га за десницу руку,

С њим удара о земљицу црну;

Старац паде, старац га попаде,

Па му русу одсијече главу;

Па он пусти два сина нејака

И он пусти стрица Татумира;

Па одоше гором пиевајући.

Оста Обрад ногом копајући,

Без проимене доклен је Крајине.

СТАРИНА НОВАК И МАМУТ-АГА

Широм побро шатор до шатора,

Испод ‘нога бијелога Ливна;

Ту се шеће Грујо момче младо,

Па тражио за себе јунака,

С којим би се Грујо огледао.

Али туде не има јунака,

Па он оде под воду Марицу,

И он нађе свилен шатор разпет,

Под шатором незнана делија

И он пије црвенику вино;

Нити олбом, нити оком пије,

Већ полоком од тридесет ока’,

Полу пије, полу коњу даје,

Он попије, ал’ коњиц не море,

Па тихо је бесиедијо дори:

„Пиј дорате, та пиј добро моје!

„Многе ћеш ми горе прелетети:

„Три јелове И три јасенове

„И у седму гору Романију;

„И три ћеш ми доро савезати:

„А првог ћеш Старину Новака,

„А другога старог Радивојна,

„А трећега Новакова сина,

„Грују момче од шеснаест лиета”.

Кад је Грујо разумио риечи,

Па он биежи трагом у натраге

И он дође својему бабајку,

И одмах се потужио бабу:

„Јаох бабо Старина Новаче!

„Ја се шетах испод биела Ливна

„И ја тражих за себе јунака;

„Нигд’ не нађох за себе јунака.

„Кад ја дођох под воду Марицу,

„Ал’ да јада видиш изненада!

„Под Марицом Туре Мамут-ага

„И он пије црвенику вино;

„Нити олбом, нити оком пије,

„Већ полоком од тридесет ока’;

„Полу пије, полу коњу даје,

„Он попије, ал’ коњиц неморе,

„И тихо је бесиедио дори:

„ „Пиј дорате, та пиј добро моје!

„ „Многе ћеш ми горе прелетити:

„ „Три јелове И три јасенове

„ „И у седму гору Романију;

„ „И три ћеш ми добро савезати:

„ „А првог ћеш старину Новака,

„ „А другога старог Радивојна,

„ „А трећега Новакова сина,

„ „Грују момче од шеснаест лиета’.””

То се баби виеровало није,

Ал' је ипак страже поставио:

Себ' јунака на прву бусију,

А на другу брата Радивојна,

А на трећу свијег сина Грују;

Тихо им је бабо бесиедио:

„Ој мој брате драги Радивојно!

„И мој сине Грујо момче младо!

„Ја ћу гледат' у прса бијела,

„А ти брате у бијело чело;

„А мој сине Грујо момче младо!

„Ако ја га сине не погодим,

„Гледај сине баби у литарје.“

Још јунаци разговор имаше,

Ал' ето ти Туре Мамут-аге,

Лулу пије, уз тамбуру бије,

Тамбур' звечи, црна гора јечи.

Угледа га старина Новаче

И потегну стару коцијанку,

Пак погледа по нишану шарки:

„Пушко шарко и отац и мајко!

„Ак’ незгодиш Туре мамут-агу,

„Разбит’ ћу те о јелу зелену.”

Пуче шарка жалостна јој мајка!

Не погоди незнана јунака;

Кад је коњиц ватру опазио,

Туре хвата Старину Новака,

Пак савеза Старину Новака:

Слабо веже, ал’ круто притеже,

Из ноката’ црна крвца хврца,

И меће га коњу на ункашу.

Кад на другу ватру ударио,

Угледа га братац Радивојна,

Пак потегне своју пушку шарку

И погледа шарки по нишану,

Па љуто је заклињао шарку:

„Пушко шарко и отац и мајко!

„Ак’ незгодиш Туре Мамут-агу,

„Разбит’ ћу те о јелу зелену.”

Пуче шарка жалостна јој мајка!

Непогоди незнана јунака;

Кад је коњиц ватру опазио,

Туре хвата брата Радивојну,

Пак савеза брата Радивојну:

Слабо веже, ал' круто притеже,

Из ноката'црна крвца хрвца,

Па га меће коњу на ункашу.

Пак он оде својим путем даље

И на трећу ватру ударио;

Угледа га трећи од јунака',

Трећи јунак Грујо момче младо

Па погледа по нишану шарки:

„Јаох шарко и отац и мајко!

„Ак' незгодиш Туре Мамут-агу,

„Разбит' ћу те о јелу зелену.“

Пуче шарка жалостна јој мајка!

Не погоди незнана јунака,

Већ погоди у јелу зелену;

Кад је коњиц ватру опазио,

Тад ухвати Грују момче младо.

Док је Турчин савезао Грују,

Докле се развезао бабо,

Растргнуо троје лисичине,

Троје нове а троје половне,

Пак потрже мача поганога

И удара Турчина јунака,

Те пресиече њега и коњица,

И захвати брата Радивојну,

Три аршина земље захватио,

А четири мрамора камена;

Да не биеше мрамора камена

Сама б’ ђорда у земљу запала.

Кад је јунак Туру распорио,

У Турчина три срца јуначка:

Једно му се истом уморило,

А друго се истом разиграло,

Али треће још за бој не знаде;

На трећем је гуја троглавкиња.

Он развеза свог јединог сина

И својега брата Радивојна,

Пак он оде трагом у натраге,

Управ своме двору бијеломе;

Он ми иде двору пиевајући,

Али Турчин оста тугујући

Без промиене доклен је Крајине.

ЖЕНИДБА ИВА СЕЊАНИНА

Мили Боже и мила Марио!
Вино пије тридесет Сењана’,
Међу њима Сењанине Иво;
Ал’ говори Сењанине Иво:
„Ој дружино браћо моја драга!
„Жењен ниесам, женити се нећу
„Док не љубим Ајкуну диевојку,
„Милу кћерцу од Клисе диздара.”
Сењани му тихи говорили:
„Ој Бога ти Сењанине Иво!
„Јунак јеси над много јунака’,
„Ал’ ти немаш коња ни оружја,
„На чему би довео Ајкуну?”
Ал' говори Сењанине Иво:
„Не будалте тридесет Сењана'!
„Ја имадем ујака својега,
„Баш ујака Старину Новака;
„Ујко има коња коснатога,
„У кога је грива до копита;
„Ујко ће ми поклонити вранца
„И поклонит' свијетло оружје,
„Док доведем Ајкуну диевојку.“
Ниш’ не стаде Сењанине Иво,

Већ он иде у гору зелену.
Кад он дође у гору зелену,
Ал’ он нађе својега ујака,
Па говори Сењанине Иво:
„Ој старино мој мио ујаче!
„Би л’ ми мого поклонити вранца,
„Поклонити вранца и оружје?
„Док доведем Ајкуну диевојку,
„Милу кћерцу од Клисе диздара.”
Ал' му рече Старина Новаче:
„Драго диете Сењанине Иво!
„Ја ћу теби поклонити вранца,
„Поклонити вранца и оружје,
„Док доведеш Ајкуну диевојку,
„Милу кћерцу од Клисе диздара;
„У вранцу је грива до копита,
„Кога гањаш утећи ти неће,
„Кога тукаш побиећи ти неће.“
Лиепо ми се оправио Иво,
Још је боље коња оправио:
Себ’ облачи баш у сухо злато,
А коњица у зелену свилу.
Пушто коњу свилу до копита,
А злаћену до кољена узду,
Па он иде за гору на воду.
Када дође за гору на воду,
Под водицом ударао копље,
Па за копље коња привезао,
Па он сиеде и он пије вино.
Отуд иде од Клисе диздаре
И с њим иде Хоџа од Новога.
Ал’ говори Хоџа од Новога:
„Мили Боже и мила Марио!
„Мили Боже да лиепа јунака!
„Да ми га је с коњем разставити,
„А ја би га баш његовом главом.”
Ал’ говори од Клисе диздаре:

„Не будали Хоџа од Новога!
„Имам ћерку Ајкуну диевојку,
„Та је лиепша већ жарено сунце;
„Она ће га с коњом разставити
„И у наше дворе умамити.”
И он иде двору бијеломе,
Па говори Ајкуни диевојки:
„Драга кћерко Ајкуна диевојко!
„Сад ти узми виедро олагано,
„Пак ти иди за гору на воду;
„За гором је рањен делија,
„Не би ли га с коњем разставила
„И у наше дворе умамила
„А ја ћу га разставити главом.“
Кад Ајкуна риечи разумиела,
Она иде на горње чардаке,
Свилу свлачи, па злато облачи,
И облачи девет кавадара',
У свакоме по девет џепова',
А у сваком хиљада дуката';
Мало јој се то видило блага,
Још узимље блага у њедарца
И узима купу диздареву,
Која кошта сама Цариграда;
П' онда узе виедро олагано,
Па отиде за гору на воду.
Кад је види Сењанине Иво,
Ниш' не стаде Сењанине Иво,
Већ он сиеде коњу у седалце,
Пред диевојком воду замућује;
Ал' говори Ајкуна диевојка:
„Ид' отале делијо незнана!
„Немој мени воде замућиват';
„Ја сам дошла за гору на воду,
„Посло ме мој мили бабајко,
„Да донесем хлађене водице,
„С чим ће бабо разхлађиват' винце.“

Ал' јој рече Сењанине Иво:
„О Ајкуно драго срце моје!
„Додај мени виедро олагано,
„Да с' напијем хлађане водице,
„Јере ево умриет' ћу од жеђе.“
Ниш' нестаде Ајкуна диевојка,
Већ подиже виедро олагано
Да се јунак водице напије.
Неће јунак ни гледат' на воду,
Већ је узе за десницу руку,
Па ју баци за се на коњица:
Три је пута опасао пасом,
А четврти од узде кајасом;
Пак он сину преко поља равна,
Кано звиезда преко неба сјајна.
Оде Иво, одведе диевојку.

ГОРОМ ЈАШЕ ДЕБЕЉИЋ НОВАЧЕ

Гором јаше Дебељић Новаче,
Гором јаше, гором попијева:
„Мили боже, чуда великога,
Не бојим нигди никогаре,
Још ни цара посрид Цариграда!“
Мисли јунак Дебелић Новаче
Да га нигди нитко не чује,
Ал га чују цареве делије.
Иду они цару каживати:
„Ај, наш царе, ај наш господине,
Гором јаше Дебелић Новаче,
Гором јаше, гором попијева:
„Не бојим нигди никогаре,
Још ни цара посрид Цариграда!““
Цар делијам тихо заповида:
„Ај, дилије, вирне слуге моје,

Изађите у гору зелену,
Ухитите Дебелић Новака,
Тер га жива к мени допељајте!“
Липо слуге цара послушаше,
Отидоше у гору зелену,
Ухитише Дебелић Новака;
Нит се брани Дебелић Новаче,
Нит се брани, нити јим се моли,
Већ га воде цару честитоме.
Кад га је царе угледао,
Говорио Дебелић Новаку:
„Бора теби Дебелић Новаче!
Је л' истина што људи говоре,
Да ти јашеш горицом зеленом,
Гором јашеш, гором попијеваш:
„Не бојим се нигди никогаре
Још ни цара посрид Цариграда?““
Ал говори Дебелић Новаче:
„Истина је, мој честити царе!“
То је цару врло на жал било,
Говорио Дебелић Новаку:
„Сад ми реци, Дебелић Новаче,
С којом ћу те смртјом уморити?“
На то се је Новак насмијао,
Говорио цару честитому:
„Што ме питаш, мој честити царе,
Којом ћеш ме смртјом уморити?
Вежи мени руке наопако,
Биле ноге коњу спод трбуха,
Шаљи с маном тридес Тураках,
Да ме воде у то поље равно,
А ти гледај из пенџера твога
Како те ме погубити Турци!“
Њега ј' царе липо послушао:
Веже њему руке наопако,
Биле ноге коњу спод трбуха
Шаље ш њиме тридесет Тураках,

Да га воде у то поље равно.
Царе гледа из пенџера свога,
Како ће га погубити Турци!
Кад су дошли у то поље равно,
Косне Новак косом јуначкиме,
Пак је биле руке отпростио
И бритке се сабље добавио,
Пак посиче тридесет Тураках.
Царе гледа из пенџера свога.
Новака је дозивао млада:
„Ходи к мени, Дебелић Новаче,
Служи мене у двору мојему,
Дат ћу теби велико везирство,
Још и моју кћерцу за љубовцу!”
Ал говори Дебелић Новаче:
„Од' отоле, царе господине,
Волим јунак у гори зеленој,
Нег у твоме двору бијеломе,
Јер код тебе никад вере нима!“
Иде Новак у гору зелену.
Оста царе плачуч на пенџеру.

ЦВИЛИ, ПЛАЧЕ СТАР НОВАЧЕ

Цвили, плаче стар Новаче
Низ сиједу браду своју.
Толио га ј’ Радивоја:
„Не цвијели, мој брајане,
Низ сиједу браду своју!”
Ал говори стар Новаче:
„Ако цвилим, невоља ми ј'.
Имио сам млад' Грујицу,
Сина мога јединога,
Турци ми га уфатише,
К Јајцу граду одведоше“.

Ал говори Радивоја:
„Не цвијели, мој брајане,
Ми мамо писан шатор
Ки је прво царев био,
И дви чалме турске капе
И дви диван-кабанице;
Пујти ћемо к Јајцу граду,
Шатор ћемо распињати,
Чалме капе покривати,
Кабанице огрићати.
К нам те Турци дохајати
И јоште те нам говорити:
„Што сте дошли, два чауша,
Два царева везијера?“
Ми ћемо јим говорити:
„Послал нас је силан царе
Да нам дасте млад' Грујицу
И она га потурицу
Који ј’ Грују ухитио?”
Како рекли два брајена,
Онако су учинили:
Они иду к Јајцу граду,
Шатор јесу распињали,
Чалме капе покривали,
Кабанице огрићали.
К њим су Турци дохајали
И још су јим говорили:
„Што сте дошли, два чауша,
Два царева везијера?”
Они су јим говорили:
„Послал нас је силан царе
Да нам дасте млад’ Грујицу
И онога потурицу
Који ј’ Грују ухитио,
Царе ће га даровати!”
Ал се Турци преварише,
Дадоше јим млад’ Грујицу

И онога потурицу
Који ј’ Грују ухитио.

НОВАК И РАДИВОЈ У ЦАРИГРАДУ

Паса Новак мимо Цариград
И са рањеним братцем Радивојем,
Од града их нитко не виђаше,
Већ дивојка из хладенца воде.
Новак свому братцу говорио:
„Радивоје, мој мијели брајне,
„Од града нас нитко не виђаше,
„Већ дивојка из хладенца воде
„Оћемо л’ ју погубити, брајне?”
Радивоја братцу говорио:
„Ај, Новаче, мој мијели брајне,
„Грихота ју ј’ погубити младу,
„Већ ти ходи, мој мијели брајне,
„Ходи, брајне, да ју посестримо!”
Они су ју посестрили младу,
Новак јој да прстен десне руке,
А Радивој златјану јабуку.
И још су јој они говорили:
„Ај, дивојко, наша посестрино,
„Немој казат никоме од града
„Да ј’ шал Новак мимо Цариграда
„И с рањеним братцем Радивојем!”
Ал дивојка за братство не знаде,
Кад је пришла од града на врата,
Крикнула иза свега гласа:
„На ноге се Турци јањичари,
И на ноге, девет братје моје,
Паса Новак мимо Цариграда
И с рањеним братсем Радивојем!“
Скочише се Турци јањичари,
Дивојачке до девет братјице,

Се од прише и на голе коње;
Новак поље, а Турци пред поље
Новак гору, а Турци пред гору.
Радивоја братцу говорио:
„Ај, Новаче, мој мијели брајне,
Наслони ме на 'ву витлу јелву,
Дај ми в руки бритку сабљу твоју,
Ти се храњај кади теби бог да!
Кад нестане, мој мијели брајне,
Кад нестане боја и јаука,
Онда прађи, мој мијели брајне,
И моје ћеш покопат кошчице!“
Липо Новак братца послушао,
Наслони га на 'ну витлу јелву,
Да му в руки бритку сабљу своју,
Он се храња в гори у долине.
Кад нестаде боја и јаука,
Иде Новак тужан и жалостан
Да братове покопа кошчице.
Али се је липо радавао
Када најде братца Радивоја
Стојећ жива покрај витле јелве.
Радивоју бог и срића дала,
Свих је девет редом погубио
Који к њему брже долиташе,
По поли га сабљом пресикаше.
Новак узе братца Радивоја,
Тер одоше билу двору свому.

ПИСМА ОД КНЕЗА ВАЛИСЛАВЕ И ОД ГРУЈИЦЕ

Када паша на Грахово сађе,
Паша сађе, попе чадорове,
Све кнезове на диван позива.
Најстраг дође Валиславе кнеже,

Кнеже дође под чадор униђе,
Па темана паши учинио.
Крај себе га паша посадио,
Па се с кнезом паша разговара:
„Валиславе, мој богати кнеже,
„Је л’ истина, што говоре људи,
„Да имадеш три хиљаде овце?”
„ „Истина је паша, господине,
Ја не бројих својих оваца билих,
Већ ја бројим у овцам звонаре,
Пет стотина имадем звонара.
Да на стругу ја натирам овце,
Па прибројим, паша Сахидија,
Три хиљаде још би набројио.” “
Опет му је паша говорио:
„Валиславе, мој богати кнеже,
Је л’ истина што говоре људи,
Да имадеш тријест седленика?”
„ „Истина је, паша господине,
Да сакупим по ергели ждрипце,
Још би тријест могао оседлати.” “
Опет му је паша бесидио:
„Валиславе, мој богати кнеже,
Је л’ истина што ми кажу људи,
Да имадеш зелених волова,
Десет плуга, Влаиславе кнеже?”
„ „Истина је, паша господине,
Да пофатам по пољима јунце,
Још би десет плуга уфатио.” “
Опет паша кнезу бесидио:
„Јеси л' кнеже, врло остарио,
Јеси л' које вриме запамтио?“
„ „Јесам паша, мили господине,
Киша паде о дневу Ђурђерву,
Па не пада до трећег Ђурђева.“ “
Паша кнезу бесидио ричи:
„Влаиславе, мој богати кнеже,

Да како сте останули живи?“
„ „Лахко, пашо, мили господаре,
Ја отидох цару честитоме,
Од мојег зајмих до три куле блага
Све подилих раји и фукари,
И тако остадосмо живи.“ “
„Валиславе, мој богати кнеже,
Како сте се цару одужили?“
„ „Лахко, паша, мио господине,
Иза тог нам добар земан дође,
Роди нама билица пшеница.
Ја ударих намет на вилајет,
Скупих паша до три куле блага,
Па придадох цару честитоме.“ “
„Валиславе, мој богати кнеже,
Ја још штогод јеси л' запамтио?“
„ „Јесам паша, вриме запамтио:
Сниг западне у нашем Грахову,
Колике су по Грахову куле,
Ни једној се ни слиме не виђе.
За ноћ паде, за дви окопнио.“ “
„Валиславе, мој богати кнеже,
Ја још штогод јеси л' упамтио?“
„ „Јесам паша, упамтио вриме:
Три су паше сашле ка Грахову,
И ниједан не изнесе главе,
Нећеш паша ни ти изнијети.“ “
Кад то чује паша Сахидија,
Онда паша кнезу бесидио:
„Валиславе, мој богати кнеже,
Не имаде л’ у вашем Грахову,
Ја дивојка, јалил удовица,
Ја л’ невиста скоро доведена,
Да ја љубим док сам у животу.”
Ал' му вели Влаиславе кнеже:
„ „Нејма, паша, у нашем Грахову,
Ни дивојке, нити удовице,

Ни невисте скоро доведене.
Само има љуба Грујичина.
Скоро се је Грујо оженио.
А какву је доводио љубу,
Нема наке у нашем Грахову!
Лахко ћеш му љубу одводити,
Јер Грујице дома не имаде,
Отишао је Грује у пунице.“ “
Када паша таке чује ричи,
Он ти спреми дванаест делија,
Пребијелој Грујичиној кули,
Да доведу Грујичину љубу,
Здраво дошли пашине делије,
До бијеле Грујичине куле,
А љуба му на чардаку сиди,
Она везе јаглук на ђерђефу.
Па је вичу пашине делије:
„О госпоја, Грујичино љубо,
Изнеси нам студене водице!“
Превари се Грујичиба љуба,
Донесе им воде у ибрику.
Неће Турци студене водице,
Већ фатају љубу Грујичину,
Па је воде пашином чадору.
Љуто цвили љуба Грујичина,
Из камена суза б' ударила.
Оде јека кроз гору зелену,
Како снаха код Турака цвили.
Оћути је дивер код оваца,
По имену чобане Никола.
По авазу снаху је познавао,
Па полети на брдо највише,
Па потеже бреше иза паса,
Обадвима живу ватру даје.
Оде јека од брда до брда,
Оћути их Грујо у пуницам,
Николине пушке познавао.

Са шиљтета на ноге скочио,
А плесну се руком по колину:
„Ајме мени до бога милога!
Оно пушке мога брата Николе,
Без потребе испалити их неће,
Јал’ су вуци растирали овце,
Јал’ је моја поробљена кула,
Јал’ је моја одведена љуба.”
Па полети нејаки Грујица,
Џевердара лати по кајишу,
А припаса оштру маџарију
Па полети од високе куле,
А за њиме лети девет шура.
Долетише овцам у планину.
Опази их чобанин Никола,
Па Грујици брату бесидио:
„Ди си брате, да би те не било,
Када је год од тебе потриба,
Онда тебе у потриби нејма.
Била наша поробљена кула,
Вирна ти је одведена љуба.
Одвели је пашине делије,
Одвели је пашином чадору.
Давно ју је паша обљубио.“
Кад Грујица ричи разумио,
Он полети, канда се помами,
Долетише пашину чадору.
Намах пашин чадор обколише,
Али сиди паша Сахидија,
Под чадором хладно пије вино,
Код њега је кнеже Валиславе,
Љуба паши хладно вино служи,
Коју год чашу му додаваше,
Сваку горком сузом поливаше.
Ал’ јој вели паша Сахидија:
„Кучко, кујо, Грујичино љубо,
Ил’ је теби цвилит ил’не цвилит,

Твоје хоћу обљубити лице!”
А вели јој Валиславе кнеже:
„Чујеш ли ме, Грујичина љубо,
Љуби паши руку и колино,
Кад је теби запало господство!”
То Грујица и слуша и гледа,
Својим шурам бесидио ричи:
„Чујете ли девет мојих шура,
Повадите оковане ноже,
Све сиците пашине делије,
А немојте паше Сахидије,
Ни код њега Валислава кнеза,
Хоћемо их живе уфатити,
Па жестоким мукам уморити.”
Потегоше оковане ноже,
Без приваре на Турке удрише,
Исикоше пашине делије.
Они пашу уфатише жива,
И код њега Влаислава кнеза,
Обојици савезаше руке.
Два жестока огња ужегоше,
Уз ражањ их оба привезаше,
Па их пеку међу двије ватре.
А да видиш нејаког Грујице,
Пашу врти, од њег реже месо.
Његовим га залагаше месом,
„Једи паша, кокошињег меса!”
А кнезу је бесидио ричи:
„Што си кнеже, искесио зубе,
Ил' је теби киселина љута,
Или ти је вареника врућа?“
Обојицу сташно уморише.
Оде Грујо своме билом двору,
И одведе своју вирну љубу.

ЂЕРЂЕЛЕЗ АЛИЈА

Вино пије турско момче младо,
У по Босне посред Сарајева
Нити га пије чашом, ни маштрафом,
Већ га пије калајли-легењом.
Пола пије, пола дори даје,
А наздравља претилом дорату:
„Здрав’ дорате, прво добро моје,
Сутра ћемо преко Романије.
У њој ти је Грујо И Новаче,
У гори су чардак начинили,
А на друму, на јели зеленој,
Јест Новаче ћорду објесио,
Под њом простро диван-кабаницу,
Когођ туде пролази, дорате,
Свак ваљаде да с’ поклони ћорди,
Да дарује ћорду Новакову
Од дуката до десет дуката,
Ја се и ти поклонити нећемо,
Нити ћемо ћорду даривати,
Не дамо му ни била динара!”
Мисли момак да нико не чује,
Ал’ то чује нејаки Грујица.
Дошо бише шехер Сарајеву,
Да узима праха и олова
И за друга на кајиш опанке.
Отале се Грујица поврати,
Здрав изашо на врх Романије
Новакову дрвеном чардаку;
Туде им се ноћца уфатила.
Кад у јутро дан осванyо бише,
Што је рекло турско момче младо,
Јашо дору, није се пореко.
Па истира дору из Сарајева,
На Гласинац здраво излазио.
И дотира на дну Романије,

Ди је Новак ђорду обисио.
Не хти му се ђорди поклонити,
Нит му хтиде ђорду даровати,
Не даде му паре ни динара.
А гледа га Новак са чардака,
Па дружини својој бесидио:
„Чујете ли, моја браћо драга,
Није л’ мајка родила јунака,
Те да се је пригодио овди,
Кој’ ће изаћ’ на друм пред Турчина,
Уфатит му за дизгин дората,
Па га довест до мога чардака?”
Све му друштво поникнуло ником,
Али неће нејаки Грујица.
Прико сриде шару прифатио,
Па изађе на друм пред Турчина.
Уфати му за дизгин дората,
Па поведе прико Романије,
Али момче на дори заспало.
Тад се прену турско момче младо,
Па дозивље нејаког Груицу:
„Ајд отале, горска харамијо,
Није ми се дорат научио,
Да га водаш по гори зеленој!”
А Груица хаје и не хаје:
Води дору прико Романије.
Кад то види турско момче младо,
Он потеже перна буздована,
Па удара нејаког Груицу.
Како га је лако ударио,
С црном га је земљом сахранио.
Обиси га дори о ункушу,
Па потира прико Романије,
Ал' га гледа Старина Новаче:
„Чујете ли, моја браћо драга,
Ево нами јазук и срамота,
Однесе нам нашега Грујицу.

Није л' мајка родила јунака,
Кој' ће на друм прида њ излазити,
Уфатит му за дизгин дората
И довест га дрвеном чардаку?“
Све му друштво поникнуло ником,
Али неће мали Радојица.
Од земље је на ноге скочио,
Па полети на друм прид Турчина:
Уфати му за дизгин дората:
Па поведе прило Романије;
Ал' је момче на дори заспало.
Кад се прену турско момче младо
И опази младог Радојицу.
Радојици ричи бесидио:
„Ајд' отален горска харамијо,
Није ми се дорат научио,
Овда водат по гори зеленој.
Ал' то Раде хаје и не хаје,
Води дору дрвену чардаку.
Турчин скиде перна буздована,
Па удара младог Радојицу.
Како га је лако ударио,
С црном га је земљом саставио,
Па му свеза руке наопако.
Све то гледа Старина Новаче.
Новак крисну са чардака свога:
„Стан’ копиле, турско момче младо,
Док ти дође Старина Новаче:
Лако ћеш се наносити главе!
Лако ти је са дицом бојак бити!”
Па излети на друм прид Турчина.
Сиди Новак на друму широком,
Па он клече на ливо колино,
А на десно шару прислонио.
Своју шару по кундаку љуби:
„Шаро моја, не остала пуста,
Погоди ми турско момче младо,

Ал’ немој ме ватром приварити,
За око те ни молити нећу.”
То изусти Старина Новаче,
Својој шари ватру примакнуо.
Кад му пуче шара пирлитана,
Нут’ у момка добре сриће бише:
Нит’ погоди њега ни дората.
Скиде Турчин перна буздована,
Па удара Старину Новака.
Како га је лако ударио,
С црном га је земљом саставио.
Па му свеза наопако руке,
Па га гони прико Романије.
Кад изашо на поље Дриново,
Новак брати турско момче младо:
„Богом брате, турско момче младо,
Посици нас на пољу Дринову,
Не води нас у касабу Турцим:
Мучит ће нас под Дриновом Турци,
Сва три ће нас на ватри спржити.”
Момче бише, за Бога знадише:
„О чујеш ли, Старино Новаче!
Хоћеш ли се Богом заклињати
По својему крсту и закону?
Кад изађе Ђерђелез Алија,
Да му на пут нећеш изходити.
Ја сам главом Ђерђелез Алија.”
Све тројци опростио руке.
Ђерђелезу руку пољубише
И пусти их дрвену чардаку,
Те одоше опет четовати.
Од’ Алија друмом широкијем.
Мили Боже на свему ти фала!
Све у страху Бога великога:
Пјану ти је лако запивати,
А жалосној мајци заплакати,
А још лакше, Богом побратиме,

Из облака киши ударити!
Све ти вриме за временом прође.
Земан куле по котарим гради,
Земан гради земан разграђује.
Нек с’ окреће коло на около!

ЖЕНИДБА ПРИМОРАЦ ИЛИЈЕ

Подранила племенита Фајка
баш у петак кад је турски светац;
она иде високи на прозор,
стала вести веска танахнога.
Везак везе и поп’јева л’јепо
и прип’јева Приморац Илију:
„Срце живо, Приморац Илија!
Што те, Иле, у Удбину није?
Кад си прије овуд проходио,
ја сам теби тврде вјере дала;
ја те чекам под вјером ђевојка,
тебе, Иле, у Удбини нема!
Ја не постим поста рамазана,
нити молим свеца Мухамеда,
нег' ја постим латинску коризму
и ја молим Бога великога.“
Све то мисли племенита Фајка
да је нико не чује од никле,
све је слуша свој братац Алија:
за жуте је косе ухитио,
њоме Але замлатницу дава.
Колико је лако ударио,
низ образ јој црна крв удрила!
Брату Мују исе на камаре
и њему је Але говорио:
„Бог т' убио, рођени мој брате!
А ти спаваш – з'о санак заспао!
Али не знаш, рођени мој брате,

а што чини Фајка, сестра наша?
Она утрос рано уранила,
ишетала кули на прозоре,
стала вести веска танахнога
баш у петак кад је нама светац;
гледају је аге и спахије!
Што ће р'јети аге и спахије?
Још поп'јева Фајка на прозору
и прип'јева Приморац Илију:
‘Срце живо, Приморац Илија!
Што те, Иле, у Удбини није?
Кад си прије овуд проходио,
ја сам теби тврде вјере дала;
ја чекам те под вјером ђевојка!
Ја не постим поста рамазана,
нити молим свеца Мухамеда,
нег’ ја постим латинске коризме
и ја молим Бога великога.
Узми корде, рођени мој брате!
Узми корде, ос’јеци јој главе.”
А кад Мујо свога брата чуо,
он се скаче на ноге лагахне
и своје је корде узимао
својој сестри да осј’јече главу.
Ма је Фајци добром срећом било:
у камаре мајци побјегнула,
па је стара Мују говорила:
„Д’јете моје, Хрњичића Мујо!
Немој своје погубит' сестрице:
грехота би и од Бога била
да онаке погубиш ђевојке.
Нег’ накити листак књиге мале
а на руке Приморац Илије,
у књизи га ти поздрави л’јепо:
‘Шуро моја Приморац Илија!
Ево чуо јесам од другога
да си моју сестрицу просио;

кад т’ је сетра моја омиљела,
ти сакупи кићене сватове,
од хиљаде мање ни једнога,
л’јепо твоје нареси сватове
да им амо не би забавили.’
Хоће Иле доћи ‘сватовима.
А ти скупи силновиту војску,
С војском ‘ајде у Кунар планину,
ти причекај Приморац Илију,
његове ћеш погубит’ сватове,
приморски су богати сватови,
на њима је богато од’јело,
л’јепа ћеш се надерати руха
и лијепа св’јетла оружја,
а сестру ћеш натраг повратити.”
А кад Мујо своју мајку чуо,
он је своје послушао мајке,
па он стане мале кити књиге,
а на руке Приморац Илије:
„Шуро моја, Приморац Илија!
Ево чуо јесам од другога
да си моју ти сестру просио.
Кад т’ је сестра моја омиљела,
ти сакупи кићене сватове,
од хиљаде мање ни једнога,
л’јепо своје уреси сватове
да им амо не би забавили.”
А кад Или мала књига паде,
књигу лега Приморац Илија,
књигу лега, а на њу се смије;
сам је Иле собом говорио:
„Хурјадине Хрњичића Мујо!
Што ти мене преварити мислиш?
Нећеш ласно – вјера ти је моја!”
Па он стане б’јеле кити књиге
Свому дунду од Сибиња Анку.
У књизи му китио овако:

„О мој дундо од Сибиња Анко!
Женим ти се у сто добр'јех часа
чак далеко у Удбини рамној
сестром драгом Муја и Алије
по имену племенитом Фајком;
дођи мени, дундо, у сватове,
доведо ми свата пе' стотина.
Ма те молим, дундо, добро моје!
Кадар будеш купити сватове,
не купи ми богате јунаке
нег' ми купи у свате јунаке
све крвнике и бескућнике
који нема ни оца ни мајке,
а за в'јерну љубу и не знаде;
ком' је кућа диван-кабаница,
мач и пушка и отац и мајка,
дв'је пистоле два брата рођена;
кој' се храни мачем по Крајини
како соко крилим' по облаку;
кој' б' за пару изгубио главу.“
Па ми стане друге кити књиге
свому дунду од Сења Ивану:
„О мој дундо од Сења Иване!
Женим ти се у сто добр’јех часа
од данаска до петнаес’ дана
чак далеко у Удбини рамној
с драгом сестром Мује И Алије
пои мену Фајком племенитом;
дођи мени у сватове, дундо,
доведи ми свата пе’стотина.
Кадар будеш купити сватове,
ти не купи богате Сењане,
нег’ ми купи у свате јунаке
кој’ б’ за пару изгубио главу.”
А кад књигу у Сењ отправио,
тад Иле трећу накитио
баш у Прилип Краљевићу Марку:

„Побре драги Краљевићу Марко!
Женим ти се у сто добр’јех часа
по данаска дана до петнаес’
чак далеко у Удбини рамној
сестром драгом Муја И Алија
пои мену племенитом Фајком;
дођи, Марко, моје у сватове,
л’јепо сам ти место направио
код ђевојке за вјенчана кума.
Не води ми свата ни једнога
нег’ двадести тво’ијех оклопника.”
А кад Иле књигу накитио,
књигу спреми Прилипу б’јеломе.
Дан по данак петнаес’ данака,
кад ево ти од Сибиња Анка
И за Анком л’јепа кита свата,
Кита мала, пе’ стотин’ јунака!
То је бријеме мало постојало,
кад ево ти Краљевића Марка
а ш његов’јех двадес’ оклопника!
Л’јепо их је Иле причекао:
ту им дава пива и једива.
Страх је Илу поћи у сватове
ербо мисли да ће погинути,
него дунду своме говорио:
„О мој дундо од Сибиња Анко!
Ја не могу доћи у сватове,
ја у двору не имам млађега
ко ће моје причекат’ сватове:
ти ми, дундо, сватовима владај.”
Па с’ отоле свати подигнули.
Дигоше се низ Приморје рамно.
Здраво дошли у Кунар планине.
Кад су дошли у Кунар планине,
ал’ је Анко Марку говорио:
„Побратиме од Прилипа Марко!
Страх је мене да није превара,

да не бимо лудо изгинули;
нег’ ти ‘ајде у Удбине рамне
су двадести тво’ијех оклопника
И доведи ђевојке Фајкуле;
ми ћемо те у Кунари чекат’,
расправљати путе и путаке,
а да би нам до невоље било,
да можемо дочекати Турке.”
А кад га је Марко разумио,
пође јунак рамне у Удбине
ш његовијех двадес’ оклопника;
здраво рамне у Удбине дош’о.
Кад су дошли широко на поље,
Удбињани сусретали Турке
ђе се силни Турци подигнули,
они воде огњене топове,
они носе храну и џебану.
Али им је говорио Марко:
„Борја вама, Турци Удбињани!
Ви ђе сте се Турци подигнули?
Ђе водите огњене топове?
То чија је храна и џебана?“
Али су му говорили Турци:
„Дош'о добар, Краљевићу Марко!
Ми идемо у Кунар планину;
а ово је храна и џебана
до два мила брата Хрњичића:
они своје удавају сестре
чак далеко у Приморје рамно.
Ми идемо Илу причекати
у Кунари, високој планини,
по Кунари запињат' бусије;
ставићемо до седам бусија,
на бусију по двадес' топова.“
Кад то чуо Краљевића Марко,
у лишцу је колур пром'јенио.
иде Марко тако наприједа,

здраво дође у ђевојке на двор.
Тамо су га л'јепо причекали,
поштени му образ указали,
износе му пива и једива.
Јунак добар Краљевића Марко
 нити ије нити вино пије,
нег' је њима Марко говорио:
„Вама борја, браћо ђевојчина!
Ја вам нећу пива и једива,
ербо сам се изморио тешко.
Има л' ђегод починут' малахно?“
А кад га је Мујо разумио,
Води Марка б'јеле у камаре.
Мал' не спава Краљевићу Марко,
него стане мале китит књиге
свому побру од Сибиња Анку:
„Драги побро од Сибиња Анко!
У Удбине дош’о сам ти здраво,
л’јепо су ме амо причекали,
поштени ми образ показали.
Кад сам био удбињско низ поље,
срио јесам Удбињане Турке,
воде пусте огњене топове,
они храну носе и џебану;
ја их питам Краљевића Марко:
Докле сте се отправили тако?
Ђе водите огњене топове
и носите храну и џебану?
То чија је храна и џебана?
Ал’ су мени Турци говорили:
Борја теби, од Прилипа Марко!
А ово је храна и џебана
до два мила брата Хрњичића,
они Фајку сестру удавају
чак далеко у Приморје рамно
за јунака Приморац Илију.
Ми идемо у Кунар планину

по Кунари сапињат’ бусије,
метаћемо до седам бусија,
на бусији по двадес’ топова.
Мене страх је, побратиме Анко,
да не бимо јадни погинули.
Не бојим се млад’јех Удбињана,
ма се бојим огњених топова
ер топови бију на далеко.
Неґ’ по гори ти расправи путе,
ти причекај Удбињане Турке.”
А кад Марко књигу накитио,
он по књигу нађе књигоношу,
књигоношу л’јепо даровао;
брзо књига у Кунару дође
а на руке од Сибиља Анка.
Књигу лега од Сибиља Анко,
Књигу лега, колур пром’јенива,
а низ образ грозне сузе л’јева;
не зна Анко што би учинио,
него гори иде по зеленој.
Намјера га била намјерила
на пећине хајдука Новака.
А кад старац угледао Анка,
од Анка се тешко препаднуо
и њему је Новак говорио:
„Господаре од Сибиља Анко!
Што си моје дошо’ на пећине?
Ол’ ти мислиш погубити мене?
Што ти моји учину хајдуци?
Немој мене погубити, Анко!
Ако су ти учинили штогод,
ја ћу њима запр’јетити Новак
а да теби не чине зулума.”
Али му је говорио Анко:
„О Новаче, брате и рођаче!
Ја сам твоје дош’о на пећине,
ја не мислим погубити тебе,

него ме је довела невоља.”
Па му Анко по истину каже
и њему је говорио Анко:
„О Новаче, брате и рођаче!
Ја те молим, мој по Богу брате,
хоћеш ли ми у помоћи бити
а са тво’ијех пе’ стотин’ хајдука?
Да би нама добра срећа била
Удбињане да ми добијемо.”
А кад га је разумио Новак,
он узимље звиждук од хајдука
и он жвижде жвишком од хајдука,
хајдуци га надалеко чули:
кад ево ти пе’ стотин’ хајдука!
Пред њима је Новаковић Грујо.
Он је бабу своме говорио:
„О Новаче, бабо, моје добро!
Што нас к себи на пећине зовеш?
Ол' си сићар добро сишћарио?“
Али му је Новак говорио:
„Сићар добар, драга ђецо моја!
Добар сићар ако среће буде.”
Па им Новак по истину каже.
Отоле се дигоше хајдуци,
пред њима је Новаковић Грујо,
на бусију турску нагазили,
на бусији двадести топова.
Ал’ се скоће пе’ стотин’ хајдука,
они прву пос’јеку бусију;
па привате огњене топове
и побију све остале Турке.
Ту погине многа турска војска
и он јунак Хрњичић Але
сам’ побјеже једно турско момче;
ма им ни он не би побјегнуо
него се је Туре одметнуло.
Кад виђели Илини сватови,

ту одору турску покупили.
Кад ево ти Краљевића Марка
и његов'јех двадес' оклопника,
поп'јевају и воде ђевојку.
Весели се Анко и Иване
њему Марку и невјести л'јепој.
Туре младо у Удбину иде;
кад је био низ поље широко,
он сусрета Хрњичића Мујa;
али му је Туре говорило:
„Кудар идеш, Хрњичића Мујо?"
Али Мујо њему одговара:
„Борја теби, драги побратиме!
А ја идем у Кунар планину,
идем влашку покупит' одору,
идем моје довести сестрице."
Али му је Туре говорило:
„Јадан био, Хрњичића Мујо!
Зла ти фала, а гора одора!
сва је турска војска погинула
и твој братац, гојени Алија,
ја се јадан једва одметнуо.
А да теби јадне кажем гласе:
од Илин'јех кићен'јех сватова,
од његов'јех не погине нико,
него турску покупе одору
и одведу Фајку сестру твоју,
пјевајући, коње играјући."
Кад то чуо Хрњачића Мујо,
у лишцу је колур пром'јенио,
како црна земља поцрнио,
на ногам' се једва одржао;
а Илини кићени сватови
здраво свати у Приморје дођу
И доведи лијепе ђевојке.
Иле их је причекао л'јепо,
ту му чине весеље велико,

весели се Иле увелико;
а још би се боље веселио,
да је и он у Кунари био.

ГРУЈО НОВАКОВ

Кад се жени од Будима бане,
На далеко цуру испросио,
У Млецима, граду каурскоме,
Милу кћерцу дужда млетачкога;
Прстен даје, сватбу уговара,
С бабалуком дуждом млетачкијем:
„Бабалуче, дужде од Млетака,
Сватба моја брже и уреда,
Болан, дуждо, од по мјесец' дана,
Док ја сигјем Будиму бијелу
И покупим на киту сватове.
И порежем чеиз на ђевојку.
На Луцију, мили кћерцу твоју:
Па ћу опет ка Млецима доћи.
И хоћемо бити пријатељи,
Па ми, дужде, у походе догђи,
До најдаље, до годину дана."
То рекоше и уговорише.
Оста дужде у Млецима граду.
Оде бане бијелом Будиму,
И он купи киту и сватове.
Купио их четири године,
Сакупио четири хиљаде.
Ни још није свате сакупио,
Већ наврго намет на вилајет:
На преслицу и на удовицу,
По тридесет жутијех дуката;
На бијелу кулу од камена,
Све по товар блага готовога.
Ко год бану у сватове дође

И немаде коња и ашлука,
Да га бане опреми лијепо
Са својијем коњем и ашлуком.
Вас је бане намет покупио,
Сам не даде Бијељић Иване.
Бане посла хитре слуге своје
Доведоше Бијељић Ивана,
Па га на дно у тамницу баци.
Па је Богу нијет учинио,
Да га жива испустити неће,
Ван да ће му кости избацити.
Па сједавши, ситну књигу пише.
И шаље је у ту гору црну,
А на руке Новаку хајдуку,
Младу зету Краљевића Марка.
Нек му Новак на весеље дође,
И спреми му у сватове сина,
По имену Грују д'јете младо –
Грујо жели виђети дајиће,
По имену Марка Краљевића.
Дајо му је бану у сватовма
Старешина свата кићенијех.
Када књига старцу долазила,
Грујици је сину говорио:
„О Грујица! Драго д'јете моје,
Хоћеш ићи бану у сватове,
И виђети дају рођенога?
Што ти, сине и од Бога питаш.“
Лијепо му је Грујо говорио:
„Опреми ми ти коња ђогата,
Ја ћу бану ићи у сватове.“
Па га је л'јепо бабо опремио,
Дости блага, па и хладна вина;
С Грујицом сином се халалио,
Лијепо га стари свјетовао:
„Мој Грујица, мој једини сине,
Ти не можеш до Будима доћи.

Ван да тебе гђе акшам заврне.
Свагђе питај, драго д'јете моје,
Можеш ли ти ноћцу пренићити,
И ти, и твој претио ђогоне;
Савако ће се тебе побојати;
Ал' ти немој на зор ноћивати;
Ван ето ти лелек чадорина.
Распи њега у пољу великом;
Под чадором пиј ти хладно вино,
А за чадор привежи ђогата,
Нека пасе траву ђетелину.“
Па Грујица ђогу узјашио
И он оде бијелу Будиму.
До бијеле куле долазио,
Ка сиромах Бијељић Ивана;
Цвилила је љуба Бјељића
Жали она свога господара.
Груја куца халком на вратима;
Излази љуба Иванова;
Груја пита младе невјестице:
„Могул' овђе с' ђогом пренићити?“
„ „Јер не можеш? Незнана делијо,
Има теби хљеба и вина,
Твому ђоги зоби и сијена.““
Ту је Грујо ноћцу пренићио.
Кад свануло и грануло сунце,
Згодиви му ручка господскога.
Подвив руке, љуба Иванова.
Дворећи је сузе прољевала.
Говори јој нејако дијете:
„Што ти цвилиш, млада невјестице,
Јели ова кула од камена
Свог имала скоро господара?“
Она њему млада проговара:
„Ја бога ти не знан, добар јунак!
Ево нема дана нећељица,
Како сам га млада изгубила –

У зо час се сада жени бане.
Из Млетака, града каурскога.
Купи свате четири године,
И накупи четири хиљаде.
Ко се није мого опремити,
Метну бане намет на вилајет –
На преслицу и на удовицу,
Све по тридес'т жутијех дуката;
На бијелу кулу од камена
Све по товар блага готовога;
Вас је бане намет покупио –
Мој не даде Бијељић Иване.
Посло бане хитре слуге своје.
И одвеле Бијељић Ивана.
Бацили га на дно у тавницу.
Бан је Богу нијет учинио,
Да га жива неће испустити,
Ван да ће му кости избацити:
С тога цвилим, жалосна ми мајка!“
Па вели јој Грујо д'јете младо:
„Муч' не цвили млада невјестице,
И ја иђем бану у сватове,
И хоћу се бану замолити
Нека пушта Бијељић Ивана.“
А кад млада чула невјестица,
Даде њему чедо пренејако,
Па изнесе везене дарове:
Најнапријед колајне од злата,
Што јунаци носе око врата,
Па зам тијем гаће и кошуљу;
Нит’ су оне ткане ни предене –
Од бијеле свиле саплетене.
То изрече, па на ноге скаче,
И отиђе бијелом Будиму.
Кад је био пољем великијем,
Далеко га бане опазио,
Пред њега је бане ишетао,

Узјавши гривца дору свога;
Па га зове кули пребијелој:
„О рођаче, Грујо д’јете мало,
Хвала! Твоме баби рођеноме,
Који те је послао у сватове –
Ев’ имају три нећеље дана,
Како, Грујо, погледам сватове;
Сутра ћемо ићи пред сватове
До Рибнице, студене водице.”
Ал’ дајиће д’јете пожељело,
Неће з баном двору бијелому,
Већ он бану тихо проговара:
„Брже, бане, хитра калауза,
Нек ме води до воде Рибнице,
А ја ићем, бане за сватов’ма.”
А неда му бане од Будима,
Јер он не зна брод на Рибници,
Брод не зна, а ћуприје нема,
Скеле чува тридесет Арапа,
Међу њима троглав Арапине,
А на својој враној бедевији –
Ја каква је, остала му пуста!
Из усти јој мави пламен бије,
Из очију муња сијевала
Она ждере коња и јунака.
И тебе ће Грујо пождријети.
Али Грујо њему проговара:
„Хајсићума! Бане од Будима,
Док је мени Бога великога,
И пречисте ђевице Марије,
И ђогата стара бабе мога -
Не бојим се тридесет Арапа,
Свију ћу их, з Богом предобити.”
Никако му неда калауза;
А Грујо се ни молити неће.
Вану таман иђе ка Млецима;
Када дође до воде Рибнице,

Броад не зна, а ћуприје нема.
На Рибници тридесет Арапа.
Зажмирио Грујо д’јете младо,
И у страху је ћорду извадио,
Споменуо име Исусово:
„Свакад си ми у помоћи било,
И данас ме немој забацити!”
На Арапе ђогу натјерао,
Све тридесет њиха погубио;
И ухвати тридесет ђогата,
Похамбира једног за другога,
Најпослије за ђогата свога;
Па натјера коња на Рибницу,
И студену воду препливао.
Кад се прими уз гору Кунару,
Ал завика троглав Арапине:
„Курве сине! Грујо д’јете младо,
И теби је добра срећа била,
Те ме није било на Рибници,
Тер си моје друштво погубио,
И Рибницу воду прелазио.”
Када чуло нејако дијете,
Одсијече тридесет ђогата,
Па он бјежи уз гору Кунару.
Кад изиђе на поље Зечево,
Он сусрете стадо пребијело,
А за њиме овчар чобанина.
И он свира уз дипле од злата;
Па д'јетету очи утицале,
И опази у пољу Косову,
Ту премноге бијеле чадоре.
Па говори нејако дијете:
„Боже, драги, на тому ти хвала!
Ја се једног испрти белаја,
На други сам већ ударио –
Каква ли ће она бити војска?
Ја бога ти! Овчар чобанине,

Можеш ли ми право казивати,
Ил' је војска цара честитога,
Ил' онога од Беча цесара,
Ил' је оно стадо пребијело,
Ил' су пали птице лабудови,
Ил' су Млеци пјену избацили?“
А вели му овчар чобанине:
„Нит је војска цара честитога
А ни оног из Беча цесара,
Нит је наше стадо пребијело,
Нит су пали птице лабудови,
А ни Млеци пјене избацили -
Ван сватови од Будима бана;
Ев' имају двије нађељице,
Како леже у пољу Косову,
А не смију ићи на Рибницу,
Од онијех тридесет Арапа,
И онога троглав Арапина –
Пред њима је једна женска глава,
По имену Марко Краљевићу,
А броји се да је јуначина,
Ја би свију з Богом преводио,
још нијесам рода јуначкога,
већ што могу свират за овцама.“
Кад то чуо Грујо д’јете младо,
Машио се руком у џепове,
Па му даје стотину дуката:
„Ето теби за мало бакшиша,
Ако с миром пребродим Рибницу,
Па те гђе год десим у планини,
Онда ћу те јако даривати,
До смрти ћеш мене спомињати.“
Па одлетје у поље Косово,
Међу оне кићене сватове,
До чадора Краљевића Марка.
Под чадором Краљевића Марка,
И Луција банова ђевојка,

Одмах Грујо ђогу оћашио
Отпушта му све девет колана,
И десету ибришим каницу;
Забаци му дизгине од злата,
Сам се ђого по Косову вода,
А он сједе с Марком под чадоре.
На њег Марко очим преваљује,
Бијелијем зубма пошкрипљује,
Јер он не зна да му је сесртићу.
Њему вели Марко Краљевићу:
„Кажи ми незнана катано,
Откле ли си, од земље које си,
Које ли си вјере и закона,
Чија л’ те мајка породила?”
А Грујо се ни казати неће,
Ал ето ти ђоге од мејдана,
Пред чадора Краљевића Марка;
Добар ђого копа метеризе
Зове Грује, господара свога,
Да га веже за тенефе златне,
Да му даде зопцу и сијена.
Опази га Краљевићу Марко,
Да је ђого Новака хајдука;
Одмах Марко на ноге скочио,
Љуби Грују у чело јуначко,
Љубећи га, њему говорио:
„А што ми се не покажеш, сине.
Да си болан рода јуначкога?
Да ти не би дебела ђогата,
Сада би ти суђен данак дошо.“
„ „Хајде дајо, једна женска главо!
Срамота је теби превелика,
Што си мени образ загрдио –
Толики си свијет покупио,
Па не смијеш на воду Рибницу,
Од онијех тридесет Арапа
И од оног троглавог Арапа;

Бане чека лијепе ђевојке,
Болан дајо, три неђеље дана;
Дедер пуштај три телела млада,
Нек свим' кажу сватим' кићенијем,
Ха на ноге и на добре коње,
Да иђемо бијелом Будиму,
Сутра ће нам бане пред сватове.““
А дајица њему проговара:
„Ајa борме! Драго д'јете моје,
Ја не смијем на воду Рибницу,
Јер на води тридесет Арапа,
И ђидија троглав Арапине;
Разбиће ми кићене сватове,
И отеће Луцију ђевојку,
Па б' волио онда умријети.“
„ „Устај дајо, ако Бога знадеш!
То је твоја велика срамота;
Два љешњака ораху су војска –
Камо твоји толики сватови?““
А даица њему проговара:
„Ево хоћу, рођени сестрићу,
Али, Грујо, с овим уговором:
Ти понеси са собом Луцију,
И преведи свате преко воде;
Кад будемо с ону страну воде,
Даћеш мени опета ђевојку,
Нека зна бане, да сам јунак добар.“
„ „Хоћу дајо, рад образа твога,
И то опет, ак' ми буде драго.““
Завикаше три телала млада:
Хазурала! Кићени сватови,
Сви на ноге и на добре коње,
Да иђемо бијелом Будиму.“
Сви сватови тому каил били,
И добра су коње појашили
И одоше на воду Рибницу.
Одмах Грујо ђогу оћашио,

Све сватове редом преводио,
Најпослије себе и ђевојку.
Ал’ ето ти троглава Арапа,
Викну курва иза свега гласа:
„Курве сине! Грујо д’јете младо,
Ја јест теби добра срећа била,
Па прећосте и тамо и амо?”
Кад га чули кићени сватови,
Побјегоше, куда који знаде,
А најбоље Краљевићу Марко.
Одмах Грујо на коња скочио
И Луцију за се узбацио,
Трипут ју је утегнуо пасом,
И четвртог од сабље кајасом.
Ал ето ти вране бедевије,
Доњу жвалу по земљици вуче,
А горњу је дигла виш Арапа,
Из усти јој мави пламен бије,
Из очију муње сијевају,
Хоће прождрт Грују и ђогата,
На Луцији жвале уставити,
Да јој Арап б'јело лице љуби.
Натраг Грујо ђогу поврнуо,
У страху му руке задрхтале,
Извадио бритве из кутије,
У страху је очим’зажмирио,
И ошину троглав Арапина
И посјече њега и вранушу;
Како ју је лако ударио
На два ју је кабла прекинуо,
И још црне земље прихватио –
Обадвоје може укопати.
Док излетје Краљевићу Марко,
Он пјешице лети до Грујице,
И љуби га у чело јуначко:
„Бре аферим! Мој соколе сиви,
Међер зна се, да си рода мога.”

Мучи дајо, немој се ружити,
Срамота те старешинства твога,
Ни бан нема хиљаду четника,
А ти имаш четири хиљаде"".
Па он иште од Грује ђевојку,
Али не да Грујо д'јете младо,
Он је бана носи до Будима;
Па опета од руга ме може,
Јере крвца хладна вода није;
Даде њему кићену ђевојку.
Лијепо их је бане дочекао,
Свег Будима зове на весеље,
Не раскида софре ни трпезе,
Ни млагјаног кола ђевојачког',
Од дне до дне три пуне неђеље –
Стали су се свати расипати,
Стане бане износит' дарове,
Да дарује кићене сватове,
И изнесе тридесет колојна,
Што су жутим златом поткиване;
Најнапријед Марка даровао,
Јера му је довео ђевојку,
Па за њиме дијете Грујицу.
А Грујо му тијех дара неће,
Већ оставља своје за посљетка.
Сви се тада расули сватови,
Сам остаде Краљевића Марко,
И сестрић му, Гуја, д'јете мало,
Хоће Грија двору бијелому,
А бане му износи дарове,
И Луција, млада невјестица;
Грујо дара узимати неће,
Већ се бану моли уз кољено:
„А мој, бане, ја ти дара нећу,
Ти ћеш рећи да немам дуката;
Дађу теби за даре уздарје;
Ма, ево ти хиљаду дуката;

И још двије гроша бијелијех,
А пуштај ми Бијељић Ивана.”
На њег бане хршум учинио:
„Ивана ти испустити нећу,
Да ми дадеш своју бабовину,
И поклониш главу на рамену;”
Проговара млада невјестица:
„Немој бане, ако бога знадеш!
Да ми не би Грује и ђогата,
Не би мога лица обљубио;
Залуду си врго Краљевића,
И његова дебела шарчића;
Ја сам млада женска била глава,
Три пута сам хтјела прелазити,
А не да ми Краљевићу Марко.“
Када чуо бане од Будима,
Онда вели младој невјестици:
„О, Луцијо, чисто злато моје,
Ишт'те блага колико вам драго,
А Иве вам испустити нећу.“
Пође млада да пољуби бана,
Ошину је рукам по образу,
А кад виђе Грујо д'јете мало,
Онда скаче од земље на ноге,
Па он слетје низ бијелу кулу,
До ђогата старог бабе свога;
Притегну му сви девет колана,
И десету ибришим каницу;
Па дебела ђогу узјашио;
Залетје се пољем широкијем
Изврно ноге све четири,
Па удари на тавничка врата,
И он оби дубоку тавницу,
И ту слетједо Ивана ђого,
Из тешка га гвожђа извадио
А зубма га на се избацио,
И тридесет испусти сужања;

Па излете ђого из тавнице.
Викне Грујо иза свега гласа:
„Збогом остај! Бане од Будима,
Немој ми се чему наругати,
Одведох ти из тавнице Иву.“
А кад виђе бане од Будима,
Он излетје на бијелу кулу,
И опали тридесет топова,
И покупи хиљаду катана,
Да достигне Грују д'јете младо.
Бјежи Грујо до пећине ст’јене,
Онде Иву скида са ђогата,
Метну њега у пећину ст’јену,
Заложи га јеловијем грањем;
Па он ђогу у натраге врати,
Цикну Грујо ко шарена гуја,
И међу се заводи катане;
Стаде звека рата око хата,
Стаде фрка хата великијех,
Стаде вриска коња ждријебаца,
Стаде звека бриткијех сабаља,
А и јека худих рањеника;
У ког нема ја ноге, ја руке,
У ког пола главе одсјечене,
Па се Грујо у натраге врати,
И извади из пећине Иву,
Па му даде дебела ђогата,
А он пјеше иђе на ногама;
До Ивине куле долазише,
И весеље туде учинише,
Пили вино три нећеље дана.
Пође Грујо двору бијеломе;
Излазила љуба Иванова,
Изнесе му три колајне злата,
А њој Грујо хиљаду дуката,
Пољуби га у скут и у руку.
Па узјаши дебела ђогата,

И отиђе баби рођеноме.
Л’јепо га је бабо дочекао;
Кад му златне опази колајне,
Трипут га је бабо пољубио,
И скиде гас а коња ђогата,
На рукам га носи у одају.
За здравље се питају лијепо:
„Како си ми, драго д’јете моје,
Јеси л’ био сретно и весело?
Је л’ те л’јепо бане дочекао?”
„ „Л'јепо ме је бане дочекао,
Натраг ме је опет повратио
Ево мене сада с тобом бабо.““

ЖЕНИДБА ОД ЈАНОКА БАНА

Кад се жени од Јанока бане,
На далеко запроси ђевојку,
Преко мора у земљу латинску,
У Коцију граду бијеломе,
Милу ћерку краља Мијаила;
Бан је проси, краљ му је не даде,
Нит` је даде, нити је не даде.
Вр`јеме прође за девет година,
Кад десета заиђе година,
Паде снијег по Јаноку граду,
Грудају се деца по сокаци,
Једно друго грудом удараше,
Једно другом, брате, говораше:
„Стан` дијете, остати ти неће!
„На срамоту ка` бану ђевојка.“
А то бане и слуша и гледа,
Па то бану врло жао било,
Себи дозва двоје деце лудо,
Па им даде два дуката жута,

Па их прати двору бијеломе:
„Ид`те децо ви вашему двору,
„Не кор`те се са мојом ђевојком.“
Па се бане у дворе поврати,
Па опрема виловна дората,
На дората тимар ударио,
Млаком водом и ракли сапуном,
У сунђер му воду покупио
А чаршавом длаку положио,
Оседла га седлом османлијом,
Заузда га ђемом од челика,
А покри га златном абајиом,
С обе стране до зелене траве.
А кад бане опреми дората,
Дизгине му на јабуке меће,
Сам се дорат око куле шеће.
Оде бане на бијелу кулу,
Облачи се од Јанока бане,
Све обуче свилу и кадифу,
А на глави калпак и челенку,
И припаса сабљу аламанку,
Руво носи, руво му жубори;
Перје пење, перје му перјеће,
Сабљу паше, сабља му звекеће,
Па се игра низ бијелу кулу
А приводи дору бињекташу,
Са камена коњу на рамена,
Оде бане кроз Јанока града,
Здраво бане града преходио,
Прихвати се поља пред Јаноком.
И поље је здраво преходио,
Дохвати се горе Романије,
Романију здраво прегазио,
А кад мору на обалу дође,
Здраво бане море препловио,
На латинску земљу находио,
Докле дође до Коције града.

Кад у пољу био Коцијскоме,
Много бане коња наљутио,
Три му копља у висину скаче,
А четири поља захватише.
Угледа га Мијаило краље,
Из Коција града латинскога,
Из Коција из високе куле,
Па дохвата дурбин од биљура,
Попусти му седам кољеница,
Окрете га у поље Коцинско,
Под Коцијом поље покупио,
И у пољу доброга јунака,
На дорату коњу од мејдана,
Позна краље Јаночкога бана.
А кад краље бане угледао,
Колико се краље препануо,
На њему се тресе одијело,
Из руку дурбин испануо,
Викну краље слуге и слушкине :
„Море, слуге, брже похитајте !
„Отворите на граду капију,
„Па се добро уклоните с пута,
„Ето отуд доброга јунака,
„На дорату коњу од мегдана,
„Доста налик на Јаночког бана;
„Биће с' штогод расрдио бане,
„Па вас може коњем прегазити –
„А слушкиње, бришите авлију !“
Хитро краља слуге послушале,
Отворише на граду капију,
Па се мало уклонише с' пута,
А слушкиње збрисаше авлију.
Ал' да видиш од Јанока бана,
Колико се расрдио бане,
Он не гледа на граду капију,
Но дорату покупи дизгине,
Показа му мамуз од чизама,

Па на бедем нађера дората,
Те с доратом бедем прескочио,
Ђера дора од Јанока бане,
Ђера дора под краљеву кулу,
А кад Михаило краље,
Колико се бане расрдио,
Препаде се од Коција краље,
Па силази низ бијелу кулу,
Сиђе краље на земљицу црну,
Те под кулом дочекао бана,
Ту му бане дођера дората,
Попријеко стаде покрај краља,
Па му с коња Бога називаше.
А краље бану Бога прихватише :
„Да 'Бог добро од Јанока бане!
„Одјаш' коња, да пијемо вина“.
Ал' говори од Јанока бане :
„Бре не лудуј, Михаило краљу !
„Није мени до твојега вина,
„Но ја имам и пречих послова,
„Ја запросих, ти ми је не даде,
„Ев' од онда девет годин' дана,
„И десета заишла година,
„Од десете четири месеца,
„Паде снијег по Јаноку моме,
„Снијег паде па се одјугови,
„Грудају се деца по сокаци,
„Једно друго грудом удараше
„Једно другом, краље, говорише :
„„Стан' дијете остати ти неће,
„„На срамоту ка 'бану ћевојка !““
„Дај ми, краљу, лијепу ђевојку,
„Да с' не коре ђеца по сокаци,
„То са мном и твојом ђевојком ;
„Дај ђевојку или русу главу !“
Говори му Михаило краље :
„Хајд не лудуј од Јанока бане !

„Ко ти брани лијепу ђевојку ?
„Одјаш' коња да пијемо вина !“
То је бане краља послушао,
Па одјаши виловна дората,
Дизгине му на јабуке мећем,
Сам се дорат око куле шеће.
Оде бане на краљеву кулу,
С Михаилом од Коција краљем,
Вино пије два бијела дана.
А кад трећи данак осванyо,
Пође бане бијелу Јаноку,
За њиме је краље изодио,
Па је краље бану говорио:
„О мој зете од Јанока бане!
„Иди, зете, бијелу Јаноку,
„Купи свата колико ти је драго,
„По ђевојку кад је теби драго,
„Води, бане, честита ти била.
„Но ћу тебе, бане, свјетовати :
„Када станеш купити сватове,
„Ти не купи многе пијанице,
„Који могу много пити вина:
„Опиће се, кавгу заметнуће,
„Нећеш бане главе изнијети,
„Ни одвести свата ни једнога,
„А камо ли од мен ђевојко,
„Из Коције града латинскога;
„Но ти купи кмете и кнежеве,
„И покупи многе варошане,
„Тако можеш одвести ђевојку“.
А кад бане краља разумео,
Он окрене виловна дората,
Оде бане кроз Коција града.
За бедем се коњем заклањаше,
Бан се боји џиде од Латина,
Ка` што свагда јесу варалице,
Па се боји да га не устреле.

Кад удари испод танке куле,
Ђено седи краљева ђевојка,
Мила кћерка Мијаила краља,
Заручница од Јанока бана,
С куле паде једна ситна књига,
Књига бану на кољено паде,
Ђевојка му књигу накитила,
И у књизи бана поздравила:
„О соколе, од Јанока бане!
„Зар испроси од краља ђевојку?
„Кад испроси од краља ђевојку,
„Штоно тебе краље свјетоваше,
„Када станеш купити сватове,
„Да не купиш многе пијанице,
„Који могу млого пити вина;
„Но да купиш кмете и кнежеве,
„И да купиш млоге варошане;
„Виђи бане и књигу разуми,
„Па не слушај Мијаила краља,
„Но послушај лијепу ђевојку,
„Твоју, бане, милу заручницу;
„Ти не купи кмете и кнежеве,
„Но ти купи млоге пијанице,
„Што ће теби кмети и кнежеви?
„Неће баба земљу дијелити,
„А што ће му млоги варошани?
„Неће бабо чивит продавати.
„Но ти купи многе пијанице.
„Који могу млого пити вина,
„Опиће се, кавгу заметнуће,
„У кавзи ће мене изводити,
„Деверови за ме доходили,
„Ниједни ме нису одводили,
„Свих девет је погубио бабо,
„Девет кула напунио блага,
„С тобом, бане, мисли и десету;
„Послије ме не жали продати,

„Продаће ме ком је њему драго.
„Но соколе, од Јанока бане!
„Ти не слушај мога родитеља,
„Већ мене, твоју заручницу,
„Па кад станеш купити сватове,
„Старосвати Старину Новака,
„И нек пође Новаковић Грујо,
„Нек` се Грујо у сватове нађе,
„Може бити потребаће Грујо;
„Ођевери Краљевића Марка,
„А војводу Милош Обилића,
„Барјактара Рељу Крилатића.“
А кад бане књигу разумео,
Све у бризи под Јанока дође,
Мисли бане шта ће и како ће,
Како ли ће да послуша бане,
Да л` слуша Михаила краља,
Да л` ђевојку своју заручницу?
Па кад дође под бијелу кулу,
Он под кулом одседе дората,
Дизгине му на јабуку меће,
Сам се дорат око куле шеће,
Оде бане на бијелу кулу.
Нема бане никог на оџаку,
Само глава од Јанока бана;
Хитро узе дивит и хартију,
На колену ситну књигу пише,
Па је прати гори Романији,
На кољено Старини Новаку;
У књизи га бане поздравио:
„Побратиме, Старина Новаче!
„У суботу која прва дође
„Хајде мени у сватове, побро!
„Да старојко сватовима будеш;
„И поведи пет стотин` јунака,
„Из зелене горе Романије,
„Побратиме, горскијех хајдука,

„И нек пође пеливан Грујица,
„Нек се Грујо у сватове нађе,
„Може нама затребати Грујо.“
Другу бане књигу накитио,
Па је прати ка Прилепу граду,
На кољено Краљевићу Марку;
У књизи га беше поздравио:
„Побратиме, Краљевићу Марко!
„У суботу која прва дође,
„Хајде мени у сватове, побро,
„Да ми ђевер будеш уз ђевојку,
„И поведи пет стотин` јунака,
„Побратиме, Прилепских делија.“
Трећу бане књигу накитио,
Па је врати у Косово равно,
На кољено Милош Обилићу;
У књизи га бане поздравио:
„О соколе, Милош Обилићу!
„У суботу која прва дође,
„Хајде мени у сватове, побро!
„Да војвода будеш сватовима,
„И поведи пет стотин` јунака,
„Побратиме, твојих Косовљана.“
А четврту књигу накитио,
Па је прати Новоме Пазару,
На кољено Рељи Крилатоме;
У књизи га бане поздравио:
„Побратиме, Реља Крилатићу!
„У суботу која прва дође,
„Хајде мени у сватове, побро!
„Да ми барјак носиш пред сватови,
„И поведи пет стотин` јунака,
„Од Пазара твојијех делија.“
Такве књиге растурио бане,
Чека бане док субота дође,
У суботу сватови да дођу,
Па да с њима иде по ђевојку.

Дан по данак док субота дође,
Кад освану та субота прва,
Јоште није огрејало сунце,
Ал` ето ти Краљевића Марка,
На његовоме Шарцу дебеломе,
А за њиме пет стотина свата,
Све јунака живе жеравице.
Лијепо их је дочекао бане,
Марка води на бијелу кулу,
А сватове у поље широко,
Па седоше рујно пити вино.
Мало било, за дуго не било,
Ал` ето ти Милоша Обилића,
На његову претилу Зеленку,
За Милошем пет стотина свата,
Косовљана добријех јунака.
Лијепо их дочекао бане,
Води бане Милоша на кулу,
Код јунака Краљевића Марка.
А сватове у поље широко,
Па седоше пити рујно вино.
Мало било, дуго не трајало,
Ал` ето ти Реље Крилатога,
На његову коњу од мегдана,
Носи Реља крсташа барјака,
А за њиме пет стотина свата,
Од Пазара добријех јунака.
Лијепо их је дочекао бане,
Води Рељу на бијелу кулу,
Код јунака Милоша и Марка,
А сватове у поље широко.
Ту седоше банови сватови,
Ту седоше за пуну трпезу.
Пију вино а једу јестиво
И чекају Старину Новака;
Чекаше га два бијела дана,
Ал` им нема Старога Новака.

А кад треће јутро освануло,
Засвираше свеколике свирке,
Издадоше умиљате гласе,
Повикаше кићени чауши:
„Азурала, банови сватови:
„Земан дође, ваља да идемо,
„Није вајде чекати Новака,
„Удрићемо узгред Романијом.
„Наћи ћемо Старога Новака,
„И његовог Грују пеливана;
„Без њи` оба ићи не смијемо,
„У Латине, у земљу проклету;
„Латини су старе варалице,
„Лудо ћемо, браћо, изгунити
„Без Новака и његова Грује.“
Па оружје себи припасаше,
А на добре коње појашише,
Под Јаноком поље прегазише,
Романију гору нагазише.
Стаде Марко, устави сватове,
Марко викну, канда ала рикну,
Те дозива Старога Новака.
Новак Марка позна по гавазу,
Па пред Марка на друм истрчао,
Шире руке, у лице се љубе,
Питају се за јуначко здравље.
Стаде Марко ријеч бесједити:
„Побратиме, Старина Новаче!
„Камо тебе у сватове бану?
„Чекасмо те два бијела дана,
„Тебе нема у сватове бану.“
Проли сузе Старина Новаче,
Сузе рони, а Марку говори:
„Побратиме, Краљевићу Марко!
„А како ћу у сватове поћи,
„Кад је моја кућа од камена,
„Немам, побро, за ашлука блага?“

Кад то зачу Краљевићу Марко,
Маши руку од џеп од доламе,
Те извади стотину дуката,
Па дарова Старога Новака;
Милош даде стотину дуката;
Реља даде стотину дуката;
Бане даде стотину дуката;
Сви сватови хиљаду дуката.
„Ето, стари, за ашлука блага,
„Хајде, стари, с нама у сватове.“
То Новаку врло мило било,
Новак викну канда ала рикну,
Те дозива из горе хајдуке,
Док ето ти пет стотин` хајдука,
Изађоше на друм пред Новака,
Међу њима подиграва Грујо,
Подскакује како и јеленче;
Па одоше бану у сватове,
Романију здраво прегазише,
И море су здраво преходили,
На латинску земљу находили.
Кад дођоше на поље Коцијско
Кад да видиш старијех Латина,
Ка` што свагда јесу варалице,
А на што су мислили Латини,
Они мисле да не води бане,
Да не води добријех јунака,
Који могу заменити бана,
И за бана на мегдан изаћи;
Они мисле да ј` повео бане,
Да ј` повео кмете и кнежеве,
И повео многе варошане,
Па изишли у поље Коцијанско,
Изишли су, сусрели сватове,
Пред њима су игру затурили,
Бацају се камена с рамена,
Позивају бана на мегдана:

„Ђувегијо, од Јанока бане !
„Ао, бане, Јаночко копиле !
„Изиђи нам на мегдан јуначки,
„Те пребаци камена с рамена;
„Ал` пребаци ал' одмену нађи,
„Али нећеш изнијети главе,
„Ни одвести свата ниједнога,
„А камо ли краљеву ђевојку,
„Из Коција, града латинскога“.
Ћаше бана ал' Марко не даде,
Оде Марко те камен пребаци,
Па се Марко у сватове врати.
Но Латини друго започеше:
Они скачу скока јуначкога,
Позивају бана на мегдан:
„Ђувегијо, од Јанока бане!
„Ао, бане, Јаночко копиле!
„Изиђи нам на мегдан јуначки,
„Те ти скочи скока јуначкога,
„Ал' прескочи, ал' одмену нађи,
„Али нећеш изнијети главе,
„Ни одвести свата ниједнога,
„А камо ли краљеву ђевојку,
„Из Коција, града латинскога“.
Ћаше бане ал' Милош не даде,
Оде Милош те скока прескочи,
Па се Милош у сватове врати.
Но Латини треће започеше:
Изведоше троглав-Арапина,
На коме су три арапске главе;
А под њима сура бедевија.
Арап виче, бедевија риче,
Све позива бана на мегдана:
„Ђувегијо, од Јанока бане!
„Ао, бане, Јаночко копиле!
„Изиђи ми на мегдан јуначки,
„Да јуначки мегдан делимо;

„Ал' изиђи, ал' одмену нађи,
„Али нећеш изнијети главе,
„Ни одвести свата ниједнога,
„А камо ли краљеву ђевојку,
„Из Коција, града латинскога“.
Ђаше бане, ал' Реља не дође,
Оде Реља Арапу на мегдан.
Кад му Реља приходио близу,
Арап викну, бедевија рикну,
Препадну се Реља од Пазара,
Ухвати га трољетна грозница.
Арапи се за ункаша маши,
Па дохвати топузину тешку,
Удри Рељу међу плећи живе;
Удара га десетину пута,
Да ко броји двајестину пута.
Паде Реља у зелену траву,
Реља паде, Арапин допаде,
Па он Рељи савезује руке,
Па га на дно у тамницу баци,
У дубине деветора врата,
У десета Рељу затворио;
На вратиме брава дубровачка,
А на брави двајест катанаца,
Окрећу се осамнајест пута;
А каква је брава дубровачка,
Ни виле је не би отклопиле,
А камоли да Реља отклопи.
Арапин се у поље поврати,
У сред поља стаде на мегдану,
Арап виче, бедевија риче,
Све позивана бана на мегдана:
“Ђувеглијо, од Јанока бане!
“Ао, бане, Јаночко копиле!
“Изађи ми на мегдан јуначки,
“Да јуначки мегдан дијелимо,
“Ал’ изађи, ал’ одмену нађи,

“Али нећеш изнијети главе,
“Ни одвести свата ниједнога,
“А камоли краљеву ђевојку,
“Из Коција, града латинскога”
Ћаше бане, ал’ Милош не даде,
Оде Милош Арапу на мегдан,
Кад му Милош приходио близу,
Арап викну, бедевија рикну,
И Милоша ухвати грозница.
Арапин се за ункаша маши,
Па дохвати топузину тешку,
Њом удара Милош Обилића,
Удари га међу плећи живе,
Удари га двајестину пута,
Да ко броји, тријестину пута.
Паде Милош у зелену траву,
Милош паде, Арапин допаде,
Па Милошу савезује руке,
Код Реље га у тамницу баци.
Арапин се у поље поврати,
Усред поља стаде на мегдану,
Арап виче, бедевија риче,
Све позива бана на мегдана:
“Ђувеглијо, од Јанока бане!
„Ао, бане, Јаночко копиле!
„Изиђи ми на мегдан јуначки,
„Да јуначки мегдан дијелимо,
„Ал` изиђи, ал` одмену нађи,
„Али нећеш изнијети главе,
„Ни одвести свата ни једнога,
„А камо ли краљеву ђевојку,
„Из Коција, града латинскога.“
Ћаше бане, ал` Марко не даде,
Оде Марко Арапу на мегдан.
Кад му Марко близу приходио,
Арап викну, бедевија рикну,
Иде Марко, грохотом се смеје,

Приђе Марко троглав-Арапину,
Догна Шарца покрај бедевије;
Ту се Марко преварио љуто,
Не бије га копљем убојитим,
Нит` га бије сабљом змијоглавом,
Он потеже топузину тешку,
Која тегне до дванаест ока,
Њом удари троглав-Арапина,
Удари га међу плећи живе,
Удари га Марко на дорату;
Колико га лако ударио,
Шарцу му се ноге попузнуше,
Паде Шарац и под Шарца Марко.
Марко паде, Арапин допаде,
Удари га тешком топузином,
Удари га тријестину пута,
Да ко броји, четрдесет пута,
Па на Марку савезује руке,
И њег баца у тавницу мрачну,
Код јунака Реље и Милоша.
Арапин се у поље поврати,
Усред поља стаде на мегдану,
Арап виче, бедевија риче,
Све позива бана на мегдана:
„Ђувеглијо, од Јанока бане!
„Ао, бане, Јаначко копиле!
„Сад сам твоја саломио крила,
„Све војводе твоје повезао,
„Бацио их на дно у тавницу,
„Сад изиђи мени на мегдана,
„Да јуначки мегдан дијелимо,
„Ал` изиђи, ал` одмену нађи,
„Али нећеш изнијети главе,
„Ни одвести свата ниједнога,
„А камо ли краљеву ђевојку,
„Из Коција, града латинскога.“
Ћаше бане ал` Новак не даде,

Облачи се Старина Новаче,
Он обуче девет кожушина,
Све окрете чупе наопако,
А на глави капа од три вука,
Па појаше дебела кулаша,
Арапину оде на мегдана.
За Новаком потрчава Грујо,
Па дозива Старога Новака:
„Стани, бабо, Старина Новаче!
„Стани, бабо, и почекај сина!“
Стаде Новак, причека Грујицу,
Оде њега Грујо свјетовати:
„“О, мој бабо, Старина Новаче!
„Кад ти одеш Арапу на мегдан,
„Што повеза три војводе бојне,
„Сву тројицу баци у тавницу,
„Ходи, бабо, и послушај сина:
„Ходи са мном сабљу промијени,
„Твоја сабља врло дуга, бабо,
„Врло дуга, тријест и две педи,
„Моја сабља од шеснаест педи;
„Ако теби буде до невоље,
„Моју ј` сабљу лакше повадити,
„С Арапином мегдан подијелити.“
То је Новак послуш`о Грујицу,
Узе Новак сабљу Грујичину,
А Грујица сабљу Новакову;
Оде Грујо натраг у сватове,
Новак оде Арапу на мегдан.
Кад му Новак близу проходио,
Арап викну, бедевија рикну,
Иде Новак, ни мукајет` нема.
Па дођера дебела кулаша,
Стаде кулаш покрај бедевије,
Па је Новак убојица стара,
Не бије га копљем убојитим,
Нит` га бије топузином течком,

Но повади сабљу Грујичину,
Њом удари троглав-Арапина
На довату, по црном врату,
Колико га згодно ударио,
Одсече му три арапске главе:
Све три мртве у траву падоше,
Све три мртве говоре Новаку:
„Курјачино, Старина Новаче!
„Моли Бога за Марково здравље;
„Кад ме Марко топузом удрио,
„Онда ми је ребра поломио,
„Бели би те, море, савезао.“
Насмеја се Старина Новаче,
Па он иде на тавничка врата,
Те одбија деветоро врата,
А кад Новак на десета дође,
Он потеже топузину тешку,
Те топузом врата изломио,
И на врати браву дубровачку,
А на брави двајест катанаца;
А кад Новак врата отурио,
Али Марко пева по тавници:
„Мили Боже, на свему ти вала,
„Нема кише без црног облака,
„Нит` јунака без Старог Новака,
„Кад погуби троглав-Арапина,
„И испусти до три побратима,
„Из тавнице, куће необичне.“
Па одоше бану у сватове.
Кад дођоше под град на капију,
Ал` на граду затворена врата,
Затворена, тврдо закопљена,
За капијом стадоше сватови.
Абер оде Краљевићу Марку,
Ђе на граду заклопљена врата;
А кад зачу Краљевићу Марко,
Он на Шарцу покупи дизгине,

Показа му мамуз од чизама,
Кроз сватове прогони Шарина,
Па говори Краљевићу Марко:
„Стан`те, браћо, банови сватови!
„Стан`те, браћо, мало причекајте,
„Причекајте, док напријед прођем,
„Од тог града код мене су кључи,
„Мој их Шарац носи на ункашу.“
Па напријед пред сватове дође,
Пође Марко под град на капију,
Па потеже топузину тешку,
Оби Марко на граду капију,
Уђе Марко у Коција града,
У Коција под краљеву кулу,
И уведе банове сватове.
Под кулом му табор учинише,
И под кулом ноћцу преноћише,
А у јутро кад је освануло,
Уранили банови сватови,
А пред њима Краљевићу Марко,
Изађоше на краљеву кулу,
Ухватише караља Мијаила,
Латинскога краља погубише,
И краљеве дворе попалише,
И живијем огњем сагореше,
Све краљево благо покупише,
Одведоше латинску ђевојку,
Милу ћерку Мијаила краља,
Па одоше бијелом Јаноку.
Здраво свати море прегазили,
А весело гору пријеђоше,
Док дођоше у Јанока града,
Кад дођоше у Јанока града,
Вијенчаше бана са Латинком,
Свадбоваше за петнаест дана;
Свадбоваше па се разиђоше!
Оде Марко бијелом Прилепу,

И за њиме пет стотин` сватова,
Од Прилепа добријех јунака;
Оде Милош у Косово равно,
И за њиме пет стотина свата,
Све јунака, ђеце Косовљана;
Реља оде Новоме Пазару,
И за њиме пет стотина свата,
Од Пазара добријех јунака;
Новак оде гори Романији,
И за њиме пет стотина свата,
Пет стотина горскије` хајдука
Међу њима пеливан Грујица.
Оста бане у Јаноку граду,
У Јаноку на високој кули,
Са госпођом, латинском ђевојком,
Па је љуби кад год се пробуди.

НОВАК И ЉУБА МУ

Синоћ Новак из Новога дође,
Јутрос љуби јаде задавао:
„Удаји се, моја верна љубо,
„Удаји се, не гледај на мене,
„Ја испроси у Новом девојку,
„И лепша је и виша од тебе
„И беља је и руменија је,
„И ситан је везак научила;
„Али није књиге није научила,
„Да је оћеш мало поучити,
„Дао би ти сина најмлађега,
„Најмлађега и најмилијега.“
Љуба њему ништа не беседи
Већ ушета у бијеле дворе,
Па узима дивит и артију,
П` она пише ситну књигу малу,

Не пише је чим се књиге пишу,
Већ је пише крвцом од образа,
Па је шаље у Нови девојци:
„Ти не пођи, жалосна девојко,
„У Новака верна љуба жива,
„И у љубе до четири сина,
„Пак му један доброг коња јаше,
„А други му бритку сабљу паше,
„А трећега води за ручицу,
„А четврти у наручај носи.“

СТАР НОВАК И ТУРСКО МОМЧЕ

Скочи, коло, да скочимо,
Да би нама у час добар,
Нашем брату домаћину
Са свом браћом наоколо! –
Сабљу паше Стар-Новаче
По Мисиру бијеломе,
Ниско сабљу припасује.
Сусрете га Турско момче,
Стар-Новаку бесједило:
„А тако ти , Стар-Новаче,
„Откуд тебе сабља моја,
„Сабља моја, баба мога?“
Одговара Стар-Новаче:
„Ход` отоле, Турско момче!
„Није ово сабља твоја,
„Нит` је сабља баба твога,
„Нег` је ово сабља моја:
„Ја сам сабљу саковао
„У Мисиру бијеломе,
„У Николе кујунџије;
„Ако ли ми не верујеш,
„Извешћу ти три свједока;

„Радојицу и Груицу
„И Николу кујунџију,
„Што је сабљу саковао.“

УМЈЕТ`, ИМЈЕТ`

Сабљу паше стар Новаче,
по Мисиру бијеломе,
ниско сабље припасао,
а срете га турско момче,
тер Новаку бесједило:
„Окле теби сабља моја,
сабља моја баба мога?“
А Новак му бесјађаше:
„Није ово сабља твоја,
нег` је ово сабља моја!
И ошта је и ево је,
а ја сам је саковао
у Николе кујунџије;
ако ли ми не вјерујеш,
извешћу ти три свједока:
Радојицу и Грујицу,
и Николу кујунџију
што је сабље саковао.“
Сви Новака Турци чуше,
па будали вјеровали
и сабљу му оставили.
Удри тко ће, неста веће!
Скочи коло да скочимо!
Ко ли море, ко л` не море,
а ја знадем ко не море:
тко се скоро оженио,
сваког добра пожелио,
л`јепе душе ђевојачке!
Коловођо, дико наша,

до тебе је л`јепа снаша
што т` је коло задр`јемало,
што скакало посустало?
Оком трени, колом крени,
Нек` је коло сво весело.

СТАРИНА НОВАК И БАН РАДИВОЈЕ

Вино пили до два побратима
У Клисури, високој планини:
Једно бјеше Старина Новаче
С побратимом Радивојем баном.
Но говори Радивоје бане:
„Побратиме, Старини Новаче!
Војевасмо по тридесет љета,
Не знадосмо, ко је јунак бољи.“
А стари му Новак бесједио:
„Ја знам да сам бољи за јунаштво.“
Кад га чуо Радивоје бане,
Он од земље на ноге скочио,
Па је бритку сабљу оовадио
И Новака зове на мејдану,
А Новак му страц проговара:
„Није преша, драги побратиме,
У Клисури мејдан дијелити,
Него хајдмо на језеро мутно,
У које је несита хаждаја.
Колико је у години дана,
Сваки данак ије по чељаде;
А досад се не нађе јунака,
Да удави неситу хаждају;
Па да ш њоме мејдан дијелимо,
Тун ћемо се, побре, огледати.“
Како рекли, тако учињели,
Полећоше на језеро мутно.
А кад били на мутно језеро,

Тун` находе лијепу ђевојку,
Ђе роњаше сузе низ образе
И судбину своју проклињаше.
А Новак јој божју помоћ виче,
Још јој тако јунак проговара:
„О бога ти, лијепа ђевојко!
Што си тако јутрос уранила,
Прође зоре и бијела дана,
Која те је нужда допанула?“
А цура му тако проговара:
„А бога ми, незнани јуначе!
Сирота сам без нигђе никога,
Само имам на огњиште мајку,
С којом тугу по наполи дјелим,
Сад допаде моју стару мајку,
Да с` изложи проклетој аждаји,
А ја дођох да заступим мајку.“
Тад завика Старина Новаче:
„Радивоје, мио побратиме!
Хајде пођи на језеро мутно,
Па позови неситу хаждају.“
А Радивој на ноге скочио,
Па полеђе на језеро мутно,
Па викаше неситу хаждају.
Колико је добро кликоваше,
Ни Новак га чути не могаше;
Ал` му Новак тако проговара:
„Радивоје, мио побратиме!
Тако ли се на међдан позива?“
Па искочи на ноге лагане,
А истрже димишкињу ђорду,
Па полеђе на језеро мутно,
А завика, што му грло даје,
По имену неситу хаждају:
„Излаз`, море, несита хаждајо
Пред језеро, да се огледамо.“
Стаде мало, не би ни колико,

Замути се зелено језеро
И стадоше пјене ударати,
Док искочи несита хаждаја.
Дочекао је старина Новаче
С голом сабљом у бијелој руци.
Ћераше се мало по мејдану;
А гледа их Радивоје бане.
Стаде мало, не би ни колико,
Освоји га проклета хаждаја,
Опаса га три – четири пута.
Док завика старина Новаче:
„Побратиме, Радивоје бане!
Помози ми сада на невољу.“
За то бане ни хабера нема,
Но утече горе уз планину.
А Новак се носи на мејдану,
Јопет кличе старина Новаче:
„Бјежи, јадна сирота ђевојко,
Е ме хоће изгубит хаждаја.“
А сирота цура проговара:
„А Новаче, стари мејданџијо!
Камо тебе злаћена ханџара?“
Тад се сјети старина Новаче
И извади оштрога ханџара,
И разбучи проклету хаждају.
Тад прискочи сирота ђевојка,
Те помогла староме Новаку;
Удавише проклету хаждају.
Цура мину на бијелу кулу,
Новак паса горе уз планину,
Докле дође у тврду Клисуру;
Тун` находи Радивоја бана,
Па извади димишкињу ђорду,
Да он бану посијече главу,
Док завика Радивоје бане:
„Не, за Бога, мио побратиме!
Поштеди ме у тврдој Клисури,

Немој мене окинути главу;
А признајем да си бољи јунак.
А дајем ти божју вјеру тврду,
Да ћу тебе донијети главу
Од некаква доброга Турчина,
По имену од Зворника Муја,
Који се је био захвалио,
Да ће малу чету покупити,
И изагнат тебе из Клисуре.“
Па кад мрче и западне сунце,
Пође бане стиом(?) низ планину;
Ето ти га право у Зворнику
И, што рече, јунак не превари:
Он донесе од Турчина главу
И ухвати булу Мујагину,
Одведе је право у Клисуру
Те се Новак с баном умирио;
Ето ти их опет у механу,
Испијају вина црвенога.

МАРКО КРАЉЕВИЋ ТРАЖИ БРАТА АНДРИЈУ

Синоћ Марко с мајком вечераше,
Па је Марко мајци бесидио:
”Ој старице, моја мила мајко!
Што ми ниси брата породила,
Оли млађег, оли старијега?
Сваки братац својим пије вино,
А ја немам брата ни рођака,
Већ у здравље шарца, коња мога.”
Ал му стара бесидила мајка:
”О мој Марко, мој синко рођени!
Ја сам теби брата породила,
Нисам млађег, него старијега.
По имену Краљевић-Андрију.
Ти си, синко, понејаки био,

Када ти је бабо проеминуо.
Када Турци арач запиташе,
Твоја мајка не имаше блага,
Па за арач Турци одведоше
Андријицу, сина старијега.
Па сам чула, драго дите моје!
Да је Андре у билој Удбини,
У механи Турцим служи вино.”
Кад је Марко ричи разумио,
Тад је старој бесидио мајци:
Ој старице, моја мила мајко!
Сигурај ми лаке брашенице,
Нек су лаке ко коњу шарину,
Не су слатке као твому сину.”
Кад је мајка ричи разумила,
Сигура му лаке брашенице,
Лаке, побро, ко коњу шрину,
Али слатке како свому сину.
Марко у подруме коњмам,
Па привати шарца притилога,
Изведе га внка на авлију.
На авлији тимар учинио
Млаке воде и морског сапуна,
Оседла га седлом татаријом,
А заузда љутом маџаријом.
Па сокола тицу приватио,
Напита га меса овновине,
Па га метну коњу на јабуку,
Док му мајка справи брашеницу.
Кад је мајка приправила бише,
Тад он оде у билу Удбину.
Кога годир Марко сусритао,
Свког пита за брата Андрију.
Сусрита га Кумбрија робиња,
Пак јој вели Краљевићу Марко:
”Кумбријице, по Богу сестрице!
Кажи мени, моја Кумбријице,

Гди механа Краљевић-Андрије?”
Цура њему по истини каже:
”Ајде, Марко, управ ка Удбини,
Срид Удбине пијана механа,
Та механа Краљевић-Андрије.”
А кад чује Краљевићу Марко,
Тад он оде управ ка Удбини.
Срид Удбине налази механу,
Та механа Краљевић-Андрије,
Прид механом разјаши шарина,
Па улизе у механу Марко.
У механи тридесет Турака,
Сви се Турци маком помакнуше,
Док и Марку мисто учинише.
Дадоше му триест чаша вина,
Триест чаша по добрих дошлица,
А за тизим тридесет здравица,
Пак и Марка редну допанула.
Кад се Марко вина напојио,
У њ ми, побро, улизоше врази,
Па потеже паклену канџију,
Па он бије по механи Турке.
Све истира Турке из механе,
А он леже с главом брез узглавја.
Ал се Турци натраг повратише,
Па на Марка гвожђе навалише.
На врат међу алку, гвожђе тешко,
А на руке тешке лисичине,
А на ноге тешке букагије.
Кад се Марко санком разабрао,
Главом крену, кренут не могаше,
Рукам крену, кренут не могаше,
Ногам крену, кренут не могаше.
А веле му Турци Удбињани:
А гога ми, незнана делијо!
Дочим нами први петак дође,
Ми ћемо те одвести Удбини,

То јест, побро, на страну Удбине,
Гдино Турци обисају људе,
У Удбини тебе обисити.”
А кад Марко ричи разумио,
Тад је Турцим тихо бесидио:
”Да вам бора, Турци Удбињани!
Ако знате Бога великога,
Дајте мени дивит и артије,
Опростите моју десну руку,
Да ја китим ситну бурунтију,
Да је шаљем мојој милој мајци,
Мојој мајци, да ми се не нада,
А љубовци, да се приудава.”
Турци биху, за Бога знадиху,
Доносе му дивит и артију,
Десну њему опростише руку.
Кад се Марко књиге приватио,
Он не пише, како Турцим каже,
Не шаље је мајци ни љубовци,
Већ је шаље милом ујцу свому,
По имену Старини Новаку:
”О мој ујче, Стрино Новаче!
Ево сам ти јадан у сужањству,
У сужањству цвилим и тугујем.
Када Турцим први петак дође,
Хоће мене обисити, ујче!”
Кад је Марко књигу накитио,
Тад сокола тицу подвикнуо,
Па соколу Марко бисидио:
”Ој соколе, моја тицо сива!
Носи књигу ка Новому билу,
Билој кули Старине Новака.”
Кад је соко књигу приватио,
Разви крила небу под облаке.
Кад је доша ка Новому билу,
А над кулу Старина Новака,
Чичи соко небу под облаком.

Слушао га мали Маријане,
Па је свому баби бесидио:
”А мој бабо, Старина Новаче!
Чичи соко небу под облаке,
Ја би река, мој мили бабајко!
Да је соко Краљевића Марка.”
А вели му Старина Новаче:
”Маријане, моје дите драго!
А ни пожи доли на авлију,
Па ти види тицу Краљевића,
Пто је дошла и отклем ли ише.”
Кад Маријан ричи разумио,
Одма се је на ноге скочио,
Пак се сађе доли на авлију.
Угледа га соко тица сива,
Сави крила до земљице црне,
Маријану паде на рамена,
Остави му књигу на рамену.
А Маријан књигу приватио,
Днесе је старцу баби свому.
Кад Новаче књигу проучио,
Маријану стаде бесидити:
”Маријане, огријано сунце!
Одма спани у подруме коњмам,
Па сигурај два добра коњица,
Себ’ једнога, а мени другога,
Себи вилу, баби ластавицу.”
Кад Маријан ричи разумио,
Он се спаде у подруме коњмам,
Па сигура два добра коњица,
Себи вилу, баби ластавицу.
А када ји сигурао бише,
Одма своје посидоше коње,
Полетише кано двије звизде,
Брзо дошли у Удбину билу.
Старина се бише уморио,
Леже спават с главом брез узглавја,

Али не хти мали Маријане.
Мало вриме постајало било,
Стаде чича од птице сокола,
Стаде звика дебела шарина.
Тад подвикну мали Маријане:
”Устан’, бабо, ако Бога знадеш!
Нетијак ће теби погинути.”
Док се Новак на ноге скочио,
Маријане вилу поклопио;
Доклем старац коња поклопио,
Маријане насрид поља био;
Доклем сарац насрид поља дође,
Маријане и до Марка приђе,
А уз Марка стотину Турака,
А да видиш малог Маријана!
Он привати сабљу оковану,
До Марка је сокак учинио,
Одма Марка бише опростио,
Па му даде сабљу оковану.
У та доба Старина Новаче,
Марко сиче, Новак дочекује,
А Маријан плаво опскакује.
А да видиш Краљевића Марка!
Како Марко разгоњаше Турке,
Кано соко сиве голубове,
Мрки вуче у планини овце!
Стотину су глава откинули,
Па одоше у билу Удбину.
Кудгод они, побро, прохођаше,
Све прид њима куга морјаше.
Сву Удбину листом пробише
И Андрију брата поведоше,
Пак одоше двору бијелому,
Пивајући, коње играјући.

ШЕТАО СЕ НОВАК ЈУНАК

Шетао се Новак јунак
по јуначком шеталишту.
Он је јунак нашетао
једну киту Нијемаца.
Шетао се Новак јунак
по јуначком шеталишћу.
Он је јунак нашетао
до дви купе позлаћене
чим господа вино пију.
Шетао се Новак јунак
по јуначком шеталишћу.
Он је јунак нашетао,
гди јунаци скокон скачу
и с каменом одмећују,
а он им је говорио:
„Је ли цестир скокон скочит,
и с каменом одметнути?“
Они су му говорили:
„Цестир ти је, Новак јунак,
цестир ти је скокон скочит
и с каменом одметнути.“
Једнон скочи Новак јунак,
једнон скочи, не доскочи.
Другон скочи Новак јунак,
другон скочи и прескочи.
Једном баци Новак јунак,
једном баци, не добаци.
Другон баци и пребаци.
Чудили се млад јунаци,
како скочи Новак јунак.

ИЗАШЛА ЈЕ ТА ЗВЕЗДА ДАНИЦА

Изашла је та звезда Даница,
Изашла је иза Цариграда.

Видила ју ј’ тер јој говорила:
„Ај, ти моја пресвитла Данице,
гди си била три шкуре нојчице?“
Говори јој пресвитла Даница:
„Бора теби, љуби Грујичина,
ја сан била иза Цариграда.“
А говори љуби Грујичина:
„Кажи мени пресвитла Данице,
кад си била иза Цариграда,
си л’ видила Грујицу мојега?“
Говори јој пресвитла Даница:
„Синоћ ти је с царен диванио
да га пусти билон двору своме,
али му је царе говорио,
-Не пустин билон двору твоме
док не видим шарца коња твога
и на коњу вирну љубу твоју.-
А говори млајахан Грујица:
-Већ се ј’ моја љуби преудала
и мога је коњића продала.-
Кад то чула љуби Грујичина,
оправи се каној делија
и бритку је сабљу припасала,
на шарца је коња узјахала
иде трчећ граду Цариграду.
Кад је дошла изпод Цариграда,
на широко поље цариградско,
пак је млада поље обтрчала
и све се поље засвитлило
кано да га ј’ сунце обиснуло.
Глиједали ју цареве делије,
тер дозивљу цара господина:
„Ај, честити царе господине,
од покли је поље Цариградско
ниј такова момка на њен било
кот’ је јутрос, мили господаре.“
А говори царе господине:

„Оте доли на широко поље,
па га жива мени допељајте.“
Липо су га слуге послушале,
они греду на широко поље,
ал се она не да уфатити.
Когод момче до ње доскачује,
стрмоглаве на земљицу паде,
па њин вели љуби Грујичина:
„Бора вами, цареве делије,
нећете ме жива уфатити,
ја цу цару сам на дворе дођи,
ништо имам с њиме бесидити.“
Она иде цару на дворове
и јошће је цару бесидила:
„Чуо јесам, мој честити царе,
да ј’ код тебе Грујо у сужањству,
дугује ми девет годин дана,
не морен се дуга уфатити.
Већ те молим, мој честити царе,
да га пустиш из тамнице тамне,
пак ти гљедаш с пенџера зелена
како ћу га на сабљах разнити.“
Већ се цару мањин не могаше,
пусти Грују из тамнице тамне.
Али узме незнана делија,
узме Грују за бијелу руку,
па га води изпод Цариграда
па га меће сприд на коња свога,
иде трчећ изпод Цариграда.
Мало јесу пута учинили,
а говори љуби Грујичина:
„Бора теби млајахан Грујица,
биш ли познал шарца коња свога
и биш познал вирну љубу своју?“
А говори млајахан Грујица:
„Не питај ме, незнана делијо,
бил сан сужањ девет годин дана,

већ се ј’ моја љуби преудала
и мога је коњића продала.“
Она му је говорила млада:
„Ала, бено, млајахан Грујица,
што не познаш шарца коња твога
и на коњу вирну љубу твоју?“

КАД СЕ ЈЕ МАРКО ПРЕПАНУО

Синоћ Марко вечерао с мајком:
Сухог круха и воде студене.
По вечери пита мајка Марка
„О мој Марко, моје дите драго,
Откад сам те породила, Марко,
На бедрици припасао ђордо,
А намакла коњица Шарина.
Јеси ли се, дите препануо?
Кажи право, тако био здраво!’’
„Ох милија, моја мила мајко,
Ја се нисам нигда препануо,
Неґ’ једанпут, мила моја мајко,
Кад се жени од Сибиња Јанко.
Ћа далеко Злато находијо,
Три дни хода прико наше земље,
Три дни хода прико турске земље:
У делије од Пожуна бана;
Па је Јанко купио сватове:
Мене хоће за дивера, мајко,
Старог свата- старог Новачину,
За првенца- Пијан Грујеницу,
А за кума- Милош Обилића,
А остале ма, мајко, сватове,
Па ходосмо до Пожуна града.
Кад дођосмо ка Пожуну граду,
Ал, изађе од Пожуна бане,
А пак бане ричи говорио:

‚Ко је туте за дивера млада?
Нека иде убавој дивојци!'
А ја рекох, моја мила мајко,
Да ја не ћу у кавез дивојци;
Неґ' ето ти бана Секулића,
Нит имаде ни брка ни браде,
А липши је од дивојке младе;
Ако мени до потрибе дође,
Ја ћу казат своје диверовство.
Ту га стасмо два бијела дана,
Али адет таки у дивојке,
Да подили у мајке дарове:
Мени дате криву ћемерлију,
Што присица коња и јунака,
На јунаку од челика чашу;
Старом свату чизме до колина,
А Грујици барјак поновила,
А Милошу од вале кошуљу,
А осталим кићеним сватовим
Коме дукат, коме два дукат!
Проговара од Пожуна бане:
‚Ај бора ти Краљевићу Марко,
На граници српској и арапској,
Туте има троглав Арапине,
Туте га је царе поставио,
Да му брани царство од Србије.
Још Арапе узимље дарове,
Куд проходе свати и дивојка;
По сватови узимље дарове,
А себи је младу девојку,
Па је шаље двору бијеломе:
Та дивојкја за удају није,
Неґ' сици јој са рамена главу,
А недај је у арапске руке.'
А ја рекох, моја мила мајко:
‚Више ти се повратити не ће!'
Отолен се свати подигоше,

Па пођосмо, моја мила мајко,
Кад смо дошли на границу, нане,
На границу српску и арапску;
Најпрви је Пијан Грујеница.
Сиди Арап, мрко пије вино;
Тада Грији Арап проговара:
‚Бацај даре у зелену траву,
Хајде бижи у гору зелену!’
Када Грујо опази Арапа,
Баци даре у зелену траву
Па побиже у гору зелену.
Кад изађе старац Новачина:
‚И ти с’ туте, старац Новачино,
Бацај даре у зелену траву,
Одмах бижи у гору зелену,
Да ти русе не осецај главе!
Кад угелда црна Арапина,
Бижи старац у гору зелену.
Кад наиђе Обилић Милошу,
Беседи му црна Арапина:
‚И ти с’ туте Обилић Билошу,
Бацај даре у зелене траве,
Да ти русе не одсицам главе!’
Ка дто види Обилић Милошу,
Баци даре у зелене траве
Па он бижи у гору зелену,
Изађоше остали сватови,
Сви сватови даре побацили:
Побигоше у гору зелену.
Кад наиђе Бановић Секуле,
Бесиди му црна Арапина:
‚Бацај даре у зелену траву,
Да ти русе не одсицам главе!’
Кад то види Бановић Секуле,
Баци даре у зелене траве
Па он бижи у гору зелену,
Па повикне иза свега гласа:

,Бижи, даљко, Краљевића Марко
Да ти видиш црна Арапина,
Од стра бити душа излазила!’
Стао јесам па се замислио:
А од друштва нигди никог нема,
Неґ’ код мене од Сибиња Јанко,
Па ја пођем црну Арапину.
Кад угледа црна Арапина,
Крваве је очи извалио,
А какав је, однили га ђавли!
Ма код њега мрка бедевија,
У све четири ноге је путаста,
А у оба ока је ждракаста;
Како она ма извија главу.
Неби рекла да је шаруљица,
Ко да није кобила ждрибила,
Неґ’да ју је циганка родила!
Арап сиди,пак га пије вино,
На Арапу јесу до три главе:
Из једне му витар студен пуше,
А из друге жива ватра сива,
А из треће Арап диванио.
Тад Арапе мени говорио:
’И ти с’туте, крволијо стара,
Крволијо, мени чеш платити!
Бацај даре у зелену траву,
Да ти русе не отсицам главе!’
Ма ја рекох црну Арапину:
„Коњ мој није, а дивојка туђа,
Ћемерлију мени даровати,
А ја ћу је теби даровати.’
Док Арапе ричи разумио,
На тењеле дриши бедевију,
Истира је насред поља равна;
Намах Арап ћорду повадио,
Па полети дебелу Шарину.
Ја с’обазри, моја мила мајко,

Кад немаде војевода Јанка:
Тада сам се припануо, мајко!
Јер не знадох, куд с’окрене Јанко,
Да би и ја побигнуо, мајко. –
Ал’завика млада дијевојка:
’Ој дивере, Краqевића Марко,
Камо теби крива ћемерлија,
Што присица коња и јунака,
На јунака од челика чашу?
Па ударај црна Арапина,
Наушкур ће крвца ударити!’
Ја бих, нане, тада одбигнуо,
Да не буде дебела Шарина,
Него трче турској бедевији,
Па је шарац научен мејдану:
Тада сам се препануо, мајко!
Јер полети турска бедевија,
Па прискочи мене и Шарина.
Тада Ара пвитар издушио:
Али Шарац добар од мејдана,
По земљи се био положио;
Кад Арапе витре издушио:
Ја приквирам диван кабаницом,
Ја прикривам себе и Шарина,
Тад полети црну Арапину:
Добри коњи јуначким прсима,
А ми, мајко,ћордам бријеткињам!
И Бог дао и срића јуначка,
Па ме добар Шарац наносио;
Једну главу Арапу сикао,
А Арапе ћорду повадио:
Потрасмо се на бријетке ћерде,
Обе бритка ћорде изломисмо;
Ћаписмо се буздованом перјем,
Буздована оба полимисмо:
Ћаписмо се копљем убојитим,
Убојита копља поломисмо;

Скочисмо се у траву зелену,
Ђаписмо се по плећа јуначка,
Рвемо се три бијела сата,
Обама нам мука додијала,
Оба билим пинам запинили,
Тешка, мајко, мука додијала,
Тешко сам се препануо, мајко!
Па завиках младој дијевојци:
’Ај бора ти, млада дијевојко,
Ол’помози мени’ ол Арапу!’
Тад прилети млада дијевојка,
Докопа се уломак од ђорде,
Триест на њем учинила рана;
Ја прихватих, моја мила мајко,
Зубим шкринух, из њих ватра сину,
Па с’Турчином у зелену траву,
А ђорду ми додала дивојка:
Ја удара црна Арапина,
Обе сам му отсикао главе,
Па ја сидох, моја мила мајко,
Па ја сидох, да ћу с’одморити,
Дивојка ме напојила вина.
Кад сам се, мајко, одморио,
Тад Арапа јесам распарао,
До три срца у њем налазио:
Једно се је срце уморило,
А другом се истом разиграло,
А на трећем љута гуја спава.
Па га гуја тада проговара:
’Да не будем ја гуја заспала,
Арапа бих ја ма за срце клала,
Не би њему погинути дала!’
Кад угледа турска бедевија,
Кад угледа мртва господара,
Да не буде, моја мила мајка,
Да не буде, плава џердана,
Одбила ми са рамена главу:

Ногом бије, а зубима коље;
Што учини турска бедевија!
Туче мене и доброг Шарина.
Докопах се свитла џердана
Па погодих турску бедевију.
Тада викнух, моја мила мајко:
’Гди си сада, Обилић Милоше,
Тешка ми је мука додијала!’
Ал’се Милош у гори озивље,
Па се плесну руком по колину:
’Јао мени до Бога милога,
Гди ме данас изједа срамота!’
Кад ето ти Милош Обилића.
Угладаше остали сватови,
Ето т’и њих из горе зелене,
Па узесмо младу дијевојку.
Одведосмо млад’ војводи Јанку.

НЕВИРСТВО ЖЕНЕ ГРУЈИЧИНЕ

Ужгала се гора буковина,
из ње бижи Грује и Јелина,
а Јелина са понејаким сином,
с’ понејаким од седан година
па низ греду горицом зеленом.
Ка’ су дошли сри горе зелене,
ал’ је Грује јуби говорио:
„О, Јелино, вирна јубо моја,
би се мога поуздати у те,
тежак ме је санак уфатија,
док ја санак са очију свржен.“
Али му је јуба говорила:
„Могеш. Грује, како и сам усе!“
Пак он иде под јеле зелене,
заспа Грује кано да је заклан.

Кад то види јуба невирница,
’на му веже руке наопако,
биле ноге под тврда колина,
црне очи свиљеном марамом,
па се пење на јеле високе,
па дозива Турке јањичаре:
„Вами бора, Турци, браћо мила,
липа сан ван лова уловила,
липа лова, Грујића мојога!“
Зато Турци ништа не хајаше,
другин их је путен дозивала:
„Вами бора, Турци, браћо мила,
липа сан ван лова уловила
липа лова, Грујића мојога!“
Али су јон Турци говорили:
„Не будали, јубо Грујићева,
не би Грује ни виле ујале,
а камо ли јуба Грујићева!“
Али нин је она говорила:
„Ако ли ми вироват нећете,
ето ван га под јеле зелене,
спава Грује кано да је заклан,
везане му руке наопако,
билае ноге под тврда колина,
црне очи свиљеном марамом!“
Када су је Турци разумили
брзо су на ноге скочили,
с’ прише нису коње оседлали,
него само јуби Грујићевон,
па ни греду под јеле зелене,
њега вежу коњу за седлајце
ш’ њин потежу дрво и камење;
не оста ни дрва ни камена
куд не оста крвца Грујићева.
Ал’ је Грује сина дозивао:
„О, Стипане, драго дите моје,
ти се блуди мајци уз коњића,

да би теби Бог и срића дала,
да би тебе на коња пријала.“
Када га је Стипе разумио,
он се блуди мајци уз коњића,
ал’ му она заушницу дала,
два му била зуба испрдила,
црна га је крвца обалила
и вако је њему говорила:
„Биж’ отоле, гадово колино
од зла рода, нема ни порода,
од зла оца, нису добра дица!“
Па ни греду горицом зеленом,
ал’ се Турци бише уморили,
уморили, ма и ожеднили,
па ни греду под јеле зелене,
па ни пију вино и ракију,
па ни нуду јубу Грујићеву,
али су нон Турци говорили:
„Нуди Грују, господара твога!“
Али нин је она говорила:
„Нудит ћу га конском пишотон!“
Ал’ се Турци бише понапили,
понапили па и заспали
и уза њи’ јуби Грујићев.
Кад то виде Грује господаре,
он дозива Стипу, сина свога:
„О, Стипане, драго дите моје,
ти се блуди мајци око паса,
да би теби Бог и срића дала,
да би нон се ћорде добавија,
да би баби руке опростија!“
Када га је Стипе разумио,
он се блуди мајци око паса,
ал’ му је Бог и срића дала,
да нон се ћорде добавио.
Иде баби руке опростити,
ал’ га је Стипе поризао,

црна крвца га је обалила.
Кад то виде Стипе, дите мало,
он побиже горицим зеленом.
Али га је бабе дозивао:
„Врати се на се, Стипе, драго дите,
ако ли се повратити нећеш,
погубит ћеш и мене и себе!“
Када га је Стипе разумио,
брзо се је на повратио
и баби је руке опростио.
Када му је руке опростио,
он узима свитле сабје своје,
сиче Турке на оба дви руке.
Кад то види јуба Грујићева,
она бижи горицом зеленом.
Кад то виде Грује господаре,
он је њојзи овако говорио:
„Врат’ се на се, о невиро моја,
да си јурве три дана утекла,
исто би те Груја уфатија!“
Када га је јуба разумила,
она се је на се повратила,
па’ ни греду билен двору свомен.
Кад су дошли билон двору свомен,
он вазима паклене кошуље,
па ји ставља на јубу невирну,
с’ ливе ји је стране сажигао
и овако јуби говорио:
„Гори, гори, о невиро моја,
гори, гори да би изгорела,
коју си ми невиру чинила!“
Ка’ је билен лицу догорило,
Грујића је свога дозивала:
„О, Грујићу, мили господаре,
ти погаси било лице моје
које те је, Грује, замамило,
више нећје, Грује господаре!“

Ка’ је билин дојкан догорило,
Стипана сина је дозивала:
„О, Стипане, драго дите моје,
ти погаси биле дојке моје
које су те, Стипе, одгојиле,
вишје неће, Стипе, драго дите!“
Али, но је Стипе говоријо:
„Гори, гори, о несрићо моја,
гори, гори, да би изгорела!“
И тоте је мртва останула.

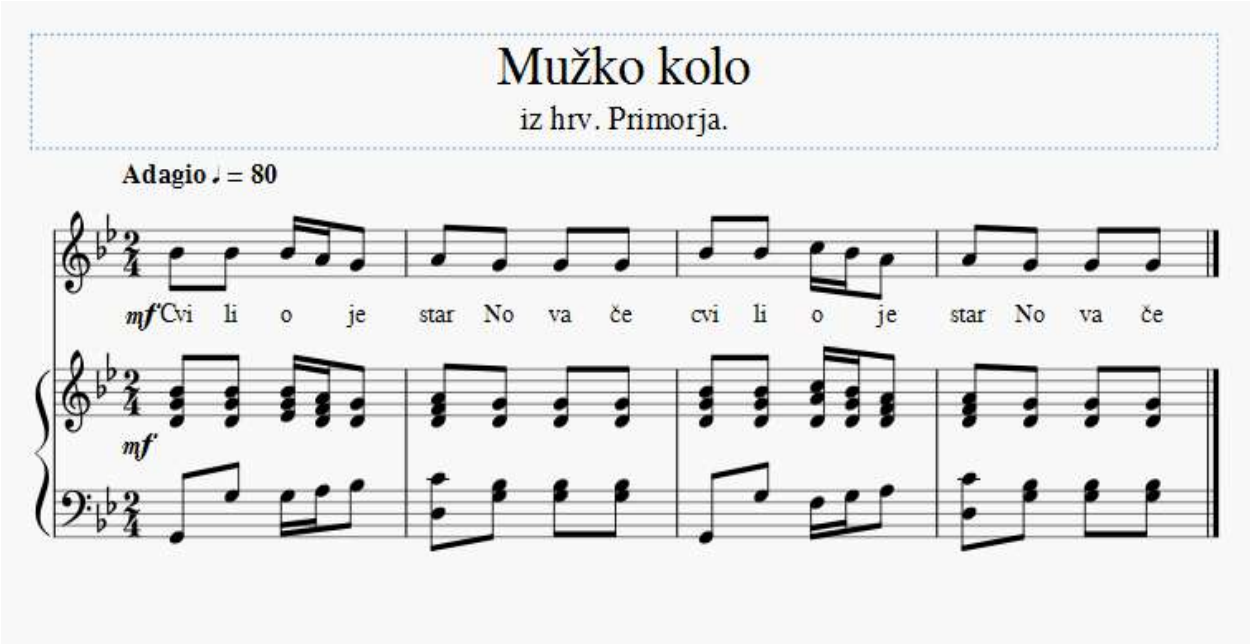

Цвилио је стар Новаче
Низ сиједу браду своју,
Тољио га ј’ Радивоје:
Што цвијелиш стар Новаче,
Која ј’ теби та невоља,
За невољу цвијелити?
Ал говори стар Новаче:
„А мени је та невоља
За невољу цвијелити,
Имао сам сина мога
Сина мога јединога,
Турци ми га ухватише,
К Јањчу граду одведоше”.

Поћи ћемо к Јањчу граду,
Шатор ћемо разпињати,
Чалме-капе покривати,
Кабанице оврњати;
К нам ће Турци дохађати,
Они ће нам говорити:
Што сте дошли два чауша
Два царева везијера.
А ми ћемо говорити:
„Послал нас је силен царе,
Да нам дасте млад Грујицу,
И онога потурицу,
Ој’ је Грују ухватио”.

Ал говори Радивоје:
Нецвил' неплач' стар Новаче,
Ми имамо писан-шатор
И дви турске чалме-капе
И дви диван-кабанице.

Ласно су се приварили,
Пустили су млад Грујицу,
И онога потурицу.
Који Грују ухватио.

ГРУЈИЦА ДЕТЕНЦЕ И ТУРЧЕ АСАН-АГА

Што ми беше Грујица детенце!
Он ми чува девет раскрсници,
Раскрсници, до девет друмови,
Да не прајдат Турци Јаничари,
Турци јаничари, Латини Дервени.
Он ми чува девета години
А што му дремко надмело
Па си вика на његова љуба:
„Ела, љубо Грујица, невесто!
Да почуваш на деветини друма,
Кад ћеш видиш отаде си идат,
Да си идат Турци јаничари,
А побрго мене да развикаш,
И ја мало дремка да предремам.“
Застанала Грујица невеста,
Застанала ми на девет ми друма,
Да си варко никој да не прејде.
Бог га јуби Грујица невеста,
Озгор идат Латини Дервени,
Тува идат Турци јаничари
Бог ја убил ем да ја` убије,
Не итиде Грија да развика.
Па дојдава Турци јаничари,
А у Турци, Турче Асан-ага,
Тој био њојнијат побратим.
„Дал ме чујеш, Грујице невесто?
На младост се не југледамо,
Ако Бог да сега ће те земам,
Ће те правам та бела кадуна.“
Ел је жено, она се превари,

Е предаде Турче Асан-ага
Ће си биде тај млада кадуна,
Ту прашује Асан –ага Турче:
„Да ли ме чујеш, Грујице невесто?
Дека ти је Груја војвода?“
„Дал ме чујеш, Турче Асан-ага
А Груја голем сон га вати,
Па си легна ју тешка зводана,
Да си легне мало да предреме.
Ја сам него друштви кај чувам,
Дури дремка он да си предрема.“
Бог га јуби Турче Асан-ага,
Па јој узе нојњите кључови,
Па отиде пешките збидани,
Па одкључи оно па јулезе,
Па си најде Грујица дек спије;
Па извади ситните синџири,
Па му тури на белото грло,
Па на ноги тешките томруци,
И на руки копривки белзики,
Па извади три чатал камшија,
Па го бије Грујица детенце,
Кога рипна на јуначки ноги,
Тегне руки, руки не се тегнат,
Од руките, крв притекова.
Поведава, него ће го губат,
Туј им рече Грујица детенце:
„Немој овде мене ме губете!
Кој ће види, кој не вијa,
Извади ме на девет друмови,
И ти мене тамо да изгубиш;
Кој ће види теба да заблази,
Дек си погинал Грујица детенце.“
Бог га јуби Турче Асан-ага,
Што го него оно послушало.
А Груица имаше детенце,
А детенце седум години,

Па си викна дете да си плаче:
„Леле, татко, де ка ће те терат?“
Узедова онај мушко дете,
То турива дете на амала,
Изведава на девет ми друма,
Бог га бије Турче Асан-ага,
Па си збори на свои дружина:
„Е, дружина, мои дружина?
Јоште, јоште, ми је не губимо,
А на живот оно нека види,
Нека види његовата љуба,
Дека она мене ће ме служи,
Ће ме служи и сос љута ракија.“
Па ги служи Грујица невеста,
Па ги служи, Турци јаничари,
Како пиле, они се и опиле;
И са њима невеста Грујица,
Како пиле, тако и заспиле.
А што беше Грујица детенце,
Па се збори на малецко дете:
„Дал ме чујеш, сине, ти малечко?
Ти да идеш кај твојата мајка,
Да и бријнеш у свилни џепови,
Да извадиш тија витли кључи;
А побрго вамо да си дојдеш,
Да дојдеш татко да јид пустиш!
Ако сину тебе да те сети,
Да и речеш на твојата мајка,
Дај ми, мајко, твоја десна сиса,
Ако сину тебе да те сети,
Да извадиш побрго да дојдеш.“
Па отиде детенце малецко,
Па отиде кај његова мајка,
Па и бруна ју свилни џепови,
Па извади тија витли кључје.
И мајка му него не го сети.
Па си дојде дете кај татка си

А на дете татко му казује,
Како дете татка да јод пушти,
И дете го татка јод кључило.
А пусти руку неможе да јод пушти.
И татко му текр го прађа:
„Иди, сине, кај твојата мајка,
Ти бруни го ју свилни џепови,
Извади и` тука рушко ножее,
А побрго кај татка да дојдеш.“
А детето кај мајка отиде,
Па и` бруна свилни џепови,
Па извади така рушко ноже;
Па си дојде дете кај татка си,
Па му сече копривски белзики,
Ма насече десна бела рука,
И текова црните крвави.
Се уплаши оној малечко дете,
Па си викна дете да си плаче:
„Леле, татко, руки ти пресекав!“
„Сечи, синко, татка да јид пустиш.“
Кога дете викна да си плаче,
Тогај ми се Турци разбудива;
Кога виђат Грујица детенце,
А што рипна на јуначки ноги.
Кога видоа пуштено е било,
Па сетмако Турци да си бегат,
По нив се пушти Грујица детенце,
И ги вати и ги загуби.
Тогај оно си зее своја љуба:
„Мори, љубо, црна љубо;
Белки си се изложеала.“
Па си викна његови шурови
Па си напраи слатка вечера,
Па си умачко Грујица невеста,
Умачко је у катран у восак.
Груја седна са шурови да вечера,
Нивна сестра свећа им светеше.

УБАВА ДЕВОЈКА

Пролетело змајче огњевито,
Под крила му убава девојка;
Је однесно на врв на планина;
Је напоји ведро од јаора;
И ј` испрати на Дунавна вода.
Испраћаше, ука је учеше:
„Ој ти тебе убаво невесто,
Ко ће појеш кај Дунавна вода,
Ће излезат од гора ајдути,
Тије ће те тебе попрашуат:
Од каде си, од које колено?
Ће се кажеш од рода голема:
Татко ми је Старина-Новачина,
Братак ми је Марко од Прилепа,
Вујко ми је Секула-Малечек.

ЧЕТИРИ ВОЈВОДЕ

Се софале четири војводи
Се софале во Солуна града
Во Солуна града на ладна меана
Кај ми ока четири краљоји
Првије беше Марко Краљевић
А другијо-стари ајдук Новак
А трећио Радуле војвода
Четвртио Грбула војвода.
Вино пијат лакрдји чинат
Кој ће одит на Стара планина
Да ги чува четири дервени
Да не влезат Турци бре Шамшији.

Тогај рече Марко Краљевиће:
„Кој си земе чашата по напред?“
Беше по стар Стари ајдук-Новак
Тој земаша чашата по-напред,
А Грујица невола беше чудо:
И си ја зеде својата невеста
И си зеде своје малко дете
Си отиде на Стара планина
Три години, чудо не ми заспа
Што ги брани четири дервени
Туку стана четрта година
Лели дремка Груја го навали
И невести лели је нарачува:
„Ој невесто, мило добро моје
Дремка мене мошне ме навали
Ће си легнем малко да преспијам
Да си вардиш на клети клисури
Ако заварват Турци бре Шамшији,
Тогај мене да ме скорниш , чудо.“
Легне Грујо малко да приспијет
Тежко јунак много си заспало
Се задале бре Турци Шамшији
Слегуват во поле широко
Ка догледале млада Грујојца
Леле неја што је бре вела` ат:
„А што стојш млада Грујојце?
Во оваја лели пустелија
Кој ће те види, кој ће ти завиди
А ела си није да те сториме
Да те сториме младана кадана.“
Тогај му вели млада Грујојца:
„А елате Грујо загубете го.“
Тогај Турцу страф им бре да одат
Не идиме Грујо бре ће не изгубит
Нати тебе тој хајтан тетива
Врзиму раце њему наопако
Нати тебе коњски букачи

Закључај му њему бели нозе
И па нати дробнаго синџира
Њему клај му чудо на гушата
Натема је Бог да ја убијат
А отиде лели зеде таја
Грујојца тешко ми заспало
Што му сврза раце наопако
Му закључи њему бели нозе.
На грлато дробна синџира
Отиј и викна Турци Шамшији
И дојдоја пет Турци убе
И на Грија леле му викнале
Стани Грујо Турци ми веглоа
Ми веглоа во поле широко
Рипна јунак на ноге јуначке
Вчасом рипна часом ничкум падна
Го налегнале Грујо бре Шамшији
Му ватија дробна синџира
Што му беше њему на гушата
Грујојца што је пребулија
Ја старија млада кадана
А па њега за коња врзале
Го поведоа по бели друмој
А ми дете не тука ми беше
Што му играше со самовилчиња
Не ми виде оти така го ватиле
Откога слегоа во поле широко
Тогај дете лели си богледа
Трча дете да ји втаса богме
Како што играше босо необујено
Што трчаше по дробни камење
Лели ноге му се исекова
Што ми течат црнине крвоји
И ји фтаса на бели друмаји
И отиде чудо кај татка си
Леле татко леле златен татко
Нозе ми се леле исекоја

Трчајећим по дробни камење
Свети Боже неможам да си одам
Тогај Грујо дете го дчеше
Ајда чедо, чедо малацково
Ај` пројди се чедо кај мајка ти
Њезе чедо, чудо, бре моли се
Да не ће те качи зад себе на коња
Тогај, чедо варди посигни си
Посигни си свилени џепаји
Да извади је незе румко ножее
И отиде дете малечково
Леле мајко леле златна мајко
Не ве видоф оти Турци ве витиле
Јас си играф са самовилчиња
Од кога слеловте во поле широко
Трчајећум по дробни камење
Лели нозе ми се исекоја
А неможам мајко да си одам
Поносиме мајко на коња зад себе
Нате маја Бог да је убијет
Ај` от тука ајдутко копиле
Тогај дете лели се застана
Си застана лели си заплака
И си пројде чудо кај татка си
Леле татко леле златен татко
Сега татко није изгинавме
Ами татко неможам да одам
Ела чедо море малачково
Качими се на мојве рамена
Му се вкачи њему на рамена
Што га носи два сата место
Ами Турци лели се слегова
Си слегова во поле широко
Дојде време бре чудо пладнина
Турци љубат бре сенка ладвена
И си љубат вода бре студена
И си седнале да му пладнуват

Ами Грујо што ми го врзале
Го врзале за зелен јаора
Грујојца стреде што је зеле
Ами тежко лели се успале
Ами Грујо дете што го учи
Ајде чедо, вели прибери се
Кротком кротком вели кај мајка ти
Посигни је свилени џепоји
Да извајго оно румко ноже
И отиде дете малочкаво
Кротком кртотком не го сети богме
Не го сети нелата мајка
Је посегна свилеви џепоји
Го изваде оноо румко ноже
Ами дете ми је оште малечково
А неможе ноже да отклопи
Леле татко леле златен татко
А неможам ноже да отклопам
Вати дете чудо го отклопи
Вати дете чудо со забите
Леле ноже чудо го отвори
Ама дете два заба окрши
Сега му му вели Груја детенцу
Сечи гајтан чедо на рацете
Пушти ми и мене бели раце
Тегнејећу и гајтан му пропаднал
Му пропаднал њему во раусте
Сечи дете гајтан бре тетива
А неможи гајтан да достигнит
Татко вели раце ти исекоф
Сечи чедо раце мене не ме боли
Му се пуштија нелоји бели раце
Обесе његова остра сабља
Обесена на зелена јаора
На детето што му вели тогај
А сметнија остра сабља моја
Му ја подаде на Грујица малечак

И си мавна коњски букачи
Си исече, нозе си испушти
И си мана на дробен синџира
Си испушти своја гуша завал
От ту рипна на нозе јуначки
От ту викна на Турци Шамшији
Ај стансте није да одиме
Да одиме низ поле широко
Наркпнале Турци бре Шамшији
Тоја замавна на лево на десно
Сичилките лели је ја погуби
Си ја зеде својата невеста
И си го зеде своје малко дете
Ће си иди во Солуна града
От далеко дете си дотрча
Си дотрча на ладна мејана
На деда си му се врли во скутеја
Ами дете стари ајдук Новак
Не го видел три години време
Го милује једно чудо богме
Му се опули њему во устата
Што му виде заба окрешена
Го прашује стари ајдук Новак
Де ги ди чедо чедо маличкаво
Оти чедо забите си окршало
Де ги ди дедо де ги ди златан дедо
Наша мајка лели не предаде
Не предаде на Турци Шамшији
Румко ноже неможеф да отклопам
Со запчиња ноже го отворим
Ами татко лели беше бре врзано
А врзано лели закључано
Да исекоф гајтан бре коиринен
Да му ји пуштаф њему бели раце
Му подадоф њему остра сабља
Бука ги лели ји исече
И го пресече дробена синџира

Се испушта златен татко мој
От ту им викна на Турци Шамшији
Сите тогај тије настанале
Си замавна на лево на десно
И ји изгуби лели сичичките
Си ја зеде лели мија мајка
А стего и тој кај си идат
Си дојдоја на ладна мејана
На Краљој што им докажува
Ами сега што ће ја прајне
Изедоа до две ручузиње
На малкаја смола ен катрана
Ја запалија лели бре от нозе
Што си горе три дни ен три ноћи
Кога беше чудо до боските
А на дете што му ироговори
Де ги ди чедо чедо малечкаво
Не ти је жал што сум те дојало
Ами дете што је рече тогај
Кога дајдоф мори мила мајко
Се помолиф да ме вкачиш мајко
Да ме вкачиш зад себе на коња
А нонте да ми ји отмениш
Ти ми рече аја од тука ајдучко копиле
Мојо татко да ме носи мене
Врзани раце чудо наопаку
Дробен синџир њему на гушата
Букагији њему њему на нозете
И да ме носи мене два сата
Ич бре мене жал мајко бре не ми је.

ДВА ПОБРАТИМА

Вино пијат до два побратима,
Вино пијат у Босна Крајина;

Једно си је Стари Новак` Хајдук,
Друго си је кнеза Богосава.
Кад се тија вино понапиле,
Па си велит кнеза Богосава:
„Жити Бога стари Новак Хајдук
„Жити Бога мили побратиме,
„Ће те прашам право да ми кажеш
„Зашто брате одиш по хајдутлук?
„Каква имаш ти брате невоља?
Па си велит стари Новак Хајдук:
„Побратиме кнезе Богосаве!
„Дал ме прашаш право ће ти кажем;
„Ја сум си бил човек сиромашен;
„Сум работил низ поље широко.
„Да заслужам едно парче леба.
„Једно утру брате са кинисаф,
„Си кинисаф брате на работа,
„Ме стретова турскине сватови,
„Свите брате с` добро поминава;
„Заостана турче младожењен,
„Па извади камџик от појаса,
„Ни за ошто мене мене ме бијаше.
„Кога мене малу ме ооболе,
„Ја потегнаф копач од рамена,
„С`и удриф туре по плећима,
„Падне турче на земја сурова.
„Па си зедоф копач на рамена,
„Си отидоф високи планине,
„Ја се фатиф широка дервење,
„Пређе куваи све млади трговци,
„И им земам благо небројано
„Ја се одам по свичките страни,
„А највише гора Романија.

СТАРИ НОВАК, МОМЧИЛ ЮНАК, МОМЧИЛИЦА И ПАША ВЛААИНА; МОМЧИЛОВА ПОГИБЕЛ

Нарачил е стара Новачина,
нарачил е Момчилу юнаку
да си иде у шуря на госке:
- Мили зету, Момчиле юначе!
Ти да идеш у шуря на госке,
да доведеш моя мила щерка. –
Момчил любне потио говори:
- Фала тебе, мое първно любне!
Я си меси пребела погача,
я че точим, бре, златна здравица,
да идеме у шуря на госке
и у деда, стара Новачина. –
Я она му потио говори:
- Че ти месим пребела погача,
а не мога сос тебе да идем,
да остаим наша тежка каща,
да остаим наши мажки деца;
я че готвим, та тизе да идеш! –
Ойде Момчил у шуря на госке,
Изпрати го неговото любне.
Три дньи седи, ти си гозба прави.
У вино му абари дойдоа:
попленени Момчилови двори,
поплени ги паша влааина:
стара макя за стара робиня,
първно любне за любне отведе,
мажко дете за маленко робче,
мила сестра слуга да му баде.
Ка е разбрал Момчил вреден юнак,
тури чаша на честна търпеза,
та си справя таа добра коня.
А деда му потио говори:
- Мили зету, Момчиле юначе!
Ти не иди паша да си гоньиш,
да това е пашина работа!
Я чем тебе любне да си найдем

йощ по-арно от моята щерка!
Богме, това Момчил и не чуе.
Лель изведе таа добра коня,
оседла я Момчил, възседна я,
тури нога юнак у зенгиа,
дури, море, и друга да тури,
он си ойде чрез гора зелена,
па засвири айдучки гласове.
Дочуя го два дора раньени,
дочуха го, те се изфищале;
дочуя го два сокла шарени.
Паша им е през полье широко,
проговори паша влааина:
- Фала тебе, млада Момчилице!
Нещо фища два дора раньени,
нещо пища два сокла шарени;
даль са конье вода ожеднели,
да са конье на зоб научени? –
Проговори млада Момчилица:
- Бегай, пашу, бегай, влааине!
Ни са конье вода ожеднели,
ни са конье на зоб научени,
нело иде Момчил доър юнак,
ем си свири айдучки гласове;
па го чуле конье, та си фища,
та го чуле соколье, та пища! –
Туку са си това издумали,
и ги стигна Момчил добър юнак.
Удриа се сос острите сабьи –
Веднага се сабьи предвоиа;
Фанаа се сос бой да се бора –
от паша си църни кърви теча,
от Момчила силен огин гори.
Проговори Момчил добар юнак:
- Не стой, мори, та чудо не гледай!
Я си прийди у бой, та помогни,
яли мене, мори, яли паши! –

Она прийде у бой, та помогна,
та Момчилу гашнико пресече;
погуби го паша влааина.

ГРУИЦА И ХАЈДАР ХАРАМИЈА

Ангелино, ти добра невесто
оти не дојдеш на мајка на гости?
- Варај мале, мила мале!
как' да дојда на тебе на гости
като ти е зетчето малечко:
кој го види телчар ке го вреви,
кој го чуигускар ке го слави.
Мене тера Хајдар харамија,
как' ке мина през гора зелена?
Де го дочу нејно прво либе,
прво љубе млат Груица,
та ѝ вели и говори:
- Варај љубе, Ангелино љубе!
Запрегни си скути и ракави,
да умесиш чиста пита,
да наточиш две здравици вино,
наседлеха брзи коњи.
Та вихнаха та тргнаха,
отидоха до срет путо, срет гората,
та ѝ вели млат Груица:
- Ангелина млада, прво љубе!
запеј ми една песна,
нека е вишовита и речовита.
- Варај љубе, млат Грујица!
Как' да јази запеја а в гора зелена,
што ме тера Хајдар харамија:
ке ме чуе ке излезе.
- Ја запеј ми, Ангелино млада,
нека чуе да излезе.

Послуша го Ангелина млада та запеја,
оште речта не дорече,
де излезе Хајдар харамија,
сабја точи и си кани
да погуби млат Груица,
че ке земе Ангелина.
Кај излезе млат Груица,
кај искара тешка боздутана,
та го удри девет педи во земјата;
та искара остра сабја,
та му зе руса глава,
та го кладе во коњско зобило.
Отидоха на нејни девет брата.
Как' видоха Ангелините брати,
и узеха га Ангелина млада
мегу нејни девет брата;
Млат Груица на вратата,
на вратата при децата!
Ангелина млада жал ѝ падна:
- Варај брати, девет брати!
Што кладохте моето прво љубе
на вратата при децата?
Ја идејте да видите
што има на коњското зобило?
Ја как' стана малок брата
та отиде та да види,
и га гледа што ке види:
на зобило Хајдарова глава!
Тогај си го тие узеха
мегу негови девет шура.

БОЛЕН НОВАК, МАЈКА МУ НОВАЧИЦА И ЉУБОВНИКОТ И МАРКО

- Ај, Новаче! (Новак јунак
болен леже три години)

покарај си, мили сину,
покарај си невестата,
невестата Ангелина,
да н` се често променува,
по дваш, по триш в недељата.
С невестинско чисто рухо,
Ангелина, Магделина
да н` отива на чешмата,
да налива студна вода. –
Он и веле, ем говоре:
- Варај, мале, стара мале!
Ним га мајко, к`скандисај
невестата Ангелина,
Магделина црнојока,
оти оде, море, променена,
оти оде, наредена
с`невестинско чисто рухо,
нека оде, мале, на мојата живот!
Она веле и говоре:
- Не га, сину, к`скандисам,
она оде на чешмите,
на чешмите војводови,
наредена, накитена,
соз два гума уф р`цето,
да налива студна вода,
не налива студна вода,
тебе маме, други љубе;
она љубе димни Марко,
прилепското копилаче,
а тфоето побратимче,
кога дојде од чешмите,
руса глава разрушена,
разрушена, расперлена! –
Он и веле и говоре:
- Подмести се, мале, од местото;
да не земја те поглтне,
да не те Господ фтресне;

ние си сме побратиме,
на вангеље побратимени! –
Она веле и говоре:
- Ако мене, сину, не верувеш,
стани, ходи на чешмите,
зат чешмите, в геризите,
стани, сину, се опаши
с` триста лакти бело платно,
та пушти га Ангелина,
да донесе студна вода!
Та си стана болен Новак,
га превари Ангелина,
ми се сакри зат чешмите.
Зат чешмите, в геризите,
та си дојде Ангелина,
да нелее студна вода.
Тамка дојде димни Марко
да напоје брза коња.
Ка` го виде Ангелина,
пљусна р`це Магделина.

ЈАНА И МАЖОТ ЈЕ ГРУЈО КЕСЕЏИЈА

Седнала ми Јана
под бела лозница,
под црна црница.
Црни конци сучи,
дробни солзи рони
мајка луто колни:
„Да би оќорела,
мајко, ослепела,
шчо ме даде, мајко,
за тој пусти Грујо.
Грујо арамија,
Грујо кесеџија!
Здодеало ми се

веќе переекум
крвави кошули!
Да ме дајше, мајко,
на орач, на копач.
ќе ораф, ќе копаф,
Грујо не го земаф,
Грујо арамија,
Грујо кесеџија!”
Ушче завал Јана
речта не дорече,
ај ете го Грујо,
кај и носи Грујо
чоена долама
со се десна рака.
На рака имаше
една бурма- прстен,
прстенот пееше,
дека је от брат је
тој јунак Ѓоргија.
Ушче завал Јана
речта не дорече,
ај ете го брат је
кај клука на порта:
„Ај отвори, Јано,
на свадба те канам,
брата ќе жениме
тој јунак Ѓоргија.
Ој ти, море брате,
лажи кого лажиш,
мене ме не лажи!
Аберот ми дојде
ушче во не дела,
време кај поручек.
Чекај, брате, чекај,
Грујо да кандисам
Грујо кесеџија.“
Ој ти, море Грујо,

Грујо домакине,
шура ќе жениме.
Се излага Грујо,
се облече Грујо,
на свадба ќе оди.
Ојле шчо ми ојле
близу до пол пато
кај ми гледа Јана
двајцана гробари
гроб да ми копаат.
Изговори Јана
грчки- послоечки:
„Ој вије, гробари,
два гроба копајте,
двајца ќе носиме!
Ојле шчо ми ојле,
во мајкини дворје
кај ми слуша Јана
танкине гласом
мртоец да плачат.
Ми однесле Ѓорги
на гробишча пусти.“
Изговори Јана:
„Ој ти, море Грујо,
Грујо домакине,
ај влези си, Грујо,
шура да наместиш!“
Се излага Грујо,
влезе натре в гробо
шура да намести.
Извикала Јана
грчки- послоечки:
„Ој вие, гробари,
`си да засипиме
Грујо кесеџија
што сторил, да најди!”

СЕДУМ ЈУНАЦИ И АРАПИН

Шедба шете Марко прилепчанец,
Шедба шета низ Косово поле,
Тамо прави седумдест манастир’
Без везиров и без царев изан.
Од там ојде на широко Скопје,
Тамо фати манастир да праве,
Манастир праве свети Димитрија.
Кога Марко направи манастир,
Ми се пречу во града Стамбола,
Во Стамбола до султан Мурата;
Сулатан Мурат си кладе тељели.
Тељал личе из града Стамбола:
„Дал’ чуете, Турци и рајате!
Шчо настанал делибаша Марко,
Шчо ми сет тиа чудби од него!
Кој је јунак на јунака роден
Да го фатит делибаша Марко,
Жив до мене него да донесе;
Ќе му дадам до три лепи земле,
Ќе му дадам гора Каменица,
Ќе му дадам в Босна Сараево,
Ќе му дадам сета Босна крвава,
Саде Марка жива да донесе,
Ако саке, ошче земја давам!”
Се наиме еден црн Арапин,
Испадна пред цара, се поклони:
„Честити царе од сега довека!
Ја сум вреден Марка жив да фатам.
Бог да биет земјите шчо даваш,
Шчо не раѓат ни леб, ни пак вино.
Таксај, царе, друго шчо ќе таксаш!”
Одговоре тој цар султан Мурат:
„Ќе ти даам града Сталакина,

Шчо повељат Сталакин Тодоре;
Ќе ти даам града Радомира,
Шчо повељат та стара Влахина;
Ќе ти даам и града Шролепа,
Шчо повељат Кралевиќе Марло;
Ќе ти даам и Марков шарен коњ,
Ќе ти даам боздоган и сабја,
Ќе ти даам млада Маркоица,
Маркоица сосе машко дете.”
Па се свали црниот Арапин,
Па се свали во Стамбол чаршија,
Право тегли на безистенџии;
Тамо кроит рубо калуѓерско.
Од там отиде на куемџии,
Там направи крсти позлатени,
На главата капа калуѓерска,
На рацето нараквици златни;
Си се стори црна калуѓера;
Па отиде во града Прилепа,
На Марковите тешки порти;
Викна, чукна црнио Арапин,
Па испадна Марковата мајка,
Неја пита кад’ је син ѝ Марко,
Му требало попој, калуѓери,
По аири измет да му чинат.”
Тогај рече Марковата мајка:
„Не је тука мојо син Марко;
Марко прави тамо леп манастир,
Леп манастир Свети Димитриа.”
Като ми научи црн Арапин,
Стегна коњо со златни зенгии,
Та отиде на Скопје широко;
Право тегле на лепи манастир,
Па застана на црквинска врата,
Провикна се црна Арапуна:
„А испадни,Марко кралевиќе!“
Кога Марко с’обзрна и виде:

„Од бога да најдиш шчо ми бараш,
Шчо ми бараш тука црн Арапин!“
Тогај рече црна Арапина:
„Оведи се, делибаша Марко,
Оведи се, немој греши душа!
Ја не сум ти црна Арапина,
Току сум ти црна калуѓера,
Дур’ од чиста гора Света Гора,
Од леп манастир, од Хилиндара;
Оведи се, немој греши душа;
Прво поп, ил’ калуѓер шчо иде
Требува стопанот да испадне
Да му пее по една молитва.“
Тогај рече делибаша Марко:
„Ти се мољам, оче, да ме простиш,
Да ме простиш, ја не знам који си!“
Тог’ изваде црна Арапина,
Ми изваде книга од пазуха
И ја клава на Маркова глава;
Па ми фати молитва да пее,
Со десната р’ка книга држе,

Со левата рака синџир држе;
Синџир кладе на Марка на грло,
Врза Марка за коњово седло,
Изваде го од лепи манастир.
Пишчи Марко како љута змиа;
Па го дочу ајдут Дебел Новак,
Извикна на Новачица млада:
„Оди скоро коњо да иседлиш,
Да истрчам до широко Скопје,
До манастир Свети Димитриа.“
Кога дојде ајдут Дебел Новак,
Кога гледа, Марка ми го немат.
Стегна коњо низ Скопје широко
И ми брка црна Арапина
Да откине Марка Кралевиќа.
Кога стигна црна Арапина,

Дека влече делибаша Марка,
Дека влече по студни калдарми,
Провикна се ајдут Дебел Новак:
„Кафпе един, црна Арапино!
Не ти стигна јастје шчо јадише,
Па си дошол јунаци да фашчаш.
Мене викат ајдут Дебел Новак,
Од висока Качанина града;
Дали знаеш, црна Арапино,
Ако тргнам тешка боздугана,
Ак’ те удрам меѓу двете очи,
Двете очи од глава ќе скокнат
Ка је бел ден, ноќе ќе се сторит.”
Па заврти црна Арапина,
Па заврти дервишко дервеџе:
„Ајде, рече, ајдут дебел Новак,
Арам да је краљство шчо крањуваш,
Как’ мен’ Арапин ак’ не отепаш!“
Махна Новак тешка боздогана,
Црн Арапин боздоган пречека,
Го пречека на малкиот прст.
Тогај фрли црна Арапина,
Фрли алка, фати Дебел Новак;
Та ги стори два добра јунака.
Па фатиха двата добра краља
Да си пишчат како љути змии.
Лели дочу Новаково дете,
Новаково Груица војвода.
Кога дојде у Скопје широко,
Пушчи коњо низ Скопје широко,
Тука, тамо Арапин да стигнит,
И го стигна на скопските порти.
Провикна се Груица војвода:
„Кафпе един, црна Арапино!
Не је, кафпе, делибаша Марко,
Не је мојо татко Дебел Новак,
Мен ме викат Груица војвода,

Матна вода пороj како носе,
Така тебе ќе понесем, бедо,
Чекаj боздоган од мене на теб’.“
И Арапин подаде дервеџе;
Пак Арапин на нишан застана:
„Аjде, Груjо, тебе да видам;
Да те видам шчо jунаство имаш.”
Нишан кладе арапско колено.
Кога фрли Груица војвода,
Кога фрли тешка боздогана,
Го дочека црна Арапина,
Го дочека н’ арапско колено;
Фрли алка и ми фати Груја,
Та ги стори три добри jунака.
Пишчат они како љути змии.
Лели дочу помалото дете,
Помалото аjдут-Новаково,
Помалото, дели-Татомирче;
Пушчи коња низ Скопје широко,
Тува, тамо Арапин да стигне,
Ми го стигна дур’ на двор од Скопје,
Вонка до седум саати место.
Па си викна дели Татомирче:
„Никаков еден ти, црн Арапин,
Шчо си дошол кралеви да фашчаш!”
Па подаде дервишко дервеџе:
„Аjде, веле, дели Татомирче!
Jа те знам и светот те знаjат,
Шчо jунаство твое срце имат
Ког’ седеше на Демир-Капиа,
Н’ оставаше пиле да помине,
А камоли човек да помине;
А ти тога мошне страх имаше,
Страх имаше од голи дервиши;
Да те видам, Дели Татомирче!”
Па замахне тешка топузина,
Го пречека црна Арапина,

Го пречека на левата рака;
И него ми в алка го закључи,
Та ги стори четир’ добри краља.
Пишчат они како љути змии.
Арапин ги влече по друмови.
Лели дочу Јанкула војвода,
Војвода од града Шидина,
Па си јавна коња пеливана,
Та ми дојде на Скопје широко.
Виде празен манастир да стое,
Побратима Марка ми го немат.
Му текна от’ Арапин го фати.
Кога јавна коња подлетога,
Та испадна од Скопје широко;
Тука, тамо Арапин да стигнит,
Го стигна на широко Косово.
Провикна се Јанкула војвода:
„Стои тамо црна Арапино!
Јаска сум ти Јанкула војвода,
Матна вода река како носе,
Тако тебе јас ќе те поносам!“
А ка дочу црна Арапина,
Па заврти дервишко дервеџе:
„Ајд’ и тебе, Јанкула војвода,
Да те видим шчо јунаство имаш,
Арам да је краљство шчо краљуваш,
Как мен’ Арапин ак’ не отепаш.”
Ког' Јанкула махна боздогана,
Го пречека на левата рака,
Фрли алка и Јанкула фати,
Та ги стори пет добри јунака.
Пишчат они како љути змии.
Њих Арапин влечи по друмови.
Кога ми дочу Милош Орѓанин,
Милош Орѓанин од Орѓана града,
Он не оди на широко Скопје,
Преко поле и планини тегле,

Да преваре црна Арапина,
Милош него питат, него сакат,
Од далеку махна боздогана:
„Држи, капфе, црна Арапино!
Шчо си дошол во нашата земја!
Цар царува у Стамбола града,
А ние у нашата ни земља;
Мене ме викат Орѓанин Милош!”
Провикна се црна Арапина:
„Хајде, Милош, шчо јунаство имаш,
Харам да ет мен' ак' не отепаш!“
Милош махна тешка топузина,
А Арапин подаде дервеџе,
Нема дек’ да кладе боздогона;
Тог’ Арапин на тешко се најде.
Боздуган падна н’ арапски гради;
Фрли алка и Милоша фати,
И ги стори шест добри јунаци.
Пишчат они како љута змии.
Небото и земјата се тресат,
До крај земја гласове се слушат.
Како шчо грме свети Илиа,
Така од краљове гласове грмат
Пишчат они како љути змии.
Лели дочу Секула детенце,
Секула је од Будима града,
Секула, Соколовото дете.
Он војува токмо девет годин’
На султан Муратова војска.
Кога беше седнал да вечера,
Од вратици гласје достигнаха;
И провикна на његова љуба:
„Прва љубо, млада Секулица!
Немој стои, немој љубо, слушај,
Скор’ оседлај моја брза коња,
Да излазам низ поле широко,
Девет годин’ земја сум оставил,

Слушам врева по широко поле,
Црн Арапин по поле ми шетат.
Даљ од царот тој изам имат
За да газит мојата ми земља?
Оседлај коња од коњушница.“
Кога стана Секулица млада,
Оседла му коња шаренога;
А Секула опаше си сабја,
И си зеде тешка боздогана,
Се прекрсти спроди исход санце.
Кога стапна на златна зенгиа,
Се префрли коњу на рамена.
Секулица млада му подаде,
Му подаде една малка чаша.
Кога чаша да очи поклопи,
Извикна се на његова љуба:
„Прва љубо, остани со здравје!“
Право тегле на Скопје широко,
На манастир Свети Димитриа;
Гледа тамо: сам манастор стое,
Гледа: чичка му Марка го немат;
Му текна от’ Арапин го фати,
И на свите свеци се поклони,
Најповеќе на свети Димитрја;
Па си вјахна коња крилатога,
Ка’ го пушчи низ Скопје широко,
Од копита оган извадува,
Преку глава искри дури летат.
Кога испадна од Скопје вонка,
Тогај ми веле негов шарен коњ,
Со виском на стопан прикажува:
„Мој стопане, Секула Детенце,
Ако сакаш Арапин да стигниш,
На мене ти јако да се држеш,
Јас сум вреден Арапин да стигнам.“
Реч’ и летна под вишното небо;
Тува, тамо Арапин да стигнит,

Па го стигна во гора зелена,
Па се свали од његова коња,
Та падна на земља господова,
Па се свали од главата капа,
Метани чине на небо, на земља,
И на свите свеци ред по редом,
Најповиќе на свети Димитрја:
„Ела, боже, ти мени поможи,
Мили боже, и свети Димитрја,
Црн Арапин в рака да си кладам!“
Кога сврши Секула молитва,
Си се фрли на коњ на рамена,
Па го стигна црна Арапина,
Си го стигна во зелена гора.
Провикна се Секула Детенце:
„Држ’ се, никаков црни Арапин,
Не ет, кафпе, делибаша Марко,
Не ет, кафпе, ајдут Дебел Новак;
Мен’ ме викат Секула детенце;
На презиме Соколово дете,
Девет годин на цара работих;
Држ’ се, един црна Арапино,
Да те видам шчо јунаство имаш!“
И Арапин подаде дервеџе,
И провикна црна Арапина:
„Ај да видам, Секула Детенце!
Ја се фатих шест добрих јунака,
Една алка ушч’ за тебе имам;
Бог ќе даит и тебе ќе фатам.
Как’ мал девер невеста шчо водит,
Така и ти шест краља ќе водиш.“
Провикна се Секула Детенце:
„Ај да видим, црна Арапино,
Да те видам шчо јунаство имаш;
Немој гледај оти ја сум дете!
Слушај, црна бедо, да ти кажам,
Да испадниш на јуначки мегдан,

Да видим чја мајка син родила,
Чиа сестра брата си држала;
Да видиме чја мајка ќе плачит!
Ти остави шест краља врзани,
Остави ги на патот да стојат,
Та испадни на јуначки мегдан!“
И Арапин нема шчо да чини,
Па испадна на јуначки мегдан,
Па испадна Секула Детенце.
Сака дете с боздоганом да махне,
Сак’ Арапин с боздоганом да махне.
Провикна се Секула Детенце:
„Мног’ арапски боздоганесум јал,
Нека јадам ушче еден твои!“
Па застана Секула на нишан.
Црн Арапин фати да ми мери,
Не мерит он ни горе, ни долу,
Току мере на коњското чело.
Ког’ Арапин фрли боздогана,
Секулов коњ во вчасо си легна,
Он си легна на зелена трева,
Па боздоган помина над глава,
Над глава од Секула Детенце.
Па си стана Секула Детенце,
Он не меритна коњското чело,
Право мери на коњскоте гради.
Ког’ Секула фрли боздогана,
Арапски коњ легне на колена,
И боздоган удри Арапина,
Го удира меѓу двете очи;
С’ истркаља од коњо на земја;
Падн’ Арапин, Секула нападна,
Па изваде сабја до ножница,
Та пресече арапската глава,
Па је кладе во коњскиот зобник,
Ја закачи на коњското седло,
Па извикна Секула детенце,

Па извикна на шест добрих краља:
„Мој вујковци и мои чичовци ,
Јас погубих црна Арапина!“
А шчо беше Секула детенце,
Лељ потргна сабља од ножница,
И пресече шест арапских алки,
Та испушчи шест добри јунаци.
Проговара Секула Детенце:
„Мој вукојци и мои чичовци,
Вие’ одејте на широко Скопје
На манастир Свети Димитриа,
Тамо мени вие да чеката,
Јац ќе ходам во града Стамбола,
Во Стамбола до султан Мурата,
Да го питам дали даде изан
Да шетајет по нашата земја,
Да шетајет црнине Арапи;
Ако султан така даде изан,
Ќе откључам сабја од ножница
И негова глава ќе одрежам,
Вие мене чекајте на Скопје.“
И отиде Секула Детенце,
Он отиде во Стамбола града,
Во Стамбола до султан Мурата,
Се поклони на султан Мурата,
Му целива рака и колено,
Му говоре Секула Детенце:
„Честит’ цару, отсега довека!
Шчо је таја мака од Арапи,
Шчо шетает по нашата земја!
Да ми клават кралеви во синџир!“
Одговаре царот султан Мурат:
„Мои синко, Секула Детенце!
Донеси ми едн’ арапска глава,
Ќе ти даам петнаесет товара,
Добро хазно, се жалти флорини.“
Кога дочу Секула Детенце,

Од дивани долу он се свали,
Од коњски зобник глава искара,
Ја истркаља пред султан Мурата,
Тригодишна треска ми го стресе,
И веле на Секула Детенце:
„Слушај мене, Соколово дете!
Арапите во твоја рака сет,
Мртви сакам ти да ми ги носиш;
Немој живи, да ги бог убие!“
Па му даде петнаест товара
Добра хазно, се чисти флорини.
Право тегне Секула Детенце
Право тегне на широко Скопје,
На манастир Свети Димитриа,
Нему десет товари приложи,
Пет товари за ладна меана,
Па си најде шест добри јунаци.
„Поможи бог, шест добри јунака!“
„Дал бог добро, Секула Детенце!“
„Ајте, мои вујковци , чичовци,
Да седниме на ладна меана!“
Ка седнаха седум добрих краља,
Ка седнаха на ладна меана,
Јадат, пијат три недели време,
Па испиле пет товара хазно.
Па им рече Секула Детенце:
„Даљ чуете вие, шест јунака,
Даљ чуете, оттува нататки
Кад видите црна Арапина,
Немујте него не задевајте,
П’ едно пиле абер ми пушчејте,
Јас знам како Арапин се дерит,
Как се дерит арапската кожа!“
Това чудо ми стори Секула
Да се славе, да се прикажува.
Остала песма да се пеит,
Да слушјат сите наши браќа,

Од нас песма, а од бога здравје;
Амин, боже, за многу години!

NAŞTEREA LUI NOVAC
(РОЂЕЊЕ НОВАКОВО)

Ascultaţi, boieriol,
Cuscrilor, cumetrilor!
Să vă petrec puţintel,
Să vi cînt un cînticel
Cum cîntau şi cei bătrîni
La ospăţ cu naşi români.
Colo jos la scăpătat
Fost-a, Doamne,-un împărat,
Nouă ţări a stăpînit,
Multe blăgi a moştenit,
Dar el tare-a-mbătrînit,
Şi fecior nu mai avea,
Toată noaptea nu durmea,
Se ruga lui Dumnezeu
Să-i trămită un fecior
Şi să aibă următor,
Tările să-i stăpînească,
Blăgile să-i moştenească,
Insă oricit s-a mai rugat,
El fecior n-a căpătat!
Împăratul a chemat
Doctori mulţi şi i-a-ntrebat
De ştiuleac, sau de ştiu sfat,
Ca să aibă un fecior
Şi să-i fie următor,
Dară nime nu i-a dat
Nici un leac şi nici un sfat!
Într-o zi de sărbătoare,
Pe la răsărit de soare,

Împăratul se scula
Şi pe faţă se spăla,
Straie mîndre-şi îmbrăca,
Pe fereastră se uita,
Şi căutind în sus şi în jos
Vede cerul vînătos;
Cînd căutaspre miazănoapte,
Simte crivăţul cu şoapte;
Cînd căuta spre-apus de soare,
Sîmte că adia o boare;
Cînd căuta spre miazăzi,
Simte că se încălzi,
Iar' căutind spre răsărit,
Din departe pălăpăind,
Cătră curtea lui venind!
Împăratu-a aşteptat,
De mirare, nemişcat,
Ca şi cum s-ar nădăi
Că vreu ceva de-a-i vesti;
Şi cînd vulturii sosîră,
Curtea lui o ocoliră,
Şi din ciocuri croncăniră:
- Înălţate împărate!
Preste nouă ţări bogate,
Nouă mări şi rîuri late,
Bine ştim că ai un dor
Ca şa cateţi un fecior,
Ţările să-ţi moştenească;
Dară doru s-a-mplini,
Dacă faci ce ţi-om priti:
Să pleci astăzi, pe l-ampror,
Sus pe culmea munţilor,
Cu-a ta dragă-mpărătească,
Ce-i în lume mai aleasă,
Pin' la lacul cel curat,
Ce-i de zîne cercetat.
La amiazi se vor scălda,

Lacul tare-or turbura,
Şi pe urmă vor zbura.
Voi în lac să vă băgaţi,
De trei ori apă se beţi,
Trupul bine să-l spălaţi;
Cind din lac veţi să ieşiţi,
Împrejur să mai priviţi,
Că în partea răsăritului
E mărul Sîm-Petrului,
Şi în vîrful din turpină
Stau trei mere-ntr-o verghină;
Măru-ncet veţi scutura,
Şi cînd merele-or pica,
Toate trei le veţi luva,
Două-mpărătesei-i da,
Amîndouă leţa mînca,
Unul, tu-l vei luva,
Din trei ori-l vei îmbuca,
Ea îndată va fi grea,
Şi va naşte un fecior,
Tocma-aşa, precum ţ-î dor.
Şa-i puni numele Novac,
Vărul zînerol din lac!
Vulturii atunci zburară,
Sus în nori se-ndepărtară!
Împăratul a auzît,
Foarte tare s-a uimit;
La-mpărătească grăbi,
Toate bine-i povesti;
Amîndoi se bucurară
Şi atunci la lac plecară;
Toate astfel le găsîră
Precum vulturii grăiră.
Toate bine-aşa făcea.
Cînd din apă ei ieşea,
Sus spre răsărit privea;
Lingă malul lacului

Văd mărul Sim-Petrului,
Şi pe vîrful din turpină
Stau trei mere-ntr-o verghină:
Ei trec lacul pin' la măr,
Scutură încet de el,
Şi cind merele pica,
Lacul tot se lumina,
Merele le rădica.
Un măr el îl îmbuca,
Iară două ea mînca,
Şi porni îndată grea,
Fătu-n pîntece lovea
Şi-mpărăteasa grăia:
-Ca din măr să fie leac,
Să să nască un Novac!
Şi voioşise înturna,
Ziua naşterii-o-aştepta!
Nouă zîle se-mplinea
Şi-mpărăteasa năştea
Un fecior voinic, frumos,
Lat la frunte, gros la os;
Şi cum vulturii li-a spus,
Numele Novac i-a pus!
Iar Novac curînd creştea,
Cît cu ochii se vedea,
Cît de-l vezi, să te minuni!
Că –a crescut în nouă luni
Cum crescalţii-n nouă ani
Cu păr negru, ochi bălani.
Nouă luni cînd se-mplinea,
Împăratul că prîmea
Carte neagră, scrisă albă,
Să pornească cu degrabă,
Că toţi zmeii s-a sculat,
Ţările i le-a prădat,
Şi de vre să stăpîmească,
Cu ei toţi să se lovească!

Cînd el cartea o ceti,
Tot cu lacremi o stropi;
Dar Novac la el căutînd,
Şi văzîndu-l lacrămînd,
Cu mirare se grăbea,
Să-l întrebe indrăznea:
Dar ce plingi, tăicută,-al-meu,
Ce-a venit pe capul tău?
Împăratul i spunea,
Iar' Novac i răspundea:
Ce mai plîngi ca pruncul mic,
Că de zmei mă sîmt voinic,
Sî mă lupt curînd cu ei,
Şi cu craii lor toţi trei!
Împăratul se mira,
Dar mîhnit i cuvînta:
Nu-i de armă mina ta!
Binevorba nu-şi găta,
Pin' Novac şi alerga,
Murgul mîndru şi-l scotea,
Şi de cale şi-l gătea:
`L hrănea, `l adăpa,
Cu frinuţe-l infrîna,
Cu şeuţă-l înşela;
Buzduganul şi-l lega,
Şi o sabie ascuţîtă,
La tăişuri otrăvită;
Ca-un voinic pe murg sărea,
Ca şi vintul se grăbea,
Ca şi gindul ajungea
La marginea mărilor,
La otarul zmeilor,
Şi-acolo afla pe zmei,
Cu trei crai ce-s peste ei!
Şi Novac s-a îngrozit
De mulţimea ce-o-a privit,
Dar pel calse mai tocmi,

Buzduganul şi-l suci;
Cînd spre ei se repezea,
Pe un craiu-şi alegea,
Capul tare-i zdrobea;
Un minut mai odihni,
Buzduganul şi-l suci,
Pe al treile-l lovea,
Capul tare-i zdrobea!
Zmeii-atuncea se spăria,
Jumătate că fugia,
Jumătate rămînea,
Căci vrea de-a-l încunjura,
Şi Novac abia sufla,
Dar mai tare că turba,
De pe cal se scoboria;
Cînd să-nvîrte-ntr-un picior,
`i şi gată-ncetişor,
De-ntr-un ceas şi jumătate
Nu avea cu cin' se bate!
Şi Novac ce mai făcea?
Capetele le strîngea,
Capetele crailor,
Crailor de-ai zmeilor,
Şi în sabie le trăgea,
Pîn-acasă le aducea,
Iar părinţii se mira,
De fecior se bucura!

РОЂЕЊЕ НОВАКОВО

(NAŞTEREA LUI NOVAC)

Слушај, бојару,

Дугу причу записану!

Да проведем мало времена са тобом,

Да ти отпевам песму

Што су старци певали
На гозби са румунским кумовима.
Онекуд је побегао и међу нас сишао.
Био је, Господе, цар,
Владао је над девет земаља,
Многи поданици су га следили,
Али остарио је,
А правог наследника није имао.
Није спавао целу ноћ,
Молио се Богу:
„Пошаљи ми сина
Да девет земаља имају следећег цара,
Нека државе имају ко да царује,
Нека и над господом има ко да влада.“
Али за шта год се молио,
Правог наследника није добио!
Цар је позвао
Многе лекаре и питао их
Да ли имају савет и шта да ради,
Да добије сина
Следећег цара над девет земаља.
Али он не доби одговора,
Нема лека и нема савета!
На празник,
У рану зору,
Цар устаде
И уми своје лице.
Обуче своју поносну одећу,

Погледа кроз прозор.
Гледајући горе-доле
Угледа олујно небо.
Када гледа на север,
Осећа шапат;
Када погледао на запад,
Осећа добар дах;
Када гледа на југ,
Осећа топло,
И гледајући на исток,
Трепћући у даљини,
Осећао се као да се растаје!
Цар је чекао,
Слутећи, непомично,
Као да се нада
Желећи нешто да каже.
А кад су орлови стигли,
Њихов суд га је заобишао,
И из кљунова закликташе:
"Преузвишени владару
Девет богатих земаља,
Девет мора и широких река,
Знамо да ти недостаје
Наследник на двору да се чује,
После тебе земље да наследи.
Да ти се то испуни,
Учини како ти сада кажемо:
Крени данас, не часи ни часа,

Горе на врх планине,
Са својом верном царицом,
Изабери место на чистом језеру,
Где је највиши бор на свету,
Где се виле окупљају.
Кад се у подне окупате,
Замутиће се велико језеро,
А онда ће засветлети.
Уђите у језеро,
Пијте воду три пута,
Добро оперите тело.
Када изађете из језера,
Погледај око себе,
То на источној страни,
То је јабука Сим-Петрулуи,
И на врху гранчица,
На гранчици су три јабуке.
Полако их отреси.
А кад јабуке падну,
Све три покупи.
Две јабуке дај царици,
Да обе поједе,
Једну јабуку поједи ти.
У три залогаја.
Одмах ће царица осетити бременитост,
И родиће сина,
Наследника баш какав вам недостаје.
Назовите га Новак,

Рођак света из језера!“
Орлови тада одлетеше,
У облацима нестадоше!
Ту је цар саслушао савет.
Великом се чуду чудио.
А царица скочи,
Да испуни добар савет,
Јер се обоје јако радоваше.
А онда су отишли до језера.
На врх планине га нађоше
Како су орлови саветовали.
Све је било како говораше.
Кад царица изађе из воде,
Погледа према истоку;
На језеру
Угледа јабуку Сим-Петрулуи,
И на врху гранчицу,
На гранчици три јабуке.
Пређоше борово језеро до јабуке,
Полако протресоше јабуку,
А кад јабуке попадоше,
Језеро и даље светли,
Јабуке покупише све три.
Цар прогута једну јабуку,
А царица поједе две,
И одмах је осетила бременитост,
Стомак напеше трудови,
А краљица рече:

„Нека буде од јабуке лека,
Нека се роди Новак!“
И вратише се весело.
Рођење једва ишчекиваше!
Прошло је девет дана
И роди царица
Снажног, згодног дечака,
Широка чела, јаких костију.
И као што су им орлови саветоваше,
Назваху га Новак!
А Новак је брзо растао,
Да се оком могло да видети,
Ко га гледаше, чудом се чудише.
Што Новак порасте за девет месеци
То друга деца порасту за девет година
Са црном косом, бистрим очима.
Али наједном стадоше цару
Девет месеци непрестано,
Пристизати књиге из свих земаља,
Црне књиге, белим писане,
Да брзо нешто учини,
Јер су сви змајеви устали,
Пљачкају му све земље,
А ако жели да влада,
Нека борбу спрема!
Када се књига начитао,
Сузама их је пошкропио.
Али Новак га гледа,

И видећи га како плаче,
У журби је пожурио,
Да честитога оца приупита:
„Зашто плачеш, драги бабо,
Какве ли те муке море?“
Цар горко проговара,
И Новаку сину одговора:
„Како нећу плакати мили сине мој?
Нисам снажан као змај,
А борити се са њима морам,
Са све троје!“
Цар се тешко замисли,
Али је његова реч туговала:
„Реч није оружије!“
Али са реченим не беше и готово.
Новака поносног као бор
Изнесе на себи верни коњ Мург.
Спремао га је док је одрастао,
Хранио га и појио,
Чувао од опасности али седлом преварио.
Сада је за седло топуз привезао,
Мач оштар као змија припасао.
Па моћно ратнички полете,
Као ветар, на свом коњу јурну,
Докле је мисао досезала границу чуда.
Код змајеве видре, на ивици мора,
Тамо је нашао змајеве,
Са по три разбојника са њима!

Плану Новак као љута гуја
Од гомиле коју је гледао,
Али од њихове бахатости још више.
Дохвати свој буздован,
Па појури ка њима.
Замахну ка две тврде змајеве главе,
Пукоше главе као да су труле тикве.
А кад мало предахну и поврати снагу,
Јер му се од удараца уврнуо буздован,
Навали и погоди и трећу главу,
Пуче глава као трули пањ!
Тада су се змајеви поплашили,
Неки би да беже.
Пола је остало,
Све мислећи да ће га окружити.
А Новак је једва дисао,
Али гласније од тресета.
Сишао је с коња.
Када се окрену на једној нози,
И то полако, али спремно и приправно,
за цео сат и по не атаковаше ни на кога,
А шта радише Новак тако дуго?
Скупио је њихове главе,
Главе разбојника, и главе змајева.
Одрубио их је мачем,
И однео кући цару и царици.
Кад видеше какав им поклон доноси,
Родитељи схватише да је прави наследник,

И беху силно поносни на свога сина!

NOVAC ŞÎ GRUIA RĂPESC HARACÎÎ
(НОВАК И ГРУЈА ХАРАЧЕ БОГАТАШЕ)

La cerdacu
lui Novac
Mare masă e întinsă
Şi de mulţi voinici cuprinsă:
De cinzeci de veri primari
Şi pe-atîţi nepoţi d-ei tari.
Şi Novac se rămăşea
Că oticit ei vor mai bea
În gostie-i va ţinea
Pe-ai săi bani de chelttuială
Pîn' la dalba primăvară,
Pînă cucul va cînta,
Iară mierla-a şuiera.
Dară rău se rămăşea,
Că el banii şi-i sfîrşea
Cînd fu neaua de tot mare
De nu poţi să stai în cale,
Şi atuncea el grăia â:
Gruia, ascultă vorba mea!
Şa-ncaleci tu calul meu,
Şa te duci la unchiul tău,
La Radivoi, frate-meu.
Cum ne-a-mprumutat cu multe,
Încă-o dat` să ne- mprumute
C-un fărtai de gălbeniori
Şi să-i spuni lui Radivoi
Pentr-un galben-i dau doi,
Dar şa poţi grăbi acasă,
Căci te-aşteaptă toţi la masă!

Şi cînd Gruia auzea,
El din inimă trăcnea,
Fruntea tare şi-o-ncreţea,
La unchiul său se ducea,
Dar acesta-i zîcea:
Gruia, e vrun rău cu tine
De venişi tu pîn la mine?
n-am venit de nici un rău,
ci m-a trămis tatăl meu,
ca să ne-mprumuţi pe noi
c-un fărtai de gălbeniori
şi cu cît n-ei-mprumuta,
Îndoit noi-ţivpm da!
Radivoi mânimic grăia,
Dară fruntea-şi încreţa
Şi fărtaiul îl împlea,
Şi lui Gruia-l dedea,
P-urmă aste-i răspundea:
Să vă fie, zău, ruşine,
Bani să cereţi de le mine,
De la un negustor de boi,
Sai viteji mari ca şi voi!
Gruia, cînd il auzea,
Sîngele i se-ncălzea,
Nici rămas bun mai zicea,
De ruşine-afar` ieşea,
Iute la Novac grăbea:
Fost-am unde m-ai mînat,
Grea ocară-am căpătat
Pentru banii ce mi-a dat!
P-urmă toate povestea,
Dar Novac cînd socotea
Pentru bani de cheltuială
Pîn` la dalba primăvară!
Şi cînd neaua se topea
Şi Novac se pregătea,
Cătră Novăceşti grăia:

Rămîneţi şi vă gostoţi,
De nimic nu vă-ngrijiţi,
Că eu plec cu Dumnazeu
Şi cu Gruia, puiul meu,
Şa mai ies la lume-afară,
l-ale drumuri mari de ţară!
Şi Novaca-ncălecat
Şi cu Gruia a plecat
Colo-n ţara bulgărească,
De-a căuta ce şa răpească.
Pîn` la Dunăre îmbla,
Dar pe Dunăre vînsla,
Sai un ceam împărătesc,
Ceamu-i plin de pungi cu bani,
Duc haraci de nouă ani!
Dar Novac atunci zîcea:
Gruia, fă-te nevestea
Şi şă mi-te cînţi aşa:
Dunăre! Cît eşti de rece
Dorul meu nu-mi poate trece
După soţiorul meu,
De mi l-ar da Dumnezeu!
Nu ştiu tu l-ai înecat,
Au doar turcii l-au tăiat,
Că eu rău mţam văduvit,
Trei copii mi-ai sărăcit.
Dacă cumva te-ai mînîat
Şi pe soţ mi l-ai-necat,
Şă-ţi sece izvoarele
Şi toate păraiele!
Gruia hainele-şi schimba,
Ca nevestă se cînta,
Cu durerese văita,
Turcii bine auzea,
Ei credea că e aşa,
Ceamul la ţărm îl trăgea,
Şi pe margine ieşea

Şi nevestei-i grăia:
Tu, nevestă, vin` la noi
Dacă te plingi de nevoi,
Că la noi trăieşti mai bine!
Cum şa nu vin, vai de mine,
Căci în lume n-am pe nime!
Gruia pin` la turci mergea,
Şi la ei cînd ajungea,
Bine-n samă-l băga
Că nevestă nu era,
Ci feciorvoinic şi-nalt
Şi pe ei i-a înşelat.
Turcii tare s-au mîniat
Şi asupră-i năvălia
Cu hangiare de-a-l tăia.
Gruia singur se vedea,
Iutesabia-şi scotea
Şi-ntră turci se repeza,
Dar Novac se tot uita
Şi grăbind de-a ajuta
Începea de a-i tăia
De li cîdea celmele,
Ca şim cum cad verzele.
Nici un turc nu rămînea,
Amîndoi atunci pornea
Şi în ceam că se băga,
Mulţi haraci in el afla,
Doi foli de bivoli împlea
Cu galbeni cît încăpea,
Şi pe cai i aşeza,
Cătră casă renturna,
Datoria şi-o plătea,
Şi gostia n-o sfirşea
Tot precum se rămăşea,
Ca şa şa mai pomenească
De cea viţă novăcească
Cu o horă voinicească

Colo-n ţara românească!

НОВАК И ГРУЈА ХАРАЧЕ БОГАТАШЕ
(NOVAC ŞÎ GRUIA RĂPESC HARACÎÎ)

На трему
код Новака
Велики сто је раширен
И многи јунаци за столом:
Педесет рођака
И још толико унука.
А Новак је решио да овде презими
Да до пролећа овде пије вина
А све их задржи да са њим да презиме
За трошкове имао је новца
Издржаће до пролећа,
Док кукавица не запева,
Кос поново засикта.
Али не процени Новак добро,
Јер је остао без новца
Кад је пао снег
У сред велике зиме и снега,
Да није могао на друм да изађе.
А онда је рекао:
Грујо, послушај моју реч!
Узјаши мога коња,
Иди код стрица,
Код Радивоја, брат мога.
Како нам је толико пута позајмио пара,

Још једном да нам позајми пара
или жуте дукате зиму да презимимо,
И реци Радивоју
За жути дукат враћам му два,
Али мораш пожурити кући,
Јер сви чекају за столом!
А кад је Грија ово чуо,
Застења у срцу,
Чело му би тврдо и наборано,
Те он похита ка стрицу,
Кад га виде Радивоје пита:
„Грујо синовче, каква мука те натерала
Да по овој зими и снегу мени долазиш?“
„Не дођох због штете,
но ме је отац послао.
да нам позајми пара
а ако могнеш и који дукат жути
јер за један жути Новак враћа два!“
Ту је Радивој саслушао Грија,
Али чело му се набрало
Као да га срп пресече напола,
И Грији је дао новаца обилато,
Али тада му беседио:
„Срам те било, где ће вам образ!
Тражите новац од мене,
Од трговца стоком,
Ако сте хајдуци од другога узимајте!“
Грија, кад то чу,

Плану како љута гуја,
Крвца му у очима прокључа,
Није се ни опростио,
Од срама је побегао,
Брзо је Новаку пожурио:
„Био сам тамо где си ме послао,
Добио сам тешку увреду
За новац који ми је дао!“
Слушао је што Грују говори,
Али новац је бројао
Све гледајући има ли довољно
За трошење новца
До пролећне зоре!
А кад се снег отопио
А Новак се спремио,
Гостима својим поручи:
„Останите и уживајте,
Не брини ни о чему,
Ја одлазим с Богом
А са Грујом, мојим дететом,
Идем у свет,
велики сеоски путеви ме се ужелеше!“
И подиже се хајдук Новак
И пође са дететом Грујом
Тамо у бугарску земљу,
Да траже шта хајдуку припада.
Кренуше поред Дунава,
А на Дунавском ветру,

На пловилу од бора
пловила је турска породица,
са торбама и врећама пуним новца,
зарађеним кроз девет година!
Тада Новак проговори:
„Грујо, преобуци се у жену
И отпевај ми овако:
„Дунаве! Како си хладан,
Моја чежња не може проћи,
Откад остадох без мужа,
Кад би ми га Бог вратио!
Не знам да ли си га удавио,
Да ли су га Турци посекли,
Сад сам удовица,
Осиромашло је моје троје деце.
Ако си га ти изгубио
Извори ти се осушили!
И сви потоци пресахли!“
Грија се пресвукао,
Ридао је као удовица,
Са боловима и кукњавом,
Турци су ридање добро чули,
На лажне се речи сажалише,
Лађу своју обали привукоше,
Један Турчин на ивицу изађе,
Сажаљиво лажној удовици говораше:
„Ти, жено, дођи к нама
Ако се жалиш на горку судбу,

Ето живи боље са нама!“
„Како да не дођем, тешко мени,
Јер у свету немам ништа!“
У брод подигоше лажну удовицу,
А кад им је гост дошао,
Примише га лепо и берићетно
Нико не виде да није удовица,
Јер је Грујо био дечачки витак и висок
Касно открише да их је преварио.
Турци се грдно наљутише.
Окружише Грују и нападоше
Са бодежима да га исеку.
Само је Грија могао да види,
Сабљу коју је испасао
Њоме на Турке је навалио.
Новак је све из бусије пратио,
И кад затреба полете у помоћ
Да посече све што му допадне
А како су турске падале главе,
Као да главице од купуса падају.
Посекоше Турке све до једнога.
Тада су обојица кренули
Да виде на броду какво је благо.
Много блага они затекоше,
Напуњене две биволје фолије
Са мноштво жутијех дуката,
И ставише их на коње.
На путу до куће,

Новак плати свој дуг.

И ту се прича не заустави.

Остало је да се спомиње,

Као добро седло за помињање,

Изнова као винове лозе младице,

Да понављају причу о Новаку,

Тамо у румунској земљи!

Напомене

„Vienac“ – је био средишњи часопис хрватског народног препорода у 19. столећу. Бавио се пре свега књижевношћу и опште културом. Излази и данас под именом ,,Vijenac“. Број ,,uzdarja narodnoga“ из 1861. посвећен је годишњици смрти Андрије Качић-Миошића. Качић је био фрањевац и песник из 18. века. Својом чувеном књигом ,,Разговор угодни народа словинскога“ (57 издања), створио је основе модерне српскохрватске књижевности 100 година пре Вука Караџића. Прави је пример подржавање народне поезије у васпитне сврхе у 18. веку просветитељства. Састављао је низове песама по угледу на народне. Прозом и поезијом писао је о историји Јужних Словена у духу толеранције (повест „народа словинског“). Првих 5 песама преузето је из овог старог часописа.

Матија Мажуровић (1817. Нови Винодолски – 1881. Грац) – био је књижевник и путописац. Брат познатијих Ивана и Антуна. У својим лутањима оставио нам је сјајан путопис ,,Поглед у Босну“. Забележио је 86 народних песама. Књижевни историчари Милорад Живанчевић и Владан Недић објавили и проучавали су његов зборник. Из тих списа изабрали смо наредне 3 песме по садржају. Од њих ,,Цвили стар Новаче“ је поскочица уз коло.

Маријан Шуњић (1798. Травник – 1860. Беч) – је био босански фрањевац и бискуп. Политички и културни радник, изузетни полиглота. Марљиво је записивао народно стваралаштво. Из његове антологије јуначких песама одабрали смо: ,,Писма од кнеза Валислава и од Грујице“ и једну успешнију варијанту чувене песме ,,Ђерђелез Алија“.

Мурат Андро (1862. острво Шипан – 1952. Дубровник) – био је католички свештеник и сакупљач лирских и епских народних песама. Забележио је 149 песама, највише по казивању своје мајке. Издвојили смо песму ,,Женидба Приморац Илије“

Иван Фрањо Јукић (1818. Бањалука – 1857. Беч) – био јебосански фрањевац, просветитељ, песник, путописац и етнограф. Бавио се историјом и геграфијом Босне и Херцеговине. Прикупљао је нароне песме. Био је присталица Илирског покрета и често му је забрањиван политички рад. Од османске државе прогањан и затваран.

Грга Мартић (1822. Посушје – 1905. Крешево) – био је босански фрањевац, сакупљач народних умотворина, песник, књижевник, културни и политички делатник. На почетку своје каријере био је присталица Илирског покрета. Касније је спроводио политику Аустро-Угарске у Босни и Херцеговини.

Интернет странице: ,,Гусларске песме“ (,,Женидба од Јанока бана“), ,,Монумента Сербика“ (,,Умјет`, имјет`“ и ,,Марко Краљевић тражи брата Андрију“), ,,Викиизворник“, ,,Пројекат Растко“..., садрже велики број песама народне усмене књижевности. Такође, у мрежи у PDF формату налазе се многе збирке, студије, чланци, анализе, зборници и монографије посвећене усменом стваралаштву.

Вук Стефановић Караџић – већ смо писали о неупоредивом раду и знечају Караџића за српску културу. Као етнограф сакупио је 1056 песама, 253 јуначких и 803 ,,женских“. За обу књигу одабрали смо две лирске песме: ,,Новак и љуба“ и поскочицу ,,Стар-Новак и Турско момче“.

Павел Аполонович Ровински (1831. – 1916.) – био је руски историчар, етнолог, антраполог, археолог, географ, ботаничар, филолог и историчар књижевности... револуционар и сибирски прогнаник. Систематски је проучавао културу и истрију Црне Горе. Био је одушевљен делом и личношћу владике Његоша. Записивао је народне умотворине као путописац оставио нам је записе о Београду и Србији. Из његовог дела изабрали смо песму ,,Старина Новак и бан Радивоје“.

Фран Микуличић (1851. Красица – 1894. Бакар) – свештеник, полиглота и сакупљач народних песама. Многобројне рукописе слао је Матици хрватској која је селективно грађу објављивала. Песме су му архаичне и у чакавштини

свога краја. Преузели смо: ,,Шетао се Новак јунак“, поскочица, и ,,Изашла је та звезда Даница“.

Стјепан Грчић из Шибеника – нисмо нашли ближе податке о његовом раду и животу. Сакупљао је песме из Равних Котара и Сињске краине. Бележио је најчешће од гуслара Б. Домњака. Збирке поезије су му излазиле у првој половини 20. века. Преузели смо песму ,,Кад се је Марко препануо“.

Олинко Делорко (1910. Сплит – 2000. Загреб) – био је књижевник, преводилац са Талијанског и пручавалац народне књиђевности. Радио је у Институту за народну уметност. Писао је многе студије и чланке као сарадник научних часописа. Приредио је више збирки усменог стваралаштва. Преузели смо песму ,,Невирство жене Грујичине“.

Фрањо Ксавер Кухач (1834. Осјек – 1911. Загреб) – етномузиколог и историчар музичке уметности. У својим ,,попивкама“ издао је 1600 напева уз клавирску пратњу из свих јужнословенских земаља. Одабрали смо ,,Мужко коло“ са познатом песмом ,,Цвилио стар Новаче“. Опис игре, кола: ,, ...игра се полагано, са много пристојности и милине. Играч и играчица узимају се под руку као да крећу у шетњу. Игра се у колу или у пару. Коло пева, нико не свира. Кораци: на прву осмину такта дигне се лева нога, а на другу се спусти; надругу се осмину нешто ,,поклеца“ да се овај део такта чвршће истакне. На трећу осмину дигну десну ногу, а на четврту ,,поклецају“ левом ногом. Други такт има три корака; први на лево на прву осмину, други на десно на другу осмину; трећи корак на лево траје две осмине. За другог такта корачи се и шетачки, и ,,цупачки“, и ,,скочимице“. Трећи такт као први, а четврти као други. Кораци се понављају све док се песма не испева. Ако је пуно играча коло је двоструко или троструко.“

У Етнографској збирци Архива САНУ пронашли смо бројне рукописе забележене у Старој Србији и Македонији. Записивачи су бројни, највише учитељи и свештеници из Србије послати на национални рад у крајеве којим је у другој половини 19. века владала још увек Османска царевина. Ти делатници су најчешће заборављени и било је тешко сазнати њихове животописе. У антологијама и научним радовима они се набрајају, користе се

њихови рукописи, али ништа више од тога. Бројне су песме о Старини Новаку и његовој дружини. Одабрали смо следеће примере: „Грујица детенце и Турче Асан-ага“ Атанасија Петровића (можда се ради о чувеном просветном раднику из Ниша у 19. веку, „учитељу Таси“; међутим нисмо пронашли податак да је сакупљао усмено народно благо), песма под бројем 205 Ристе Апостоловића којој смо дали наслов „Убава девојка“, две песме Лазара Думбе „Два побратима“ и „Четири војводе“. Нечитак рукопис Станка Костића, учитеља из Малешева, ускратила нас је за песму занимљивог наслова „Женидба Старине Новака“ (Ет./зб. бр. 41 АСАНУ).

Кузман Анастасов Шапкарев (1834. Охрид – 1909. Софија) је био етнолог и фоклориста. Учитељ у многим местима Вардарске и Егејске Македоније. Тридесет година био је на теренском раду сакупљајући усмено стваралаштво. Сарадник барће Миладинов и Димитријев зет. У другој половини свога деловања везује се за Бугарску, постаје академик и национално се изјашњава као Бугарин. Из његових зборника изабрали смо две песме. Једна је у македонском издању ,,Болен Новак, мајка му Новачица и љубовникот и Марко“. (Недовршена песма: Новак је боловао три године. Његова Ангелина има љубавника, Марка Краљевића, Новаковог побратима. Мајка Новака саветује да се сам увери и шаље га на извор студене воде...) и у бугарском издању ,,Стари Новак, Момчил јунак, Момчилица и паша Владина; Мочилова погибел” (Новак позива у госте Момчила... у гостима је провео три дана. За то време двор му је опљачкан. Опљачкао га је ага Влах, стару мајку одвео у робље, жену у харем, а ћерку да му буде слушкиња... Момчил креће у акцију да ослободи сужње, али бива издан од жене и убијен).

Стјепан Стефан Верковић (1821. – 1894.) – био је политички агент и сакупљач старина. Рођен у босанском Посављу. Постаје авантуриста, организатор буна, панслависта романтичар и полихисторик. Бавио се нумизматиком, сакупљањем старих натписа, рукописа на папиру и пергаменту и старим књигама. У вишеструкој служби Петрограда, Софије, Београда и Загреба. У Македонији сакупља народне умотворине, етнографску, географску и демографску грађу. Преварен од локалних учитеља и делатника издавао је и псеудо народну књижевност која је наводно потицала из античких времена

(,,Веде Словена”). Из његове велике рукописне оставштине одабрали смо песму ,,Грујица и Хајдар харамија”.

Кирил Илијев Пенушлиски (1912. Солун – 2014. Скопље) – био је најзначајнији фолклориста Македоније. Преко пет деценија бавио се истраживачким радом. Професор, декан и ректор Универзитета Св. Кирил и Методи. У његовој изузетној научној библиографији приредио је и многе збирке ,,умнотворби”. Одабрали смо песму ,,Јана и мажот је Грујо кесеџија”.

Браћа Миладинов, Димитар (1810. Струга – 1862. Истанбул) и Константин (1830. Струга – 1862. Истанбул), били су песници, фоклористи, учитељи и панслависти, сакупљачи народних умотворина. Кључне фигура националног препорода у Македонији и Бугарској. У Загребу 1861. године излази велика збирка под насловом Бугарске народне песме, где су браћа издала 600 македонских и 77 бугарских песама. Радни наслов до штампања Збирке био је Македонске народне песме. Предмет полемике и до наших дана. У Македонији издања њихових радова излазе као „Зборник на народни песни“. Од стране Османских власти осуђени су за шпијунажу и погубљени под непознатим околностима. Одабрали смо песму „Седум јунаци и Арапин“.

Из антологије румунских балада Мариана Маринескуа издвојили смо „Рођење Старине Новака“ и „Новак и Груја краду харач“. У првој песми император жели наследника. Орлови му саопштавају да треба да оде на једно језеро, где ће после одређених ритуала добити сина који треба да се зове Новак. Новак је брзо растао. „Порастао је за девет месеци колико други порасту та девет година“. Цар је добио претњу за своју империју од стране змајева. Шаље Новака у окршај који излази као победник...

У другој песми Новак шаље сина код брата Радивоја да позајми новац са тиме да ће вратити двоструки износ. Старина и Грујица одлазе у Бугарску и на Дунаву проналазе брод на коме је харач скупљан задњих девет година. Новак сина приказује као младу невесту, варају Турке, убијају их и односе силно благо. Радивоју по договору враћају дуг.

У овој књизи (бр.5), одабрали смо примере песама из Македоније, Бугарске и Румуније. Неке су са радњом и мотивима варијанте из српско-хрватског корпуса, а неке оригиналне. Уз Новаковиће појављују се поједини нови ликови, нови топоними југоисточног Балкана, Баната, Подунавља, Трансилваније...

У бугарској и македонској поезији Старина Новак је у многој мањој мери харамбаша, а много више средњевековни витез и јунак. Често је са Марком Краљевићем, својим побратимом, са зетом војводом Момчилом, а Реља Крилатица му је саборац, као и Милош Обилић...Са својим синовима је дербенџија, чувар путева, кланаца и превоја. Дружина је окружена краљевим и бановима. Нема „бистрих џевердара“, јер јунаци користе средњевековно хладно оружје: буздован, сабље и мачеве, бојна копља...Помиње се Стара планина, Качаничка клисура, Родопи, Овче поље, Софија и друга места на Косову и на југу полуострва.

У румунској поезији (као и у украјинској), Новаковићи су безмало митолошка бића. Појаваљају се у Трасилванији, на планини Пинд, у Араду и другим варошима Баната. Румунски певач у својим баладама нагиње више поетици, басни, фабули и фантастичном. Вук Караџић је то приметио кад је рекао да „у српској епици има више историје, него поезије.“ Српско-хрватске песме су највише базиране четовањем на Романији, хајдучко-породичне државе Новаковића.

Усмена традиција о хајдучкој дружини Старине Новака надмашила је етничке и географске границе. Те песме су постале општабалканска својина. Можемо је само упоредити са циклусима Марка Краљевића и о Косовском боју.

Литература

Vienac, Zadar 1861.

М. Живанчевић и В. Недић, Зборник Матије Мажуранића, Зборник МС за књижевност и језик, Нови Сад 1966.

Marijan Šunjić, Narodne junačke pjesme iz BiH, Sarajevo 1925.

Andro Murat, Narodne pjesme iz Luke na Šipanu, Zagreb 1996.

Ivan-Franjo Jukić i Grga Martić, Junačke pjesme, 1 i 2, Mostar 1892.

Интернет страница „Гусларске песме“

Вук Стефановић Караџић, Српске народне пјесме; у којима су различите женске пјесме, Државно издање, Београд 1898.

Инернет страница „Мунумента Сербика“

Павел А. Ровински, Црна Гора у прошлости и садашњости, 3, Цетиње 1994.

Fran Mikuličić, Narodne pjesme iz Hrvatskog primorja (Bakra, Novog Vinodolskog i Krasice), Zagreb 2007.

Stjepan Grčić, Kotarske narodne pjesme, Šibenik 1030.

Olinko Delorko, Pjesme otoka Brača, Zagreb 1974.

Franjo Kuhač, Južno-Slovjenske popievke, Zagreb 1880.

Атанасије Петровић, Етнографска збирка, бр. 114, АРХИВ САНУ

Ристо Апостоловић, Етнографска збирка, бр. 292, АРХИВ САНУ

Лазар Думба, Етнографска збирка, бр. 225, АРХИВ САНУ

Кузман А. Шапкарев, Сборник от български народни умотврениая, 2, София, 1969.

Стефан Верковиќ, Македонски народни умотворби, 3, Скопје 1983.

Кузман А. Шапкарев, Изабрани дела, Скопје 1976.

Кирил Пенушлински, Македонски народни балади, Скопје 1983.

Димитрије и Константин Миладиновци, Зборник на народни песни, Скопје 1983.

Marian Marienescu, Novăceştii, Bucureşti 1970.

РЕЧНИК
СТРАНИХ, АРХАИЧНИХ РЕЧИ И ПОЈМОВА

аваз – глас

авлија – двориште

ага – газда, господар, првак...

акшам - вече

ала – аждаја, змај, неман...

аламанка – сабља из Немачке

аршин – стара мера за дужину; од врха прстију до рамена

ашлук – трошак

ат (хат) – коњ племените пасмине

бакшиш – дар, поклон, награда...

белај – несрећа, јад, зло, патња...

бена – луда

бора – заклетва, клетва

бора ти – бога ти

бреша – мала пушка израђена у Бреши, Италија

брод – прелаз преко реке; тамо где је плитка вода

букагије – окови на ногама затвореника

бурунтија – везирово писмо, наредба

бусија – заседа

вилајет – покрајина, провинција

гјогат (ђогат) – бели коњ

даиџа – ујак

диван – веће

диван-кабаница – црвена горња хаљина од дебелог сукна са којом се иде на веће

диздар – заповедник тврђаве, утврђеног града

ђерђеф – сталак за вежење

ђувеглија (ђувегија) – мамак за женидбу, младожења

земан – време

зулум – насиље

ибрик – бакрени су д за воду

ибришим каница – врста свиленог конца

јаглук – везена марама, рубац

Јанок (Јањок, Јаник) – на турском значи попаљен град. Претпоставља се да је реч о Ђуру (Ђеру) у Мађарској. Ослобођен је турске власти 1598.

Јанчу – непознат град; могуће је: Јањево (Космет), Јања (Босна), Јањина (Епир) или горе наведени Јанок

каил – вољан, спреман

калауз – водич, спроводник

катана – коњаник

Клисура (планина) – вероватно Качаничка клисура

Коција – непознат град; нема података у Лексикону епских градова од М. Детелић, САНУ – Београд, 2007.

крајцер – аустријски бакрени новац мале вредности

кујунџија – златар

Кунар (планина) – по Вуку Караџићу Горје између Лике и Равних Котара

Латини – католици, Италијани

литарје (литари) – конопац, ограђак, женски појас...

маџарија – сабља кована у Мађарској

метериз – ров, шанац...

Мисир – Египат

млахајан – млађан

млетачки дужд – владар Млетачке републике, венеција

ока – стара мера за тежину; око 1,3kg, турска ока 1,28kg, товар = 100 ока

педи – педаљ, мера за дужину

пирлитана – навезена

Пожун (Пожуј) – Братислава, главни град Словачке. Од 1536. до 1783. седиште угарског краљевства и сабора

похамбирати – повезати у један ред

синџир – ланац

сићар – лака зарада, добит, плен...

совра (софра) – трпеза, поставља се у изузетним приликама

спахија – турски коњаник, феудални поседник

телал – добошар, јавни објављивач

теман – поклон

тенеф – коноп, уже

тестир (цестир) – дозвола, допуштење

тимар – земљишни посед спахије

ђорда (корда, ђорда) – сабља

ђорда димишкиња – сабља из Дамаска

Удбина (Удбиња) – град у Лици. Под Турцима од 1527. до 1689. После значајно упориште у борби против Османлија

ункаш – предњи део седла, ,,јабука“

Хазурала! – команда ,,Мирно!“

халалити – опростити, поклонити...

ханџар – велики нож, јатаган

харамија – разбојник

харач – главарина, годишњи порез немуслиманског становништва Османског царства. Плаћају га мушки поданици од 7. године до смрти

хват – мера за дужину, 6 стопа

хршум – повика, љутња, бес...

чадор - шатор

чалма – платно омотано око капе, феса

чардак – лепа кућа, двор, летњиковац; приземље од камена, спрат од дрвета

чауш – официр, нижи заповедник, вођа сватова, спадало у сватовима...

чивит – модрило, плави пигмент биљног порекла

џебана – муниција, оружана спрема...

џевердар (џефердар) – дуга пушка, кремењача, често украшена седефом. По путописцу Челебији овај уметнички занат је био вео развијен на Балканском полуострву.

шиљтет – мека простирка

шиндра – јелове или храстове даске за покривање крова

шкуди – стари сребрни новац из Венеције

шуре – женин брат

За свеску 14, пете књиге „Новакове руковети“ изоставили смо речник. Ту се налазе одабране македонске, бугарске, румунске и песме из Шоплука (прелазна зона српског и бугарског језика). Сматрали смо да су прилично разумљиве, нарочито ако су варијанте српских песама и ако су записивачи Срби, учитељи и свештеници на националном раду у јужним покрајинама које су још биле под Турцима. Опет, за неке смо дали краћи сиже у Напоменама.

Библиотека *НОВАКОВА РУКОВЕТ*

1.*Милош Пекић,* **СТАРИНА НОВАК ИСТОРИЈСКА ЛИЧНОСТ И ЕПСКИ ЈУНАК,** април 2017, НОВАК ДОДАТАК број 9,

2.*Милош Пекић,* **БОЖЕ МИЛИ ДА ЧУДНА ЈУНАКА**, мај 2018, НОВАК ДОДАТАК број 11,

3.*Милош Пекић*, **КАДАР СТИЋИ И УТЕЋИ**, мај 2019, НОВАК ДОДАТАК број 13,

4.*Милош Пекић,* **НИ ЈУНАКА БЕЗ СТАРИНЕ НОВАКА**, јул 2020, НОВАК ДОДАТАК број 15,

5.*Милош Пекић*, **ГОРОМ ЈАШЕ СТАРИНА НОВАЧЕ**, август 2021, НОВАК ДОДАТАК број 17.

Библиотека *КЊИЖЕВНОСТ ЗА ЂАКЕ*

1.*Наташа Мугоша,* **ЛОЛИНА СВЕСКА,** децембар 2018,
НОВАК ДОДАТАК број 12,

2.*Бошко Црнојевић*, **ХАЈДУЦИ И УСКОЦИ У НАРОДНИМ ПЕСМАМА И ПРИЧАМА,** децембар 2019, НОВАК ДОДАТАК број 14.

ЗБОРНИЦИ СТРУЧНИХ РАДОВА
СА САВЕТОВАЊА ПРОСВЕТНИХ РАДНИКА

1.**ЗБОРНИК УВОДНИХ РЕФЕРАТА СА СТРУЧНИМ РАСПРАВАМА,** Прво Саветовање просветних радника, Ивањица 29-30.мај 2015, март 2016, НОВАК ДОДАТАК број 7,

2. **ЗБОРНИК УВОДНИХ РЕФЕРАТА СА СТРУЧНИМ РАСПРАВАМА,** Друго Саветовање просветних радника, Тара 03-05.јун 2016, новембар 2016, НОВАК ДОДАТАК број 8,

3. **ЗБОРНИК СТРУЧНИХ РАДОВА,** Треће Саветовање просветних радника, Соко Бања 02-04.јун 2017, децембар 2017, НОВАК ДОДАТАК број 10,

4. **ЗБОРНИК СТРУЧНИХ РАДОВА,** Шесто Саветовање просветних радника, Вршац 13-14.јун 2020, јул 2020, НОВАК ДОДАТАК број 15.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

373.3/.4

НОВАК : лист основне школе "Старина Новак" / главни и одговорни уредник Влада Вучинић ; главни уредник Марија Марковић. - 2013, бр. 3 (мај)- . - Београд : Основна школа "Старина Новак", 2013- (Београд : Плус). - 30 cm

Два пута годишње. - Преузима нумерацију електронског изд.
ISSN 2466-5193 = Новак (Београд)
COBISS.SR-ID 227170572